

ታላቁ ሄሮድስ (ማቴ. 2:1)

37-4 ዓ.ዓ

ሄሮድስ ፊልጶስ (ማር. 6:17)	ሄሮድስ አንቲኳስ (ሉቃስ 3:1)	አርኬላዎስ (ማቴ. 2:22)	ሄሮድስ ፊልጶስ (ሉቃስ 3:1)
4 ዓ.ዓ - 34 ዓ.ም	4 ዓ.ዓ. - 39 ዓ.ም.	4 ዓ.ዓ.-6 ዓ.ም	4 ዓ.ዓ -34 ዓ.ም

ሄሮድስ አግሪኳ ቀዳማዊ

(የሐዋ. 12:1)

37-44 ዓ.ም

ሄሮድስ አግሪኳ ዳግማዊ

(የሐዋ. 25:13)

48-70 ዓ.ም

ታላቁ ሄሮድስ ለ30 ዓመት ያህል የተረጋጋ መንግሥት ሲያስተዳድር ቆይቶ ሊሞት፣ ሮም ይሁዳን እስከ ተቆጣጠረችበት ጊዜ ድረስ አለመረጋጋት ሰፈነ። ሄሮድስ መንግሥቱን ለሦስት ቦታ ከፋፍሎ ለአርኬላዎስ፣ ለሄሮድስ አንቲኳስና ለሄሮድስ ፊልጶስ ሰጠ። ዋናው ግን ሮም መንግሥቱን ማን እንዲያስተዳድር የመወሰኗ ጉዳይ ነበር። ስለሆነም፣ የሄሮድስ መንግሥት ሕጋዊ ወራሾች ሆነው ለመሾም እያንዳንዳቸው የሄሮድስ ትውልዶች ወደ ሮም ተጓዙ። አይሁዶችም ይህን አጋጣሚ ተጠቅመው አርኬላዎስ በግዛታቸው እንዳይነግሥ የሮም ባለሥልጣናትን ጠየቁ። የሮም መንግሥት ግን አርኬላዎስ ይሁዳንና ሰማርያን፣ አንቲኳስ ገሊላንና ጳራያን ፊልጶስ ደግሞ የገሊላን ባሕር ሰሜን - ምዕራባዊ አካባቢዎች እንዲያስተዳድሩ ወሰነ። የሮም መንግሥት ለማናቸውም የንግሥና ሥልጣን ሳይሰጥ እነዚህን አካባቢዎች እንዲያስተዳድሩ ሾማቸው። የሄሮድስ ዋንኛ ወራሽ የሆነው አርኬላዎስ ከሁለቱ የበለጠ ሹመት ነበር የተሰጠው። ሮማውያን ይህንን ያደረጉት ለአሠራራቸው የሚያመች ሰው ሆኖ ከተገኘ ንጉሥ አድርጎ ለመሰየምና ከዚህ በፊት አባቱ ይገዛው የነበረውን ግዛት ሁሉ ለመስጠት አስበው ነበር።

የአርኬላዎስ አገዛዝ (4 ዓ.ዓ. - 6 ዓ.ም.) እና የሮም ገዥዎች (6-41ዓ.ም፣ 44-70 ዓ.ም)

በዚህ ጊዜ በኢየሩሳሌም ሰላም ጠፍቶ የማያቋርጥ ሁከትና ዐመፅ ነበር። ይህ ሁኔታ እየተባባሰ በመሄዱ ሮማውያን ከአንጾኪያ ወታደሮችን ለማስመጣት ተገደዱ። ለሌሎች ማስጠንቀቂያ እንዲሆን በማለት አንድ የሮም ጄኔራል 2000 አይሁዶችን በዋና ዋና መንገዶች ላይ አስቅሏል።

በአርኪላዎስ ዘመን በይሁዳ ውስጥ የተረጋጋ ሁኔታ አልነበረም። አርኪላዎስ በነገሠባቸው ሦስት ዓመታት ውስጥ (ከ49.9 - 69.9) ሕዝቡን ይቀስቅሱብኛል በሚል ፍርሃት ሊቀ ካህናትን ሦስት ጊዜ ቀይሯል። ምንም እንኳን አርኪላዎስ የአባቱን የሕንጻ ፕሮጀክቶች ለመቀጠል ቢፈልግም፣ አይሁዶች አጥብቀው ስለ ጠሉት የሳምራውያንና የአይሁዳውያን መሪዎች ወደ ሮም አንድ መልእክተኛ ልከው በአገዛዙ ላይ የነበራቸውን ቅሬታ ገለጹ። ይህም አርኪላዎስ ከሥልጣን እንዲባረር አደረገ። በዚህ ጊዜ ሮማውያን የራሳቸውን ገዥዎች በይሁዳ ላይ ለመሾምና የይሁዳ አውራጃ ለማድረግ በመፈለጋቸው፣ ከብዙ መቶ ዓመታት በኋላ አሕዛብ በኢየሩሳሌም ላይ ነገሡ።

የይሁዲነት ማዕከል በሆነችው በይሁዳ ላይ የተካሄደው የሮማውያን አገዛዝ የኢየሩሳሌምን አቋም ለወጠው። ከዚያን ጊዜ አንሥቶ የኢየሩሳሌም ከፊል ነጻነትና ሉዓላዊነት አበቃ። ነገር ግን ኢየሩሳሌም የሮም አውራጃ በመሆኗ፣ ንጉሡ የራሱን አስተዳዳሪ ይሾምባት ጀመር። ሰላም ለማስጠበቅና ሕዝቡ ለሮም ሥልጣን እንዲገዙ ለማስገደድ ንጉሡ የሮምን አስተዳዳሪና ወታደሮች የግሪክ ከተማ በሆነችው ቂሣሪያ አሰፈረ። የሮም አስተዳዳሪ ብዙውን ጊዜ በአይሁዶች ጉዳይ በቀጥታ ጣልቃ አይገባም ነበር። የአይሁዶችን ጉዳይ በማስተዳደሩ በኩል ሊቀ ካህናቱን የአይሁድ ሸንጎ (የአይሁድ ገዥ ጉባዔ) ዋነኛውን ተግባር እንዲያከናውን ያደርግ ነበር።

አይሁዶች ቀደም ሲል ይሰበሰቡት የነበረውን ግብር እዚያው ይጠቀሙበት ነበር! አሁን ግን በቀጥታ ወደ ሮም እንዲልኩ ተደረገ። አይሁዶች ከሮም ግዛት ሥር መሆናቸውን የሚያመለክተውን ይህን ግልጽ ተግባር አጥብቀው ይጠሉት ነበር። የግብር አሰባሰቡን ለማገዝ የሚሾሙ ቀራጮች የይሁዲነት ጠላት ተደርገው ታሰቡ። ሮማውያን አይሁዶች ሊከፍሉ የሚገባቸውን የቀረጥ መጠን ለመወሰን የሕዝብ አስተያየት በሚሰበሰቡበት ወቅት ይሁዳ በተባለ የገሊላ ሰው የተመራ ዐመፅ ተካሄደ (የሐዋ. 5:37 አንብብ)። አንድ ታማኝ አይሁዳዊ ከእግዚአብሔር በተጨማሪ ለሮማውያን ቀረጥ መከፈል አለበት ወይስ የለበትም? የሚለው አከራካሪ ጉዳይ ሆነ። ብዙ አይሁዶች ለሮማውያን ቀረጥ አንከፍልም በማለት የአሕዛብን አገዛዝ መቃወማቸውን ገለጹ።

10ኛ ጥያቄ፡- ማቴ. 22:15-21 አንብብ። ሀ) ግብር ስለ መክፈል የቀረበው ጥያቄ ክርስቶስን ለማጥመድ ያገለገለው እንዴት ነው? ለ) ክርስቶስ በጥበብ ባይመልስ ኖሮ ከአይሁዶች ወይም ከሮማውያን ዘንድ ምን ዐይነት ችግር ይገጥመው ነበር።

በተለይ በገሊላ ሮማውያን የአይሁዶችን ሉዓላዊነት መጋፋታቸውን በመቃወም የተጀመረው እንቅስቃሴ ለእናት አገራቸውና ለነጻነታቸው ቀናኢ የሆኑ አይሁዶች ቡድን እንዲመሠረት አደረገ። ይህ ቡድን ይበጀኛል በሚለው መንገድ ሁሉ የሮምን አገዛዝ ለማስወገድ ይጥር ነበር (ማቴ. 10:4)። ምናልባትም ይሁዳ ክርስቶስን አሳልፎ ከሰጠባቸው ምክንያቶች አንዱ፣ ክርስቶስ በሮማውያን ላይ አብዮት እንዲያካሂድ ለማስገደድ ሳይሆን አይቀርም። የዚህ ቡድን ተቃውሞ እየተካረረ በመሄዱ፣ በ66 ዓ.ም የትጥቅ ትግልን አስከትሏል። ይህም ሮማውያን የኢየሩሳሌምን ከተማና ቤተ መቅደስ በማፈራረስ የአይሁድን ሕዝብ እንዲደመስሱ አድርጓል።

ሮማውያን የይሁዳን ሕዝብ ለመቆጣጠር ከሚጠቀሙባቸው መንገዶች ውስጥ አንዱ ሊቀ ካህናትን መሾምና መሻር ነበር። ብዙውን ጊዜ ሊቀ ካህናት የሚመረጡት ለሮማውያን ያላቸውን ታማኝነት ያሳዩ እንደ ሆነ ወይም ጉቦ ሲሰጡ ነበር። ሮማውያን የሾሙት የመጀመሪያው ሊቀ ካህናት ለሮም መንግሥት ታማኝና ከሰዱቃውያን ወገን የነበረው ሐናንያ ነበር። ሐናንያ ከዘጠኝ ዓመት በኋላ በሮማውያን ቢሻርም፣ ለብዙ ዓመታት ከሊቃነ ካህናቱ በስተጀርባ ሆኖ ሊሠራ ቆይቷል። ከእርሱ በኋላ የተሾሙት ሊቃነ ካህናት በአመዛኙ አንድም የእርሱ ልጆች፣ አልያም በጋብቻ የሚዛመዱት ነበሩ። ሐናንያ ኢየሱስ በሚመረመርበት ጊዜ ሕጋዊ ሊቀ ካህን ባይሆንም፣ የመስቀል ሞት ፍርድ ሲፈረድበት ምርመራውን ተከታትሏል (ዮሐ. 18:12-14)። ሮማውያን ብዙ የተለያዩ ሊቃነ ካህናት ከሾሙ በኋላ፣ የሐናንያ አማች የነበረውን ቀያፋን መረጡ። ቀያፋ በክርስቶስ ምድራዊ የአገልግሎት ዘመን ሁሉ ሕጋዊ ሊቀ ካህናት የነበረ ሲሆን፣ ክርስቶስ እንዲሰቀል የወሰነው እርሱ ነበር (ማቴ. 26:3-4)።

የይሁዳ አገር በኋላ ቀርነቷና በዐመፀኛነቷ የምትታወቅ የሮም ግዛት ነበረች። ምንም እንኳን ብዙ የሮም አስተዳዳሪዎች የይሁዳን ያስተዳደሩ ቢሆንም፣ እጅግ የሚታወቀው ግን ዲንጤናዊው ጲላጦስ ነበር። ጲላጦስ ከ26 እስከ 36 ዓ.ም ድረስ ለ10 ዓመት የይሁዳን ገዝቷል። ጲላጦስ ልብ ደንዳናና ጨካኝ መሪ የነበረ ሲሆን፣ በአገዛዝ ዘመኑ ብዙ ችግሮች ተከስተዋል። ኃይሉን ለማሳየት ሲል፣ የሮም ወታደራዊ ሰንደቅ ዓላማ በኢየሩሳሌም እንዲውለበለብ አድርጓል። ይህ ለአይሁዶች ትልቅ ስድብ በመሆኑ ባንዲራው ካልወረደ እንደሚያምፁ ገለጹ። በሌላ ጊዜ ለከተማይቱና ለቤተ መቅደሱ ውኃ ለማስመጣት የቤተ መቅደሱን ገንዘብ ለመጠቀም ሲሞክር፣ ተመሳሳይ የዐመፅ እንቅስቃሴ ተጀመረ። ጲላጦስ በተደጋጋሚ የዚህ ዓይነት በደል ይፈጽምባቸው ስለ ነበረ፣ አይሁዶችም ለሮማው ቂሣር አቤቱታ ያቀርቡ ነበር። ክርስቶስ የሚሰቀልበት ጊዜ ሲደርስ፣ የአይሁድ መሪዎች አሁንም ለቂሣር ጉዳዩን እንደሚያሳውቁ በመግለጽ ጲላጦስ እነርሱ የሚፈልጉትን እንዲያደርግ ጫና አሳደሩበት። ጲላጦስ የክርስቶስን ንጽሕና እያወቀ አይሁድን በመፍራትና ለፖለቲካዊ ሹመቱ በመስጋት አሳልፎ ሰጠው (ዮሐ. 19:4-16)።

የሄሮድስ ፊልጶስ አገዛዝ (4 ዓ.ዓ.-34 ዓ.ም.) እና ሄሮድስ አንቲጶስ (4 ዓ.ዓ.-39 ዓ.ም.)

ሄሮድስ ፊልጶስ መልካም አስተዳዳሪ ነበር። የአገዛዝ ክልሉ የወንጌል ታሪክ ከተፈጸመበት ውጭ በመሆኑና ጭፍሮቹም አሕዛብ በመሆናቸው፣ በአዲስ ኪዳን ውስጥ ብዙም ትኩረት አልተሰጠውም። አብዛኛው የክርስቶስ አገልግሎት በእርሱ ክልል ውስጥ በመሆኑ፣ የገሊላ ገዢ የነበረው ሄሮድስ አንቲጶስ በወንጌላቱ ውስጥ በተደጋጋሚ ተጠቅሷል። ከታሪክ አንጻር፣ ሄሮድስ አንቲጶስ እንደ አባቱ ታላቅ መሪ ነበር። በገሊላ ባሕር ዳር የገነባትን የጥብርያዶስ የመሰሉ አዳዲስ ከተሞችን አንጽዷል። የመከላከያ አምባፆችንም ገንብቷል። የናባጤያን 4ኛ ንጉሥን ልጅ አግብቶ ከእርሱም ጋር ቃል ኪዳን መሥርቷል። ነገር ግን ይህኛን የንጉሥ ልጅ ፈትቶ የወንድሙን የሄሮድስ

ፊልጶስን ሚስት አገባ። ይህ የብሉይ ኪዳንን ሕግ የሚሸር ቀጥተኛ በደል ስለነበር መጥምቁ የሐንስ ድርጊቱን አውግዞታል። (አንዳንድ ምሑራን ክርስቶስ በማቴዎስ 5:31-32 አንድ ሰው ሚስቱን ፈትቶ ሌላይቱን ቢያገባ አመንዝራ ይሆናል በማለት የገለጸው ይህንን የሄሮድስን ተግባር እያሰበ መሆኑን ያምናሉ)። በኋላ ሄሮድስ አንቲጳስ ሚስቱንና ልጇን ለማስደስት ሲል፡ የመጥምቁ የሐንስ አንገት እንዲሰየፍ አድርጓል። ክርስቶስ ቀርቦ የተመረመረው በዚሁ በሄሮድስ አንቲጳስ ፊት ነበር (ሉቃስ 23:7-15)። የናባጢያኑ ንጉሥ አፌታስ 4ኛ፡ ሄሮድስ አንቲጳስ ልጁን ፈትቶ ሌላ ሰላገባ በዚህም እጅግ በመቀየሙ ውጊያ ከፍቶ አሸንፎታል።

የሄሮድስ አግሪጳ አገዛዝ (37-44 ዓ.ም.)

ታላቁ ሄሮድስ ያምፁብኛል ብሎ ከገደላቸው ልጆቹ መካከል አሪስቶቡሉስ የሚባለው አንዱ ነበር። አሪስቶቡሉስ ሄሮድስ አግሪጳ የሚባል ልጅ ነበረው። ሄሮድስ አግሪጳ አባቱ ከተገደለ በኋላ፡ ከእናቱ ጋር ወደ ሮም ሸሽቶ በዚያ ከንጉሣውያን ቤተ ሰቦች ጋር ተወዳጅ። የሮም ንጉሥ የሆነው ጋይዮስ ካሊጉላ (37-41 ዓ.ም.) ወደ ሥልጣን ሲወጣ፡ አግሪጳን በሄሮድስ ፊልጶስ ግዛት ላይ ሾመው። ይህን የሰማው የገሊላው ገዥ ሄሮድስ አንቲጳስ ወደ ሮም ሄዶ የንግሥና ማዕረግ እንዲሰጠው ጠየቀ። ነገር ግን ንጉሥ ሄሮድስ አግሪጳ ተጨማሪ ግዛት ስለ ፈለገ፡ አንቱ አግሪጳ አንቲጳስ በሮም ላይ ለማመፅ እንዳቀደ ለሮሙ ንጉሥ ገለጸለት። ከአግሪጳ ጋር ወዳጅ የነበረው ካሊጉላ የተነገረውን አምኖ በመቀበል ሄሮድስ አንቲጳስን ወደ ምርኮ ሰደደው። በአንቲጳስ ሥር የነበሩትን የገሊላና የጴሪያ ግዛቶችም ለአግሪጳ ሰጠው።

በንጉሥ ካሊጉላ ዘመን፡ አይሁዶች በተደጋጋሚ ብርቱ ችግር ገጥሞአቸዋል። በመጀመሪያ አይሁዶች ከሮም ባለሥልጣናት ልዩ ድጋፍ በሚያገኙበት በእስክንድርያ ከተማ በአይሁዶች ላይ ሁከት ተነሣ። የእስክንድርያ ሰዎች ለሮም ባቀረቡት አቤቱታ፡ አይሁዶች ካሊጉላን እንደ አምላክ እንደማያመልኩትና መሥዋዕትም እንደማያቀርቡለት አስረዱ። ይህም ካሊጉላን አስቆጣው። ከይሁዳ ውጭ በምትገኝ አንዲት አውራጃ ውስጥ የሚኖሩ አሕዛብ ለካሊጉላ መሠዊያ ሠርተው መሥዋዕት ማቅረባቸው ደግሞ ችግሩን አባባሰው። ብኣካባቢው የነበሩት አይሁዶች በሁኔታው ተቆጥተው መሠዊያውን አፈራረሱት። ካሊጉላ ይህን በሰማ ጊዜ እጅግ ተቆጣ። ከዚህም የተነሣ በቤተ መቅደሱ አካባቢ ለራሱ መሠዊያ ለማሠራትና መሥዋዕቶች እንዲቀርቡለት ለማድረግ ቆረጠ። ይህ አይሁዶችን እንደሚያስቆጣ ስለሚያውቅ፡ የጦር ሠራዊት ወደ ኢየሩሳሌም ላከ። የአይሁድ መሪዎች በአንቲዮክስ ኤፕፋኒስ ዘመን የተከሰተውን የእርስ በርስ ጦርነትና እልቂት በማስታወስ፡ የተቆጣው የሠራዊቱ ጄኔራል ወደ ኢየሩሳሌም ከተማ ከመግባቱ በፊት ጄኔራሉ ይህን ተግባር እንዳይፈጽም ተማጸኑት። ጄኔራሉ ሊነሣ የሚችለውን ጦርነት ለማስቀረት ሲል የንጉሡን ትእዛዝ ቀስ በቀስ ለመፈጸም ወሰነ። (አንዳንድ ምሑራን ጳውሎስ በ2ኛ ተሰሎንቄ 2:3 ስለ ዐመፅ ሰው የጻፈው፡ ይህንን ሁኔታ እያስታወሰ ነው ብለው ያምናሉ።) በዚህ ጊዜ፡ ሄሮድስ አግሪጳ ወደ ሮም ሄዶ ንጉሡ ትእዛዙን እንዲለውጥ

ተማጠነው። ብዙም ሳይቆይ ንጉሡን በጭካኔው የተበሳጨበት ሮማውያን ገደሉት።

ሄሮድስ አግሪጳ የተተኪው ንጉሥ ቀላውዴዎስ ወዳጅ ነበር። ቀላውዴዎስ በእስክንድርያ የተካሄደውን የፀረ-አይሁዳውያን ዓመፅ ከመግታቱም በላይ፣ ይሁዳንና ሰማርያን በመስጠት የአግሪጳን ግዛት አስፍቶለታል። ይህም ንጉሥ አግሪጳ የአያቱን የታላቁ ሄሮድስን አብዛኛውን ግዛት እንዲይዝ አድርጎታል።

11ኛ ጥያቄ፡- የሐዋ. 12:1-23 አንብብ። ሀ) ንጉሥ አግሪጳ ለክርስቲያኖች ምን ፈጸመ? ለ) እግዚአብሔር ጴጥሮስን ለማዳን ምን አደረገ? ሐ) እግዚአብሔር ሄሮድስ አግሪጳን የቀጣው በምን መንገድ ነበር? መ) እግዚአብሔር በገዥዎች ላይ ስለሚያመጣው ፍርድ ከዚህ ታሪክ ምን እንማራለን? ይህን ሁኔታ የተመለከትህባቸውን አንዳንድ ምሳሌዎች ዘርዝር።

ሄሮድስ አግሪጳ በአዲሱ የይሁዳ ግዛቱ አይሁዶችን ደስ ለማሰኘት ስለፈለገ፣ በክርስቲያኖች ላይ የሚያደርሱትን ስደት ይደግፍ ጀመር። ሐዋርያው ያዕቆብን ካስገደለ በኋላ፣ ሐዋርያው ጴጥሮስንም ሊጨምር ሲል የእግዚአብሔር መልአክ አዳነው። አግሪጳ በኢየሩሳሌም ዙሪያ ሦስተኛ ግንብ በማሠራት አይሁዶችን ለማስደሰት ቢፈልግም፣ ቀላውዴዎስ ወደፊት አይሁዶች ዐመፅ ቢያስነሡ ይህ ለሮም አስቸጋሪ ሁኔታ እንደሚያስከትል ስለተገነዘበ ፈቃድ ሊሰጠው አልፈለገም። አግሪጳ በ44 ዓ.ም በቂሣርያ ከፍተኛ በዓል ከተከበረ በኋላ በድንገት ሞተ። ክርስቲያኖች ይህ ቀጥተኛ የእግዚአብሔር ፍርድ እንደሆነ ተመለከቱ። ፍርዱም የደረሰበት ያዕቆብን ስላስገደለ ብቻ ሳይሆን፣ ለእግዚአብሔር ብቻ የሚገባውን አምልኮና ክብር ስለተቀበለ ጭምር ነበር።

ሄሮድስ አግሪጳ ዳግማዊ (50-75 ዓ.ም.)

ምንም እንኳ ቀላውዴዎስ የሄሮድስ አግሪጳን ልጅ ለማንገሥ ቢፈልግም፣ የሮም መማከርት ጉባዔ ለዚህ ትልቅ ኃላፊነት ዕድሜው እንደማይፈትድለት ወሰነ። ስለሆነም ቀላውዴዎስ ለአግሪጳ ዳግማዊ በሊባናስ ትንሽ ግዛት ሰጠው። አግሪጳ ዳግማዊ በኋላ ያንን ግዛት እስከ ጳለስቲና ድንበር ድረስ ሊያስፋው ችሏል። ከዚያም ኔሮ ከገሊላ አጠገብ የነበረውን ተጨማሪ መሬት ሰጥቶታል።

በዚህ ጊዜ ይሁዳ በሮም ባለሥልጣናት አገዛዝ ሥር ወደቀች። አይሁዶች በሄሮድስ አግሪጳ ዘመን ሰላማዊ ሕይወት ለመኖር ቢችሉም፣ ከ44 እስከ 66 ዓ.ም ድረስ ሮማውያን በአይሁዶች ላይ ተቃውሟቸውን እያጠናከሩ መጡ። በዚህ ጊዜ አይሁዶችን ከፖለቲካዊ ባርነት እናወጣለን የሚሉ ብዙ «መሢሐች» ብቅ ብቅ ማለት ጀምረው ነበር። እውነተኛውን መሢሕ አንቀበልም ያሉት አይሁዶች መሢሕ መጥቶ ነፃ እንዲያወጣቸው ይፈልጉ ነበር። የሮም መሪዎች እነዚህን መሢሐችና መሪዎቻቸውን በፍጥነት ይገድሉ ነበር። በይሁዳ የሚካሄደው ተከታታይ ዐመፅ ሰላም ስለነሣቸው የሮም ነገሥታት አይሁዶች ለብዙ ዓመታት የተሰጣቸውን መብት ነፈጋቸው። የይሁዳ መቃቢያውያንን ዘመን በማስታወስ፣ አይሁዶች ነፃ የሚያወጧቸውን ወታደራዊ መሪዎች ተመኙ። ሕዝቡ ለነጻነቱ ተዋግቶ ለመሞት ፈቃደኛ ነበር።

አንዳንድ ምሑራን ይህ ታላቅ ዐመፅና የብሔርተኝነት ስሜት፡ በቤተ ክርስቲያን ውስጥ በአይሁድና በአሕዛብ ክርስቲያኖች መካከል ለተከሰተው ትግል መንሥዔ እንደሆነ ይናገራሉ። የብሔራዊ ነጻነት ፍላጎት የተስፋፋው በኢየሩሳሌምና በጳለስቲና ብቻ አልነበረም። በዓለም ሁሉ ተበትነው የሚገኙ አይሁዶች ለነጻነት የሚደረገውን ትግል ለመደገፍ በመቁረጣቸው፡ በአይሁድና በአሕዛብ መካከል የነበረው ልዩነት በአዲስ መልክ አገረሸ። ምሑራን በዚህ ጊዜ ክርስቲያን አይሁዶች አንዱን አቅጣጫ ለመምረጥ ተገድደው እንደነበረ ያስባሉ። ለአይሁዶች ያላቸውን ታማኝነት በማሳየት አሕዛብን መጥላትና ምንም ዓይነት ግንኙነት አለማድረግ፡ ለጳለስቲና ነጻነት በመዋጋት የእንስሳት መሥዋዕትና የአባቶች ትውፊት እንደገና እንዲቀጥል፡ የአምልኮውም ሥርዐት እንዲመለስ ማድረግ? ወይስ ከአሕዛብ አማኞች ጋር መወገን? እዚህ ላይ አንዳንድ የአይሁድ ክርስቲያኖች ክርስትናቸውን ደብቀው እንደ አይሁዶች በማምለክ ከዚህ አጣብቂኝ ለመውጣት ሞክረዋል። ከአሕዛብ ክርስቲያኖች ጋር የነበራቸውን ግንኙነት ለማቋረጥ ስላልፈለጉ አሕዛብም እንደ እነርሱ እንዲገረዙ ጠየቁ። ይህ አሕዛብን ወደ ይሁዳነት መለወጥ አብረዋቸው ለማምለክ እንዲችሉና ታማኝ አይሁዶች ብቻ ሳይሆኑ ጀግናም እንደሆኑ እንዲሰማቸው አደረጋቸው። ወይም ደግሞ ከአሕዛብ ጋር ማንኛውንም ዐይነት ኅብረት ላለማድረግ ይወስኑ ነበር። ይህም በብሔርተኝነት ላይ የተመሠረቱ ሁለት አብያተ ክርስቲያናት እንዲመሠረቱ አደረገ። ምንም እንኳ ይህ ትምህርት አይሁድ ክርስቲያኖች በሌሎች አይሁዶች እንዳይሰደዱ ለመከላከል ቢያስችልም፡ እንዲህ ዓይነቱ ጥያቄ አሕዛብ በክርስቶስ እንዳያምኑ ያደርግ ነበር። ይህ ደኅንነትን እነርሱ የሚፈጽሙት «ተግባር» ከማድረጉም በላይ፡ የክርስቶስን የአካል አንድነት ያናጋል። የአሕዛብ ሐዋርያ የነበረው ጳውሎስ ይህን ትምህርት በብርቱ ተቃውሟል፤ እንደ ጳውሎስ እምነት አንድ አዲስ አካል አለ፤ በዚህም አካል ውስጥ መንፈሳዊ ዝምድና እንጂ ሥጋዊ ዝምድና ስፍራ የለውም (ቆላ. 3፡11)። በዚህ አዲስ አካል ውስጥ የሚደረግ ማንኛውም ዐይነት መከፋፈል ክርስቶስ የሞተለትን እውነት ይጎዳዋል። ከዚህም በተጨማሪ ደኅንነትና በእግዚአብሔር ዘንድ ተቀባይነትን ማግኘት ሁልጊዜ የእምነት እንጂ ባህልን የመለወጥ ወይም አንድን ተግባር የመፈጸም ጉዳይ አይደለም። የዕብራውያን ጸሐፊ የብሉይ ኪዳን የአምልኮ ሥርዐት በእግዚአብሔር ዕቅድ ውስጥ ጊዜያዊ በመሆኑ መወገዱ እንደማይቀር ገልጾልን (ዕብ. 8፡13)። የአይሁዶችን ስደት ፈርቶ እምነትን መደበቅ፡ በእግዚአብሔር ፊት ዐመፅ ስለሆነ፡ ፍርድን ያስከትላል (ዕብ. 10፡15-39)።

12ኛ ጥያቄ፡ ሀ) ክራሳችን ጎሳ ወይም ቤተ ሰብ አባላት በላይ ክርስቲያኖችን መደገፍ ለምን እንደሚከብድ ገለጽ። ለ) የቤተ ክርስቲያን ምእመናን ጎሳችን ተጠናውቷቸው፡ እንደ ክርስቲያን ግን መንፈሳዊ ቤተ ሰባቸው የበለጠ አስፈላጊ መሆኑን የዘነጉበትን አጋጣሚ የሚያሳዩ ምሳሌዎችን አቅርብ። ከዚህ የተነሣ በቤተ ክርስቲያን ውስጥ የታዘብካቸው ትግሮች ምን ምንድን ናቸው?

ምንም እንኳ አብዛኞቹ የአይሁድ ክርስቲያኖች በእምነታቸው ለመጽናት ቢወስኑም፡ አንዳንዶች ከአሕዛብ ጋር የነበራቸውን ግንኙነት ማቋረጣቸው ግልጽ ነው። የአይሁድ ክርስቲያኖች ከአሮጌው አምልኮቸው ጋር እንዴት

እንደሚዛመዱና የአይሁድን ሕዝብ እንዴት እንደሚደግፉ ለማወቅ ተቸግረው ነበር። በሐዋርያት ሥራ 21:17-24 ላይ የአይሁድ ክርስቲያኖች ጳውሎስ መሥዋዕት በማቅረብ ለብሉይ ኪዳን አምልኮ ሥርዐት ያለውን ታማኝነት እንዲያሳይ ጠይቀውታል። ጳውሎስም አይሁዶችን በመፍራት ሳይሆን፣ ክርስቲያን በሆኑትና ባልሆኑ አይሁዶች መካከል የነበረውን የተቃውሞና የጥርጣሬ ግድግዳ ለማፍረስ ሲል የጠየቁትን ፈጽሟል። በእርሱ ዘንድ አንድ ሰው የሚያመልክበት ሁኔታ ትልቅ ለውጥ የለውም። ከመልእክቶቹ እንደምንረዳው ጳውሎስ ያድናቸው ዘንድ ከአይሁዳውያን ጋር አይሁዳዊ፣ ከአሕዛብም ጋር አሕዛብ ሆኖ አገልግሏል (1ኛ ቆሮ. 9:20)። ይህ ተግባሩ በኢየሩሳሌምና በሮም ለአራት ዓመት እንዲታሰር አድርጓታል።

ምንም እንኳ ከአይሁድ መሪዎች ስደት ቢኖርም፣ በቤተ ክርስቲያን ታሪክ ውስጥ እስከዚህ ጊዜ ድረስ ብዙ አይሁዶች በአይሁድ ክርስቲያኖች መንፈሳዊ ሕይወት ተሰበው በክርስቶስ ሊያምኑ ችለዋል። ነገር ግን የአይሁዶች ብሔርተኝነት እየጠነከረ በመሄዱና በአይሁዶችና በአሕዛብ መካከል ያለውም ልዩነት እየሰፋ ስለመጣ፣ የአይሁድ ክርስቲያኖች ክርስቶስን በመከተል ከሕዝባቸው ወይም ከትውፊታዊው ይሁዲነት የመገንጠሉን ከባድ ምርጫ ለማድረግ ተገደዱ። የአሕዛብ ክርስቲያኖች በቁጥር እየበዙ ሲሄዱ ደግሞ በቤተ ክርስቲያን ውስጥ የነበራቸውን ኃይል ያጡ ጀመር። ይህም ብዙ አይሁዶች ክርስቶስን እንዳይከተሉ አድርጓቸዋል። ብዙዎቹ እምነታቸውን ትተው ወደ ይሁዲነት ለመመለስና ከስደት ነፃ ለመሆን ወሰኑ። የዕብራውያን ጸሐፊ እነዚህ አይሁዶች ወደ ይሁዲነት ቢመለሱ ከዚያ በኋላ ደኅንነትን ለማግኘት እንደማይችሉና ይልቁንም የእግዚአብሔርን ፍርድ እንደሚቀበሉ በመግለጽ አስጠንቅቋቸዋል (ዕብ. 10:15-39)።

13ኛ ጥያቄ፦ ቤተ ክርስቲያንህ፣ ቤተ ሰቦቻቸው ወይም የጎሳ አባሎቻቸው ከባህላዊ ሃይማኖታቸው እንዳይወጡ ለሚከለክሏቸው ሰዎች፣ የደኅንነት ተስፋ በክርስቶስ ብቻ እንደሚገኝና በቤተ ክርስቲያን የጎሳ ልዩነት ሳይደረግ ሰዎች ሁሉ አንድ ቤተ ሰብ መሆናቸውን በግልጽ ለማስተማር ምን እያደረገች ነው?

የሮም ቀንደኛ ደጋፊ የነበረው ዳግማዊ አግሪኳ ብዙውን ጊዜ በሃይማኖታዊ ጉዳዮች ላይ የሮም ገዥና አማካሪ ሆኖ ይሠራ ነበር (የሐዋ. 26:24-32)። በ62 ዓ.ም. ፊስጦስ ከሞተ በኋላ ለሦስት ዓመት ያህል የሮም ገዥ አልተተካም ነበር። ዳግማዊ ሐናንያ የሚባል ሊቀ ካህናት ይህን አጋጣሚ በመጠቀም፣ ለክርስቲያኖች የነበረውን ጥላቻ ማንጸባረቅ ጀመረ። ምንም እንኳ የክርስቶስ ወንድም የነበረው ያዕቆብ በቤተ መቅደሱ ውስጥ የሚያመልክና ለመንፈሳዊነቱም በአይሁዶች የተከበረ ቢሆንም፣ ሐናንያ የኢየሩሳሌም ቤተ ክርስቲያን መሪ የነበረውን ያዕቆብን አስገደለው።

ሁከትና ብጥብጥ በኢየሩሳሌም ለሚኖሩ አይሁዶች የዕለት ተዕለት ከስተት ሆነ። እያንዳንዱ ተተኪ የሮም ገዥ አይሁዶችን ደስ ማሰኘት አልቻለም። እነዚህ የሮም ገዥዎች ብዙውን ጊዜ ለዐመፅ ኃይልን የሚጠቀሙ ጨካኞች ነበሩ። በሮም ላይ የሚያምፁ ሰዎች በተገደሉ ቁጥር፣ የአይሁዶች ቁጣ እየጨመረ ይሄድ ጀመር። የሮም ባለሥልጣናት በበኩላቸው ከሰዎች ገንዘብ ለመሰብሰብ ይሰገበገቡ ነበር። አይሁዶች በሃስሞኒያን አገዛዝ ዘመን ነጻነትን

ይፈልጉ ነበር። አንድ ሰው ከዳዊት የዘር ሐረግ ተነሥቶ የአይሁድ ጠላቶችን በመደምሰስና ሰላማዊ መንግሥት በመመሥረት የብሉይ ኪዳንን ትንቢት እንዲፀና ይናፍቁ ነበር። በመጨረሻም በ66 ዓ.ም. ይህ በሮማውያን ላይ የነበረው ቁጣ ገንፍሎ ጦርነትን ቀሰቀሰ።

የመጨረሻው የሮም ገዥ ፍሎረስ የተዋጣለት የአስተዳደር ችሎታ ያልነበረውና በይሁዳም ውስጥ ለሚቀሰቀሱት ዐመቶች ግድ ያልነበረው ሰው ነበር። ይህ ሰው አሕዛብ በአይሁዶችና በሃይማኖታቸው ላይ እንዲያላገጡ አድርጓል። የቤተ መቅደስ ሀብት የነበረ ብዙ ገንዘብ ከመውሰዱም በላይ፣ ስለተቃወሙት ብቻ ብዙ ሰዎችን አስገድሏል። በርካታ ሀብታም ነጋዴዎችና ዳግማዊ አግሪጳ ሕዝቡ እንዳያምፁ ቢለምኗቸውም ሊሰሟቸው ግን ፈቃደኞች አልነበሩም። ስለሆነም በአንድ ካህን እየተመሩ በመዋጋት፣ በኢየሩሳሌም የነበረውን የሮማውያን ሰፈር ወረሩ። ለአገራቸውና ለነጻነታቸው ቀናኢዎች የነበሩ የእንቅስቃሴው አባላት ወዲያውኑ ከዚህ ቡድን ጋር በመቀላቀል ሌላውን የሮም ሰፈር ያዙ። ከዚያም የኢየሩሳሌምን ከተማ ወረሩ። አለመታደል ሆነና፣ ቀደም ሲል ቤተ መቅደሱን የተቆጣጠረው ቡድን የቀናኢውን ቡድን በስግደት ላይ እያለ ተኩሰው በመግደላቸው፣ የእርስ በርስ ውጊያ ገጠሙ። ሮማውያን ዐመፁን ለማስቆም ከሶርያ የላኩት ሠራዊት በቁጥሩ አነስተኛ በመሆኑ፣ ብዙ ወታደሮች ከሞቱበት በኋላ አፈገፈገ። ይህ የሮም ሠራዊት መሸነፍ ታላቅ ተስፋ በማስገኘቱ፣ ሌሎችም አገሮች በውጊያው ተባበሩ።

ሮም በጳለስቲና የተቀሰቀሰውን ዐመፅ ለመቆጣጠር ቁርጥ ውሳኔ ሰላደረገች፣ ምርጥ ተዋጊ እንደሆነ የሚነገርለትን ቬስፓሲያን የተባለ ጄነራሊንና 60,000 ወታደሮች እንደገና ላከች። ከሰሜን የመጡት እነዚህ ወታደሮች ብዙም ሳይቆዩ ገሊላንና የኢየሩሳሌምን አካባቢዎች ተቆጣጠሩ። ወደ ኢየሩሳሌም ከተማ በቀረቡ ጊዜ ንጉሥ ኔሮ ራሱን በመግደሉ፣ በሮም የእርስ በርስ ጦርነት ተቀሰቀሰ። ቬስፓሲያን በኢየሩሳሌም ላይ ለመክፈት ያሰበውን ጦርነት ለጊዜው ገትቶ የሚሆነውን ይጠባበቅ ጀመር። አይሁዶች ይህ ሁኔታ እግዚአብሔር ለእነርሱ የመዋጋቱ ምልክት እንደሆነ በማሰብ፣ ሮም በእርስ በርስ ውጊያ እንደምትወድም ገመቱ። ከአንድ ዓመት በኋላ ግን ነገሮች በመለወጣቸው ቬስፓሲያን ውጊያውን ቀጥሎ፣ ከኢየሩሳሌምና ከሌሎች ሦስት ሰፈሮች በስተቀር አገሩን ሁሉ በፍጥነት ተቆጣጠረ። ብዙም ሳይቆይ ቬስፓሲያን የንጉሠ ነገሥትነቱን ሥልጣን ሰላገኘ፣ ልጁ ቲቶ ውጊያውን እንዲያጠናቅቅ ሾመው።

በዚህ ጊዜ ግንባር ፈጥረው የጋራ ጠላታቸውን መውጋት ሲገባቸው፣ የተለያዩ የአይሁድ መሪዎች፣ ኢየሩሳሌምን ለመቆጣጠር እርስ በርሳቸው ይዋጉ ነበር። በሺዎች የሚቆጠሩ ምእመናን በዓለ ኅምሳን ለማክበር ወደ ኢየሩሳሌም ከተማ መጥተው ስለነበር የምግብና የውኃ እጥረት ሆነ። ሰዎች ሰዎችን ለመብላት ተገደዱ። ከብዙ ወራት በኋላ ነሐሴ 27 ቀን 70 ዓ.ም. ባቢሎናውያን የሰሎሞንን ቤተ መቅደስ በደመሰሰቡበት ቀን ሮማውያንም ቤተ መቅደሱን ደመሰሱ። በዚህ ውጊያ ከሮማውያን ጋር የተባበረው ዳግማዊ አግሪጳ፣ ምናልባትም ከቲቶ ፍላጎት ውጭ ከወታደሮቹ ጋር በመሆን ያንን

ታላቅ ቤተ መቅደስ እሳት ለኩሰው አነደዱት። ቤተ መቅደሱን፤ የኢየሱሳሌምን ቅጥርና በከተማይቱ ውስጥ የነበሩትን ቤቶች ሁሉ አፈራረሱ። ብዙ ምሑራን ይህ ክርስቶስ ስለ «ጥፋት ርኩሳት» የተናገረው ትንቢት ፍጻሜ እንደሆነ ይናገራሉ (ማቴ. 24:15)። በብዙ ሺዎች የሚቆጠሩ አይሁዶች ሲገደሉ፤ ሌሎች ለባርነት ተዳርገዋል። ከዚህ በኋላ፤ በኢስላም የሚኖሩ አይሁዶች ኃይል ተዳከመ። የዕብራውያን መልእክት ጸሐፊ እንደተናገረው ብሉይ ኪዳን ከእንስሳቱ መሥዋዕት ጋር ተፈጸመ (ዕብ. 8:13)። ከዚህ በኋላ አይሁዶች ለ2000 ዓመታት ያህል ቤተ መቅደስም ሆነ የእንስሳት መሥዋዕት ለማቅረብ ዕድል አልነበራቸውም። አሁን ግን የአይሁድ መሪዎች ቤተ መቅደሱን እንደገና ለመሥራትና መሥዋዕቶችን ለማቅረብ እያቀዱ ናቸው።

14ኛ ጥያቄ፡- በኢስላም አገር የምትኖር አይሁዳዊ ክርስቲያን ብትሆን ኖሮ፤ ሕዝብህና ከተማህ ሲወድሙ መመልከት ምን ዓይነት ስሜት ያሳድርብህ ነበር?

ምንም እንኳ ብዙ አይሁዶች ቢገደሉና ለባርነት ቢሸጡም፤ ጥቂት አይሁዶች በፈራረሰችው ኢየሱሳሌም ውስጥ ቤቶቻቸውን መልሰው ይገነቡ ጀመር። ከኢየሱሳሌም ውጭ ሌሎች ሦስት ሰፈሮችን የተቆጣጠሩት የአገርና የነጻነት ቀናኢ ቡድኖች ለሦስት ዓመት ያህል መዋጋታቸውን ቀጠሉ። እነዚህ ቡድኖች ለሮማውያን እጅ ከመስጠት ይልቅ፤ ራሳቸውን በራሳቸው አጠፉ። በ135 ዓ.ም አይሁዶች በሮም ላይ እንደገና ዐምፀው በግብፅና በቀሬና ላይ ጥቃት ሰነዘሩ። ሮማውያን ይህን ዐመፅ በፍጥነት ከተቆጣጠሩ በኋላ አንድም አይሁዳዊ ወደ ኢየሱሳሌም እንዳይገባ ከለከሉ። ቤተ መቅደሱ በነበረበት ስፍራ ለሮም ጣዖት ቤተ መቅደስ በመሥራት አረማዊ መሥዋዕቶችን ያቀርቡ ጀመር። በ70 ዓ.ም ኢየሱሳሌም ስትፈራርስ ከሰዱቃውያን አብዛኞቹ ተገድለዋል። ፈሪሳውያንና ብዙ የአይሁድ ክርስቲያኖች ጃምኒያ (በመጽሐፉ መጨረሻ ላይ ያለውን ካርታ ተመልከት) ወደተባለች ከተማ ፈልሰው ያለ ቤተ መቅደስና መሥዋዕት ሃይማኖታቸውን መከተል ጀመሩ።

በዚህ ጊዜ ክርስቲያኖች ምን ሆኑ? ሮማውያን ከተማይቱን ከመደምሰሳቸው በፊት አብዛኞቹ ክርስቲያኖች ለቅቀው ሳይወጡ እንዳልቀሩ ይገመታል። በጃምኒያ ከተማ ሳይሰፍሩ አልቀሩም። ነገር ግን ጊዜው እያለፈ ሲሄድ ቁጥራቸው እየተመናመነ ስለመጣ፤ በመጀመሪያው ምእተ ዓመት መጨረሻ ላይ በስፍራው የቀሩት አይሁዳውያን ክርስቲያኖች ቁጥር አነስተኛ ነበር።

ሦስተኛ ቀን፡ የሮም ግዛተ ዐፄና ክርስትና

15ኛ ጥያቄ፡- ሀ) ወንጌልን በአገር ውስጥም ሆነ በውጭ እንዲሰፋፋ የሚያደርገው ምንድን ነው? ለ) ወንጌል በኢትዮጵያ ውስጥ በፍጥነት እንዳይሰፋፋ የሚያደርገው ምንድን ነው? ሐ) ኢትዮጵያውያን ወንጌልን ወደ ሌሎች ብሔር ብሔረሰቦችና ሕዝቦች እንዳይወስዱ የሚከለክላቸው ምንድን ነው?

እግዚአብሔር የሮም አገዛዝ እስኪመጣ ድረስ፤ ልጁን ወደዚህ ምድር ለመላክ ጊዜ ሲጠብቅ እንደ ነበር ቀደም ብለን ተመልከተናል። እግዚአብሔር ልጁን በፋርስ ወይም በግሪክ ዘመን መላክ ይችል ነበር፤ ዓለም ግን ዝግጁ

አልነበረችም። በመጨረሻውም በሮማውያን ዘመን የነገሥታት ንጉሥና የጌቶች ጌታ ለሆነው መሢሕ መምጣት ነገሮች ተስተካክለው ነበር። በሮም የአገዛዝ ዘመን ቤተ ክርስቲያን በሁለት ትውልድ ዘመን ውስጥ፣ ከሕንድ እስከ ሶሜን አፍሪካና ከዚያም እስከ ታላቋ ብሪታኒያ ድረስ ለመስፋፋት ችላለች። ለመሆኑ እግዚአብሔር ይህንን ጊዜ ሲጠብቅ የነበረው ለምንድን ነው?

1. ፖለቲካዊ መረጋጋት፡- በደርግ ጨቋኝ አገዛዝ ወቅት ወንጌልን ማሰራጨት ከባድ እንደነበረ ሁሉ፥ በአንዲት አገር ውስጥም ሆነ በአገሮች መካከል ፖለቲካዊ መረጋጋት ከሌለ ወንጌልን ለማስፋፋት አስቸጋሪ ነው። በመካከለኛው ምሥራቅና በምዕራቡ ዓለም ታሪክ፣ የሮምን አገዛዝ ያህል የተረጋጋና ለረዥም ጊዜ የቆየ መንግሥት የለም። ክርስትና በተስፋፋባቸው አገሮች ሁሉ የሮም መንግሥት ከ1000 ዓመት በላይ ኃያል ሆኖ ሲገዛ ቆይቷል። ከሕንድ ጀምሮ እስከ እስፓኝ፣ ከዚያም እስከ ታላቋ ብሪታኒያና ሶሜን አፍሪካ ድረስ፣ አንድ መንግሥት ብቻ ነበር። (በመጽሐፉ መጨረሻ ላይ ያለውን ካርታ ተመልከት።) ይህም እንደ ጳውሎስ ያሉ አገልጋዮች የቪዛ፣ ፓስፖርት፣ ወይም ሌሎች የመንግሥት ደንቦች ሳያገደባቸው በቀላሉ እንዲንቀሳቀሱ ረድቷቸዋል። ምንም እንኳን በሮም መንግሥት ውስጥ ተተኪው ንጉሥ ማን ይሆን? በሚለው ጥያቄ ላይ ብርቱ ፍጭት ቢኖርም፣ በጥቅሉ ሲታይ ግን፣ በሮም ግዛት ሁሉ አስተማማኝ ሰላም ሰፍኖ ነበር።

2. ባህላዊ ተመሳሳይነት፤ ከ300 ዓመት በላይ የግሪክ ባህል በአውሮፓና በመካከለኛው ምሥራቅ ተስፋፍቶ ቆይቷል። ግሪኮች ጎይልን ሳይጠቀሙ ሰዎች የግሪክን ቋንቋ እንዲናገሩ፣ በከተሞች ውስጥ እንዲኖሩ አበረታተዋቸዋል። ሮማውያን ሥልጣን ሲይዙ የራሳቸውን ባህልና ቋንቋ በሕዝቡ ላይ ከመጫን ይልቅ፣ የግሪክን ባህልና ቋንቋ መቀጠሉ እንደሚቀል ተገነዘቡ። በአሁኑ ጊዜ የምዕራቡ ዓለም ባህላዊ እሴቶች በትምህርትና በመገናኛ ብዙኀን አማካይነት ሰዎችን አንድ እያደረጉ ከመሆኑ በስተቀር፣ በታሪክ ውስጥ የባህል ተመሳሳይነት ጎልቶ የታየበት እንደዚህ ያለ ዘመን አልነበረም። ብዙ ባህላዊ ልዩነቶች (ለምሳሌ፡- አማራና አፋር፣ ወላይታና ገለብ) በሚታዩበት ጊዜ ወንጌልን ማሰራጨት አስቸጋሪ ስለሆነ፣ ይህ የባህል ተመሳሳይነት ወንጌል በቀላሉ በሮም ግዛት ውስጥ እንዲሰራጭ የበኩሉን እገዛ አድርጓል።

3. ቋንቋ፡- ለወንጌል መስፋፋት ከፍተኛ መሰናክል ከሚሆኑ ነገሮች አንዱ ቋንቋ ነው። በኢትዮጵያ ውስጥ ወንጌላውያን ከአንዱ ስፍራ ወደ ሌላው በሚሄዱበት ጊዜ፣ ከአካባቢው ነዋሪዎች ጋር በቋንቋ ለመግባባት ይቸገራሉ። በአስተርጓሚ ለመጠቀም ቢፈልጉ እንኳ አንዳንዴ የአሳብ መዛባትን የሚያስከትል ይሆንባቸዋል። ወይም ረዥም ጊዜ ወስደው ቋንቋውን ይማራሉ። ነገር ግን በክርስቶስና በደቀ መዛሙርቱ ዘመን፣ በሮም ግዛት ውስጥ የሚገኙ ሰዎች ሁሉ አንድ ቋንቋ ይናገሩ ነበር። ስለሆነም ሐዋርያትና ወንጌላውያኑ በሚሄዱበት ስፍራ ሁሉ ከሰዎች ጋር በግሪክ ቋንቋ ይግባቡ ነበር።

4. የአዲስ ኪዳን ጽሑፎች፡- ሳይንቲስቶች እንደሚናገሩት ሰዎች ከሚሰሙት ነገር ውስጥ 80 በመቶ የሚሆነውን በፍጥነት ይዘነጋሉ። ብዙውን ጊዜ በቃል ከአንዱ ሰው ወደ ሌላው ሰው የሚተላለፉ መልእክቶች፣ ስሕተት የማይጠፋባቸው ለዚህ ነው። እግዚአብሔርም ይህንን በመገንዘብ፣ ሰዎች የማይለወጥና ዘላለማዊ ቃል ይዘው የሚቆዩበትን መንገድ አዘጋጀ። ሐዋርያት በዕድሜ እየገፉ ሲሄዱ የቅዱሳን መጻሕፍት አስፈላጊነት እየጨመረ ሄደ። ነገር ግን በምን ቋንቋ ቅዱሳን መጻሕፍትን ይጻፉ? የሮም የሥራ ቋንቋ የነበረውንና ምሁራን የሚጠቀሙበትን ላቲን ይምረጡ? የጳለስቲና ነዋሪዎች ቋንቋ የነበረውን ሐዋርያቱ አፋቸውን የፈቱበትን የአረማይስጥ ቋንቋ ይምረጡ? ይህን ሊያደርጉ አይችሉም። ዋናው ነገር የቋንቋው ክብር አይደለም። እግዚአብሔር የሮም መንግሥት ዓለምን በግሪክ ቋንቋ አማካይነት አንድ እንዲያደርግ በመርዳት፣ አዲስ ኪዳን በግሪክ ቋንቋ የሚጻፍበትን ሁኔታ አመቻቸ። ይህም በሮም ግዛት ውስጥ የሚገኙ ሰዎች መጽሐፍ ቅዱስን በመተርጎም ጊዜ ሳያባክኑ የእግዚአብሔርን ቃል እንዲያነቡ አስችሏቸዋል።

5. ትምህርት፡- ቤተ ክርስቲያን እንድትጠነከር ከተፈለገ ምእመናን በየእሑዱ የሚቀርበውን ስብከት መስማት ብቻ ሳይሆን፣ ለራሳቸው የእግዚአብሔርን ቃል ማንበብ አለባቸው። እግዚአብሔር ከእኛ ጋር የሚነጋገርበት እጅግ አስፈላጊው መንገድ ቃሉ ነው። ነገር ግን ሰዎች የእግዚአብሔርን ቃል ለማንበብ ይችሉ ዘንድ ከመሃይምነት መላቀቅ አለባቸው። በታሪክ ውስጥ እንደታየው ማንበብ የሚችሉት ሀብታሞች ብቻ ነበሩ። ተራው ሰው ማንበብ አይችልም ነበር። በአዲስ ኪዳን ዘመን ግን ግሪኮች ለትምህርት ከፍተኛ ትኩረት ይሰጡ ስለነበር፣ ብዙ ሰዎች ማንበብ ይችሉ ነበር። ከዝቅተኛ መደብ የመጡ ቢሆኑም እንኳ፣ አብዛኞቹ የአዲስ ኪዳን ቤተ ክርስቲያን ምእመናን መጽሐፍ ቅዱስን ማንበብ ይችሉ ነበር። ቤተ ክርስቲያን ማንበብ በሚችሉ ጥቂት ሰዎች ላይ ብቻ መደገፍ አላስፈለጋትም። ቤተ ክርስቲያን አምልኮዋን የምታካሂደው በግለሰብ ቤቶች በመሆኑ፣ ለእያንዳንዱ ቤተ ክርስቲያን ማንበብ የሚችሉ ሰዎች ይመደቡ ነበር። ይህም የክርስቶስን ትምህርቶች ይበልጥ እንዲረዱ አድርጓቸዋል።

6. ጉዞ፡- የፋርስ፣ የግሪክና የሮም መንግሥታት ዐቢይ ከተሞችን የሚያገናኙ መንገዶችን በመሥራት ረገድ እኩል አስተዋጽኦ አድርገዋል። በሮማውያን አገዛዝ ዘመን ሰዎች በመንገዶችና በመርከብ በመጠቀም ወደ ፈለጉበት አገር መሄድ ይችሉ ነበር። ይህ እንደ ጳውሎስ ላሉ ሰዎችና ወንጌልን በየስፍራው ለሚሰብኩ ልዑካን በጣም ጠቃሚ ነበር።

7. ከተሞች፡- ግሪኮች፣ ከተሞች የትምህርትና የሥልጣኔ ምንጭ ናቸው ብለው ያምኑ ነበር። መላው ሕዝባቸው እንደ አዲስ አበባ ባሉ የከተማ ግዛቶች የሚተዳደር ሲሆን፣ የራሱ አስተዳደራዊ አውራጃ ሆኖ ያገለግል ነበር። ሮማውያንም ከልላዊ ሥልጣን በመስጠት የነዚህን ከተሞች ዕድገት አግዘዋል። ምሑራን በአዲስ ኪዳን ዘመን አብዛኛው ሕዝብ በከተሞች ውስጥ ይኖር እንደነበር ያምናሉ። ይህም ወንጌላውያን በታላላቅ ከተሞች ውስጥ ወንጌልን ለመስበክ ዕድል በማግኘታቸው፣ ለወንጌል መስፋፋት ትልቅ

አስተዋጽኦ አድርጓል። ሰዎች በትምህርት ቤቶች ወይም በገበያ ቦታዎች እየተገናኙ ስለሚነጋገሩ፣ ወደ ከተሞች የመጣ አዲስ ዜና በቀላሉ እንደሚሰራጭ ግልጽ ነው። የገጠር ሰዎችም ወደ ከተማ ለገበያ በሚወጡበት ጊዜ ዜናውን ይዘው ይመለሳሉ። ቤተ ክርስቲያን በመጀመሪያው ምእተ ዓመት በከፍተኛ ፍጥነት እንድታድግ ካደረጉት ምክንያቶች አንዱ ይሄ ነበር።

16ኛ ጥያቄ፡- ሀ) እነዚህ ሰባት ነገሮች የወንጌልን ስርጭት እንዴት እንደሚያግዙ አብራራ። ለ) የዛሬውን ዓለም ከክርስቶስ ዘመን ጋር በማነጻጸር፣ ልዩነቱንና ተመሳሳይነቱን አስረዳ። ሐ) ዛሬ ወንጌል ለማሰራጨት ከዚያን ዘመን ይልቅ ይቀላል ወይስ ይከብዳል? አሳብህን አብራራ።

ከእግዚአብሔር ሉዓላዊ ዕቅድና ለሕዝቦች ካለው ፈቃድ የተነሣ፣ ክርስትና በሮም አገዛዝ ተወልዶ በፍጥነት አደገ። በመጀመሪያው ምእተ ዓመትና፣ በ70 ዓ.ም. ኢየሩሳሌምም ከፈረሰች በኋላ የሮም መንግሥት ለአይሁድ ሃይማኖት ትልቅ ግምት ሰጥቶ ነበር። የአይሁድ ሃይማኖት ሕጋዊ በመሆኑ፣ በተከታታዩ ላይ ስደት አይደርስም ነበር። ከዚህም በተጨማሪ፣ ሮማውያን በሌሎች ሕዝቦች ላይ የሚጭኗቸውን የአሕዛብ ሃይማኖታዊ ትምህርት በአይሁዶች ላይ ተግባራዊ እንዲሆኑ አይፈቅዱም ነበር። ክርስትናም የይሁዲነት አካል ተደርጎ በመወሰዱ፣ ከሮማውያን ይፋዊ ስደት ለመትረፍ በቅጽል።

በበዓለ ጎምሳ ዕለት ቤተ ክርስቲያን በኢየሩሳሌም ከተማ ተጀመረች (የሐዋ. 2)። በመጀመሪያዎቹ 20 ወይም ከዚያ በላይ ዓመታት፣ የጥንቷ ቤተ ክርስቲያን አባላት ሙሉ በሙሉ ማለት ይቻላል። አይሁዶች ነበሩ። የአይሁድ የሃይማኖት መሪዎች ክርስትና ከተለመደው የአይሁዳውያን እምነት የተለየ መሆኑን ተረድተው ነበር። ስለዚህ ባገኙት አጋጣሚ ሁሉ የጥንት ክርስቲያኖችን እንቅስቃሴ ለማገድና እነርሱንም ለማሳደድ ይጥሩ ነበር። በመጀመሪያዎቹ 40 የክርስትና ዓመታት ውስጥ የቤተ ክርስቲያን ዋነኛ አሳዳጆች አይሁዶች ነበሩ። ነገር ግን ብዙ አይሁዶች ክርስትናን እንደ አዲስ ሃይማኖት ስላላዩት አንዳንዶች ነገሩን ለመቀበል ፍላጎት ሲያድርባቸው፣ ሌሎች ደግሞ ነገሩን ታግሠው በአክብሮት ይመለከቱት ነበር።

እንደ ሮማውያን ያሉ የውጭ ሰዎች በክርስትናና በይሁዲነት መካከል የጎላ ልዩነት ስላልታያቸው፣ ክርስቲያኖችን ለማሳደድ አልሞከሩም። ሮማውያን ክርስትና ከይሁዲነት የተለየ መሆኑን ተረድተው ማሳደድ የጀመሩት፣ ቤተ ክርስቲያን ከተመሠረተች ከሠላሳ ዓመት በኋላ ነበር። በመጀመሪያው ምእተ ዓመት መጨረሻ አካባቢ፣ ሮማውያን በክርስትና ላይ መደበኛ ስደት በመቀስቀስ ክርስትና ሕገ ወጥ ሃይማኖት መሆኑን አወጁ።

በመጀመሪያ በክርስቲያኖችና በሮም ባለሥልጣናት መካከል የነበረው ግንኙነት የጠበቀ አልነበረም። ክርስቶስ በተወለደ ጊዜ አውግስጦስ ቂሣር (30 ዓ.ዓ. -14 ዓ.ም.) አገረ ገዥ ነበር (ሉቃስ 2፡1)። ክርስቶስ አገልግሎቱን በጳለስቲና ሲጀምር ደግሞ፣ ጢባርዮስ ቂሣር (14-37 ዓ.ም.) አገር ገዥ ሆኖ ይሠራ ነበር (ሉቃስ 3፡1)። በጥንቷ ቤተ ክርስቲያን ዘመን ይገዛ የነበረውና የንጉሦችን አምልኮ የጀመረው ጋይዮስ ካሊጉላ ነበር (37-41 ዓ.ም.)። ካሊጉላ በቤተ መቅደሱ ውስጥ እርሱ የሚመለከበት መሠዊያ እንዲታነጽ

ሲያደርግ፤ ክርስቲያኖች ማዘናቸው አልቀረም ነበር። በንጉሥ ቀላውዴዎስ ዘመን (41-54 ዓ.ም.) በሮም በሚኖሩ ክርስቲያን ባልሆኑ አይሁዶችና ክርስቲያን በሆኑ አይሁዶች መካከል ብጥብጥ የተከሰተ ይመስላል። ይህም ቀላውዴዎስን ስላስቆጣው፤ አይሁዶችን ከሮም አባረራቸው። አቂላና ጵርስቅላ ወደ ቆሮንቶስ የሄዱት በዚህ ጊዜ ነበር (ዮሐ. 18:2)።

ክርስቲያኖች ከአይሁዶች ይበልጥ እየተለዩ ሲመጡ፤ ብርቱ ስደት ይደርስባቸው ጀመር። በኒሮ ዘመን (54-68 ዓ.ም.) ነገሮች ይበልጥ እየከፉ መጡ። ኒሮ በሮም ትልቅ ቤተ መንግሥት ለማሠራት ይፈልጋል የሚል ወሬ ተሰማ። ስለዚህ በተወሰነው የከተማይቱ ክፍል ላይ እሳት ለቀቀበት። እሳቱ ከቁጥጥር ውጭ በመውጣቱ ከሮም ከተማ ብዙው ክፍል ወደመ። ሕዝቡ በቁጣ ይነሣብኛል ብሎ የፈራው ኒሮ፤ አደጋውን ብዙም ከማይታወቁ ክርስቲያኖች ጋር አያያዘው። ብዙ ክርስቲያኖች ታድነው እንዲገደሉ አደረገ። ይህ ስደት በግዛቱ ሁሉ የተከሰተ ሳይሆን፤ በሮም ከተማ ብቻ የተደረገ ነበር።

በተከታዮቹ ሠላሳ ዓመታት ውስጥ ስለ ክርስቲያኖች አኗኗር ሁኔታ የምናውቀው ምንም ነገር የለም። ስለዚህ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ መሪዎች ካደረሱት ስደት በቀር የሚነግረን ሌላ መረጃ የለም። ይህ ግን ዶሚቲያን (81-96 ዓ.ም.) የንጉሥ ነገሥትነቱን ሥልጣን ሲረከብ ተለውጧል። ዶሚቲያን የሮምን ሃይማኖት ለማስፋፋት ዕቅድ ስለ ነበረው፤ እያረጁ የሄዱትን ቤተ መቅደሶች ማደስ ጀመረ። ከዚያም ሕጋዊ ባልሆኑ ሃይማኖቶች ላይ ጫና አሳደረ። በሮም ንጉሥና በክርስቲያኖች መካከል ችግር የተነሣው ሰዎች እርሱን እንደ አምላክ ቆጥረው መሥዋዕት እንዲያቀርቡለት ባዘዘ ጊዜ ሳይሆን አይቀርም። ይህ እስከዚህ ጊዜ ድረስ ሰዎች በፈቃደኝነት የሚያከናውኑት የነበረ ተግባር ነበር። ክርስቲያኖች ይህን አናደርግም በማለታቸው ምክንያት፤ የተቀሰቀሰው ስደት ምን ያህል እንደተስፋፋ አናውቅም። የምናውቀው ነገር ቢኖር በዚህ ጊዜ ሐዋርያው ዮሐንስ በስደት ወደ ፍጥም ደሴት እንደተላከ ብቻ ነው (ራእይ 1:9)። ነገሥታትን ማምለክ የተለመደ በሆነባት በትንሿ እስያ ስደቱ ሳያይል አልቀረም። ብዙ ምሑራን ዮሐንስ በራእዩ ውስጥ ክርስቲያኖችን ስለ መጭው ስደት እያስጠነቀቃቸው እንደነበረ ያምናሉ።

አራተኛ ቀን፦ የመጀመሪያው ምእተ ዓመት ሃይማኖቶችና ፍልስፍናዎች

ሃይማኖታዊው ዓለም

ሰዎችን ለማወቅ በምንፈልግበት ጊዜ ፖለቲካቸውንና ታሪካቸውን ብቻ ሳይሆን፤ ሃይማኖታቸውንም ጭምር መመርመር ይኖርብናል። እግዚአብሔር ሰዎችን ለልጁ መምጣት ለማዘጋጀት የዓለምን ሃይማኖት ይመራ ነበር።

17ኛ ጥያቄ፦ ወንጌሉን ከማብራራታችን በፊት ስለ አንድ ሰው ሃይማኖት ማወቅ የሚጠቅመን ለምንድን ነው?

ይሁዲነት

በኢየሱስ ክርስቶስ ዘመን 4 ሚሊዮን የሚሆኑ አይሁዶች እንደ ነበሩ ይገመታል። (ዛሬ 6 ሚሊዮን ያህል አይሁዶች አሉ።) ከእነዚህ ውስጥ ከግማሽ በታች የሚሆኑት አይሁዶች በጳለስቲና ውስጥ ይኖሩ ነበር። የቀሩት በሮም ግዛቶች ውስጥ፣ በተለይም በታላላቅ ከተሞች ተበትነው ይኖሩ ነበር። ለአይሁዶች ሁሉ የዳዊት ከተማ የሆነችው ኢየሩሳሌም የይሁዲነት መዲና ነበረች። አይሁዶች የትም ይኑሩ የት፣ ሁልጊዜ ኢየሩሳሌምን እንደ እውነተኛ ቤታቸው ስለሚመለከቷት በሚያስፈልገው ሁሉ፤ በተለይም ገንዘብ በመላክ ይደግፋዋት ነበር።

ዛሬ በክርስቲያን ቤተ እምነቶች መካከል ልዩነት እንዳለ ሁሉ፣ በአይሁድ እምነት ተከታዮች መካከልም ልዩነት አለ። ይህም ሆኖ፣ አይሁዶች ሁሉ በጋራ የሚከተሏቸው አንዳንድ መሠረታዊ እምነቶች አሉ።

1. አይሁዶች ልዩና የተመረጡ የእግዚአብሔር ሕዝቦች እንደሆኑ ያምኑ ነበር። ይህም በአብርሃም፣ በይስሐቅና በያዕቆብ፣ እንዲሁም በሲና ተራራ በሙሴ አማካይነት፣ እግዚአብሔር ከእስራኤላውያን ጋር ልዩ ግንኙነትን እንደመሠረተ ይታወቃል። ከዚህም የተነሣ አይሁዶች ልዩ የእግዚአብሔር ሕዝብ እንደሆኑና ከሌሎች ሕዝቦች ይልቅ እግዚአብሔር እነርሱን የመባረክ ዕቅድ እንዳለው ያምኑ ነበር።

2. አይሁዶች ሰማይንና ምድርን የፈጠረ አንድ እውነተኛ አምላክ ብቻ እንዳለ በጽኑ ያምናሉ። እርሱ መንፈስ ስለሆነ፣ በጣዖት ሊመሰል አይችልም፣ ስለሆነም፣ የትኛውም ዐይነት አምልኮተ ጣዖት የተወገዘ ነው፤ ምክንያቱም ይህ እግዚአብሔርን እንደ መካድ ይቆጠራል ይላሉ።

3. እግዚአብሔር ለአይሁዶች የራሳቸው መሬት እንደሚሰጣቸው ቃል ገብቶላቸው ነበር። ይህችም የጳሊስትና ምድር ናት። እግዚአብሔር ይህችን ምድር ለዘላለም ሰጥቷቸዋል። እግዚአብሔር የአምልኮቱ ማዕከል የሆነችውን ኢየሩሳሌምን ልዩ አድርጓታል። ይህም የእግዚአብሔር ምድራዊ ዙፋን በኢየሩሳሌም እንደተቀመጠ ያህል አስቆጥሮታል። ስለሆነም አይሁዶች የጳለስቲናን ምድርና ቤተ መቅደስ ለመጠበቅና ለመከላከል ነፍሳቸውን እንኳ አሳልፈው ከመስጠት አይመለሱም ነበር።

4. አይሁዶች አንድ ቀን እግዚአብሔር የመረጠው የተለየ ሰው ወደ ጳለስቲና እንደሚመጣ ያምኑ ነበር። ይህ መሢሕ ሮማውያንን እንደሚያሸንፍና ሕዝቡን ከአሕዛብ አገዛዝ ነፃ እንደሚያወጣ ተስፋ ነበራቸው። በኢየሩሳሌም ከተማ ሆኖ በመግዛት በዓለም ላይ ሰላም ያስፍናል ይሉ ነበር።

5. በመላው ዓለም የተበተኑ አይሁዶች ለአምልኮና ለማኅበራዊ አገልግሎት፣ ምክራቦችን በማዕከልነት ይጠቀሙ ነበር። በኢየሩሳሌም ከተማ ከ400 በላይ ምክራቦች የነበሩ ሲሆን፣ በቤተ መቅደሱም ውስጥ ሳይቀር አንድ ምክራብ ነበር። በአሕዛብ አገዛዝ ዘመን አይሁዶች ሃይማኖታቸውን ከአካባቢያቸው ጋር አስማምተው ለመኖር ተገድደው ነበር። ለምሳሌ፣ ከኢየሩሳሌም ቤተ መቅደስ ውጭ እንስሳትን ሊሠጩ አይችሉም ነበር።

ለመሆኑ እንስሳትን ሳይሰጧ እግዚአብሔርን የሚያመልኩት እንዴት ነው? ይህን ችግር ለማስወገድ ነበር የአይሁድ ማኅበረሰብ የአምልኮና የትምህርት ማዕከል የሆኑት ምክራቦች የተመሠረቱት። አይሁዶች በሰንበታት ቀን ከብሉይ ኪዳን እያነበቡና የዳዊትን መዝሙር እየዘመሩ እግዚአብሔርን ያመልኩ ነበር። ከዚያም ስብከት ያዳምጣሉ። ብዙውን ጊዜ ስብከቱን የሚያቀርበው ከሌላ ስፍራ የሚመጣ አገልጋይ ነበር። ክርስቶስ በየሰንበቱ ወደ ምክራቦች እየሄደ ያመልክ ነበር። ብዙ ጊዜም እንዲሰብክ ይጋበዝ ነበር (ሉቃስ 4:16-21 አንብብ)። በኋላም ሐዋርያው ጳውሎስ በደረሰበት ከተማ ሁሉ መጀመሪያ በምክራብ ውስጥ ይሰብክ ነበር። የአይሁድ መሪዎች እስከአባረሩት ጊዜ ድረስ በምክራብ ውስጥ መስበኩን አልተወም ነበር (የሐዋ. 13:42-50፤ 14:1-5)።

ከአምልኮ በተጨማሪ፡ ምክራቦች የትምህርትም ማዕከል ነበሩ። የአይሁዳውያን ልጆች ስለ ሃይማኖታቸውና ስለ ብሉይ ኪዳን በምክራቦች ውስጥ ይማሩ ነበር።

6. ትኩረት የሚሰጠው በአስተምህሮዎች ላይ ሳይሆን፡ በውጫዊ ተግባራት ላይ ነበር። አይሁዶች የተለያዩ ሥነ መለኮታዊ አስተምህሮ ቢኖራቸውም በአንድነት ለመኖር ፈቃደኞች ነበሩ። ይህም ሆኖ አይሁድ ሁሉ አንድ ዓይነት ሃይማኖታዊ ሥርዐት እየፈጸሙ አንድ ዓይነት የሕይወት ዘይቤ እንዲከተሉ አጥብቀው ይሻሉ።

ከጊዜ በኋላ አይሁዶች ሕያው የሆነውን አምላክ ከማምለክ ይልቅ ሥርዓቶችንና ሕጎችን መከተል ጀመሩ። ስለሆነም በብሉይ ኪዳን ላይ በመቶዎች የሚቆጠሩ ሕጎችን ጨመሩ። እነዚህ ተጨማሪ ሕጎች አይሁዶች የብሉይ ኪዳን ሕግጋትን እንዴት ከሕይወታቸው ጋር እንደሚያዛምዱ የሚተረጉሙ ነበሩ። ለምሳሌ፡ በብሉይ ኪዳን በሰንበት ቀን ሥራን የሚከለክል ሕግ አለ። ነገር ግን አይሁዶች «ሥራ ምንድን ነው?» የሚል ጥያቄ አንሥተው የራሳቸውን ማብራሪያ ሰጥተዋል። በዚህም መሠረት በሰንበት ቀን ከአንድ ኪሎ ሜትር በላይ በእግራቸው አይሄዱም፤ ጉድጓድ ውስጥ የወደቀ ሰው አያወጡም፤ እንዲሁም እህል አያምጭዱም። የአይሁድ ሃይማኖት መሪዎች እነዚህን ሕጎች ከመጀመሪያዎቹ የብሉይ ኪዳን ሕጎች እኩል ያከብሯቸውና ያስከብሯቸው ነበር። ለሕዝቡ ግን እነዚህ ሕግጋት ተጨማሪ ሸክሞች ነበሩ። ከእነዚህ ሕግጋት የተነሣ ሰዎች ከእግዚአብሔር ጋር መዛመዳቸውንና እርሱንም ደስ ማለኝታቸውን ትተው የሕግ ዝርዝሮችን መከተል ጀመሩ። ክርስቶስ አብዛኛውን ጊዜ ከአይሁድ ሃይማኖት መሪዎች ጋር ሲጋጭ የነበረው እነዚህን ሕግጋትና ሥርዓቶቻቸውን ባለመፈጸሙ ምክንያት ነበር (ማር. 7:1-15 አንብብ)። ኢየሱስ በሰው ውስጣዊ ነገር ማለትም በልቡና በአመለካከቱ ላይ በማተኮር፡ ውጫዊ ልማዶችን መከተል ምንም ፋይዳ እንደሌለው አስተምሯል። ከዚህም የተነሣ፡ የሃይማኖት መሪዎች ጠሉት።

18ኛ ጥያቄ፡ ክርስቲያኖች ዛሬም የአንድ ሰው ውጫዊ ልምምድ ከአመለካከቱና ከእምነቱ እንደሚበልጥ አድርገው የሚያስቡት ለምንድን ነው?

ከጊዜ በኋላ ሁለት ዓይነት የአይሁድ እምነት ተከታዮች ተነሡ። እነርሱም በጳለስቲና አገር ያደጉ አይሁዶች ነበሩ። እነዚህ ሰዎች ራሳቸውን እውነተኛና እጅግ ንጹሕ አይሁድ አድርገው ይቆጥሩ ነበር። እነዚህ አይሁዶች ይሁዳዊ አኗኗራችንን በንጽሕና መጠበቅ አለብን ብለው ስላመኑ፣ ከአሕዛብ ባህል ጋር ተስማምቶ የመኖርን ነገር ሙሉ በሙሉ ይቃወሙት ነበር። ሌሎቹ ደግሞ በአሕዛብ አገር ያደጉ አይሁዶች ነበሩ። እነዚህ አይሁዶች የግሪክ እንጂ የአረማይስጥ ቋንቋ ስለማይናገሩና የአሕዛብን ባህል ስለሚከተሉ፣ እንደ ንጹሕ አይሁዶች አይታዩም ነበር። አንዳንድ ጊዜ በእነዚህ ሁለት ቡድኖች መካከል ውጥረቶች ይቀሰቀሱ ነበር።

19ኛ ጥያቄ፡- የሐዋ. 6:1-7 አንብብ። በዚህ ምዕራፍ ውስጥ ይህ ልዩነት የተንጸባረቀው እንዴት ነው?

20ኛ ጥያቄ፡- ማቴ. 3:7፤ 5:20፤ 16:1፤ 22:23፤ የሐዋ. 23:6-10 አንብብ። ሀ) በእነዚህ ክፍሎች ውስጥ የተጠቀሱት የተለያዩ የሃይማኖት ቡድኖች የትኞቹ ናቸው? ለ) እነዚህ ቡድኖች አንዱ ለሌላው የነበራቸው አመለካከት ምን ይመስላል? ሐ) ስለ እነዚህ ቡድኖች የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገበ ቃላት የሚሰጠውን ማብራሪያ አንብብና እምነታቸው እንዴት እንደሚለያይ ግለጽ።

አብዛኛውን ጊዜ የተለያዩ የፖለቲካ ቡድኖች እርስ በርስ ይናቆራሉ፤ ሰዎችም እነርሱንና አመለካከታቸውን እንዲከተሉ ለማድረግ ይጥራሉ። በቤተ ክርስቲያንም ውስጥ ሌሎች ቡድኖችን የሚቃወሙ ቡድኖች አሉ። እነዚህም የኦርቶዶክስና የፕሮቴስታንት፣ ካሪዝማቲክና ኢ-ካሪዝማቲክ፣ የተለያዩ የእምነት ክፍሎች ሊሆኑ ይችላሉ። እንዲህ ዓይነቱ መከፋፈል በክርስቶስና በሐዋርያት ዘመንም የተለመደ ነበር። በወንጌላት ውስጥ ክርስቶስንና ሐዋርያትን የሚቃወሙ የአይሁድ ሃይማኖታዊ ቡድኖች ድርጅቶች እንደ ነበሩ ብዙ ጊዜ ተጠቅሰዋል። እነዚህ ቡድኖች ክርስቶስን ይጠሉትና እንዲሰቀል ይፈልጉ የነበረው ለምንድን ነው? መልሱ በፖለቲካዊ ፍላጎት ምክንያት ነው የሚል ነው። ኢየሩሳሌም ሃይማኖታዊ ማእከል በመሆኗ ፖለቲካዊና ሃይማኖታዊ ቁርኝቶች ነበሩ። ሊቀ ካህናቱ የአይሁድ ሃይማኖትና የፖለቲካ መሪ ነበር። ስለሆነም እነዚህ ቡድኖች የሚታገሉት ብዙውን ጊዜ በተለያዩ ሃይማኖታዊ እምነቶች ስም ሳይሆን፣ በአገሪቱ ውስጥ የፖለቲካ ሥልጣን ለመያዝ ነበር።

1. ፈሪሳውያን፡- በመጀመሪያው ምእተ ዓመት ወቅት ፈሪሳውያን በቁጥር የበዙና ኃይልም የነበራቸው ሃይማኖታዊ ቡድኖች ነበሩ። ፈሪሳውያን ምናልባት መሠረታቸውን ያገኙት በ135 ዓ.ዓ አንዳንድ አይሁዶች በይሁዲነት ውስጥ ምግባረ ብልሹነትን ተመልክተው ራሳቸውን ከሕዝቡና ከወቅቱ ፖለቲካዊ ሥልጣን በለዩበት ጊዜ ሳይሆን አይቀርም ተብሎ ይገመታል። ፈሪሳውያን በአብዛኛው የፖለቲካ ሥልጣን ከያዙትና ይስማሙ ከነበሩት፣ እንዲሁም የግሪክን ባህል ለመከተል ይፈልጉ ከነበሩ ሰዱቃውያን ጋር ጠላቶች ነበሩ።

በሥነ መለኮታዊ አቋማቸው ፈሪሳውያን በጣም አክራሪዎች ነበሩ። ሁሉንም የብሉይ ኪዳን ሕጎችና ክዕዝራ ዘመን አንሥቶ የአይሁድ መሪዎች በየጊዜው የደነገንታቸውን ሕጎች በሙሉ ለመከተል የቆረጡ ነበሩ። ከአሪት

ዘፍጥረት ጀምሮ እስከ ትንቢተ ሚልክያስ ድረስ ያለው የእግዚአብሔር ቃል እንደሆነ ያምናሉ። በሙታን ትንሣኤና እግዚአብሔር በሰዎች ሁሉ ላይ የሚፈርድ አምላክ እንደሆነ ያምናሉ። አምላኩ ከእግዚአብሔር ጋር የሚደረግ ሕያው ግንኙነት ሳይሆን፤ ሕግን እንደ መጠበቅ አድርገው ይመለከቱ ነበር። ከልባቸው እግዚአብሔርን የሚፈልጉና በሕይወታቸው ደስ ሊያሰኙት የሚፈልጉ ብዙ ፈሪሳውያን ነበሩ። ችግሩ ሃይማኖታዊ ሥርዐታቸው ወደ እግዚአብሔር በትሕትና ቀርበው ምሕረቱን እንዳይሹ ይልቁንም በገዛ ጽድቃቸውና ሥራቸው እንዲታበዩ አድርጓቸዋል (ሉቃስ 18:9-14)። ኒቆዲሞስና የኦርማቲያው ዮሴፍ ክርስቶስን የተከተሉ ፈሪሳውያን ምሳሌዎች ነበሩ።

ፈሪሳውያን ክርስቶስ ሕግ አጥባቂና የአይሁድ አባቶች የደነገጉትን ልማድ የሚያጣጥል ስለመሰላቸው፤ በብርቱ ይቃወሙት ነበር። በተጨማሪም ክርስቶስ ሕግጋትንና ሥርዓቶችን ለመጠበቅ ከመጣር ይልቅ፤ በማኅበረሰቡ ዘንድ ኃጢአተኞች ተብለው ከተገለሉ ከቀራጮች ጋር ይታይ ስለነበርና ሌሎችንም ይረዳ ስለነበር ፈሪሳውያን ሊገድሉት ፈለጉ።

ፈሪሳውያን ጳውሎስንም በብርቱ ተቃውመውት ነበር። ጳውሎስ በክርስቶስ ከማመኑ በፊት ፈሪሳዊ ነበር (የሐዋ. 23:6)። በዚያን ጊዜ ሳውል ይባል የነበረው ጳውሎስ፤ ሕግን ለመጠበቅ ከነበረው ከፍተኛ ፍላጎት የተነሣ፤ ለብሉይ ኪዳን እንቅፋት ይሆናሉ ብሎ ያሰባቸውን የክርስቶስን ተከታዮች በብርቱ ያሳድዳቸው ነበር። በአፀፋው ደግሞ ጳውሎስ በክርስቶስ ባመነ ጊዜ ፈሪሳውያን ያሳድዱት ጀመር። ጳውሎስ ደኅንነት ሕግን በመጠበቅ ሳይሆን በእግዚአብሔር ጸጋ እንደሚገኝ ሲያስተምር፤ የፈሪሳውያንን የእምነት መሠረት እንደሚያናጋ ሰው አድርገው በመቁጠር ተቃውመውት። ከዳኑ በኋላ የአሕዛብ ክርስቲያኖች መገረዝ አለባቸው ያሉት፤ ከፈሪሳውያን ወገን የሆኑ ሰዎች ሳይሆኑ አይቀሩም። እነዚህ ሰዎች አሕዛብ በእግዚአብሔር ዘንድ ሙሉ ተቀባይነት ለማግኘት እንዲችሉ ወደ ይሁዲነት መለወጥ እንዳለባቸው በየቤተክርስቲያኑ እየዞሩ አስተምረዋል (የሐዋ. 15:1-2፤ ገላ. 2:1-15)።

ፈሪሳውያን የአይሁድ እምነት ቅድመ አያቶች ናቸው። መደበኛው የፈሪሳውያን ቡድን ኢየሩሳሌም ከተደመሰሰች በኋላ ቢጠፋም፤ ትምህርታቸው ግን ከትውልድ ወደ ትውልድ ሲተላለፍ ቆይቷል።

21ኛ ጥያቄ፡- ክርስቲያኖችም እግዚአብሔርን በትሕትና ከማፍቀርና ከማምለክ ይልቅ፤ በውጫዊው ሕግ ላይ በማተኮር ራሳቸውን የሚያጸድቁት እንዴት ነው?

2. ሰዱቃውያን፡- የፈሪሳውያንን ያህል ብዙ ቁጥር አልነበራቸውም። ነገር ግን በአይሁድ ላይ ሊቀ ካህንና ገዥ ሆነው የሠሩና ከፍተኛ ሥልጣን የነበራቸው ቡድኖች ነበሩ። ሰዱቃውያን የዘር አመጣጣቸውን የሚቆጥሩት በንጉሥ ዳዊት ዘመን ከነበረው ዛፆክ ከተባለ ካህን ነው። እስከ ምርኮ ዘመን ድረስ ዘሮቻቸው በሊቀ ካህንነት ሲያገለግሉ ቆይተዋል (2ኛ ዜና 31:10፤ ሕዝ. 40:46፤ 44:15)። አብዛኞቹ ሰዱቃውያን በአመዛኙ ካህናት ነበሩ። ለእነርሱ ፖለቲካዊና ሃይማኖታዊ ሥልጣን ትልቅ ስፍራ ነበረው።

ሰዱቃውያን ሥልጣናቸውን ጠብቀው ለማቆየት ሲሉ በሥልጣን ላይ ካለው ከማንኛውም ቡድን ጋር ከመተባበር ወደ ጎላ አይሉም ነበር። ከዚህም በተጨማሪ ከሌሎች አይሁዶች በላይ የአሕዛብን አገዛዝና የግሪክን ባህል ለመቀበል ፈቃደኞች የነበሩ ናቸው። በክርስቶስና በሐዋርያቱ ዘመን ሰዱቃውያን የቤተ መቅደስ አምልኮና የአይሁዶች ሸንጎ መሪዎች ነበሩ።

ሰዱቃውያን አምስቱ የሙሴ መጻሕፍት ብቻ የእግዚአብሔር ቃል እንደሆኑ ስለሚያምኑ እነዚህን መጻሕፍት በጥንቃቄ ይከተሏቸዋል። ሌሎቹ የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት የእግዚአብሔር ቃል እንደሆኑ አድርገው አያምኑም ነበር። ሰዱቃውያን ለሃይማኖት አባቶች ትውፊት ደንታ የማይሰጣቸው ሰዎች ብቻ ሳይሆኑ፤ በመናፍስቱ ዓለምና በሙታን ትንሣኤ አያምኑም ነበር።

ሰዱቃውያን ክርስቶስን ለመቀበል ያልፈለጉት ይቀናቀነናል ብለው ስለ ሰጉ ነበር። መሲሕ እንደ መሆኑ፤ በሕዝቡ ላይ የነበራቸውን ሥልጣን ይወስድብናል ብለው ፈሩ። ብዙ ሰዎች እየተከተሉት ሲመጡ፤ የሰዱቃውያኑ ስጋት ይበልጥ እያየለ መጣ። እንዲሁም ክርስቶስ በሮም ላይ የዐመፅ እንቅስቃሴ ካቀጣጠለ፤ ሮማውያኑ በዐመፀኞቹ ላይ ብቻ ሳይሆን በቀሳውስቱም ጭምር (በሰዱቃውያኑም) ላይ እርምጃ ሊወስዱ እንደሚችሉ ሲያስቡ እጅግ ፈሩ። ሊቀ ካህናቱ እንደተናገረው ሕዝቡ ከሚጠፋ ክርስቶስ ቢሞት ይመርጡ ነበር (ዮሐ. 11:49-50)።

ያም ሆነ ይህ ሕዝቡ ተደምስሶ ነበር። ይህ የሆነው ግን በ64 ዓ.ም. የአገርና የነጻነት ቀናኢ ቡድንና ሌሎችም በማመፃቸው እንጂ፤ በክርስቶስ ምክንያት አልነበረም። በ70 ዓ.ም ሮማውያን ኢየሩሳሌምን በከበቡ ጊዜ፤ በመቶዎች የሚቆጠሩ ሰዱቃውያን ሞቱ፤ ቡድናቸውም ህልውናውን አጣ።

4. ጸሐፍት፡- ከዕዝራ ዘመን ጀምሮ «ጸሐፍት» ተብሎ የሚጠራ አንድ ቡድን ነበር። አንድ የመጽሐፍ ቅዱስ ትርጉም እነዚህን ሰዎች፤ «የሕግ መምህራን» ብሎ ይጠራቸዋል። አይሁዶች በምርኮ ከተወሰዱ በኋላ፤ የዕብራይስጥ ቋንቋ የሚናገሩ ሰዎች ቁጥር እየመነመነ ሄደ። የመግባቢያ ቋንቋቸው አረማይስጥ በመሆኑ፤ ብሉይ ኪዳንን የሚተረጉምላቸው ሌላ ሰው ያስፈልጋቸው ነበር። ይህም የተወሰኑ ሰዎች የብሉይ ኪዳን ምሑራን እንዲሆኑ አደረገ። እነዚህ ሰዎች በዕብራይስጥ ቋንቋና በብሉይ ኪዳን ላይ ጥልቅ ጥናት ስላደረጉ ሊቅ ለመሆን በቁ። መጽሐፍ ቅዱስ የሚናገረውን ለማወቅ ሲፈልጉ፤ እነዚህን ሰዎች ይጠይቁ ነበር። ጸሐፍት የተባሉ ሰዎች የብሉይ ኪዳን ሕግጋትን እንዲጠብቁ ይረዳል ያሉትን ማብራሪያ እየሰጡ፤ ከሃይማኖት መሪዎች ጋር አብረው ይሠሩ ነበር። እነዚህ ጸሐፍት ብዙውን ጊዜ በምክራቦችና በተለያዩ ትምህርት ቤቶች ያስተምሩ ስለ ነበር፤ ራሳቸውን የእውነት ጠባቂዎች አድርገው ይቆጥሩ ነበር።

ጸሐፍት ራሱን የቻለ ቡድን ስላልመሠረቱ፤ በፈሪሳውያንም በሰዱቃውያንም ቡድኖች ውስጥ ነበሩ። ክርስቶስ በሕግ ትርጓሜያቸውና በእነርሱ እገዛ በረቀቁት ደንቦች ላይ ተቃውሞውን ስለ ገለጸ፤ ጸሐፍትም ጠላቶቹ ሆኑ።

4. ኢሴናውያን፡- አዲስ ኪዳን ይህን ቡድን በስም ባይጠቅሰውም፤ ብዙ ምሑራን በመጥምቁ ዮሐንስ፤ በኢየሱስ ሕይወትና አገልግሎት፤ እንዲሁም በዮሐንስ ጽሑፎች ውስጥ፤ የኢሴናውያን ተጽዕኖ እንዳለ ያምናሉ። ኢሴናውያን ቅድስናን ለማግኘት ከማኅበረሰቡ መገለል አስፈላጊ እንደሆነ ያስተምሩ ነበር። ይህም አንዳንድ ኢትዮጵያውያን ከሕዝቡ ተለይተው በገዳም ውስጥ በምናኔ ከሚኖሩበት ሁኔታ ጋር ተመሳሳይ ነው። እነዚህ ሰዎች በሙት ባሕር አካባቢ አያሌ ማኅበረሰቦችን አቋቁመው ይኖሩ ነበር። ሰዎች ከኢሴናውያን ጋር በሚቀላቀሉበት ጊዜ መጠመቅና የዚያን ማኅበረሰብ ሕግ ለማክበር መስማማት ነበረባቸው። በኢሴናውያን ዘንድ ጋብቻ የተከለከለ ሲሆን፤ ሀብታቸውን በጋራ ይጠቀሙ ነበር። እንደ ፈሪሳውያን ሁሉ የተለያዩ ሕጎችና ደንቦችና በመጠበቁ ላይ እንጂ፤ ከእግዚአብሔር ጋር ግንኙነት በማድረጉ ላይ አጽንኦት አይሰጡም ነበር። ከፋዎችን አጥፍቶ የጻድቃንን መንግሥት የሚመሠርተው መሢሕ፤ በፍጥነት እንዲመጣላቸው ይናፍቁ ነበር። ከሚወዷቸው አገላለጾች መካከል ኃጢአተኞችን «የጨለማ ልጆች»፤ ጻድቃንን «የብርሃን ልጆች» የሚሉ ይገኙባቸዋል። ምሑራን ከኢየሩሳሌም መውደም በኋላ ይህ ቡድን በምን ምክንያት እንደጠፋ አላወቁም።

22ኛ ጥያቄ፡- የኢሴናውያን ትምህርትና ልምምድ ከጥንቷና ከቀድሞይቱ ቤተ ክርስቲያን ጋር የሚመሳሰለውና የሚለያየው እንዴት ነው?

5. የአገርና የነጻነት ቀናኢ ቡድን፡- ይህ ቡድን ሃይማኖታዊ ቡድን ባይሆንም በክርስቶስና በሐዋርያት ዘመን በዓለም ላይ ከፍተኛ ተጽዕኖ ያሳደረ ቡድን ነበር። ይህ ቡድን ፖለቲካዊ ቡድን ሲሆን፤ በዐመፅ ተዋግተው ከሮም አገዛዝ ነፃ ለመውጣት የሚፈልጉ ሰዎች ናቸው። እነርሱም ሰግደትና አምልኮ የሚገባው ለእግዚአብሔር ብቻ እንደሆነ፤ ቀረጥም መክፈል ካስፈለገ ለእርሱ ብቻ ሊሰጥ እንደሚገባ ያምኑ ነበር። ሮማውያን በእግዚአብሔር ሕዝብ ላይ በመሠልጠንና ቀረጥም ከእነርሱ በመሰብሰብ በአይሁድ አምልኮ ውስጥ ጣልቅ ይገቡ ነበር። በመሆኑም ቀናተኞች በአነስተኛ ቡድኖች ተደራጅተው ሮማውያንን ይወጓቸው ነበር። ማንኛውንም የተቃውሞ መንገድ ከመጠቀም አይመለሱም ነበር (የሐዋ. 21:38)። በዚህም ተግባራቸው የመቃብያንን ምሳሌነት እንደሚከተሉ ያምኑ ነበር። ይህ ፓርቲ የገሊላው ይሁዳ በተባለ ግለሰብ በ6 ዓ.ም እንደተመሠረተ ይታመናል (የሐዋ. 5:37)። አብዛኞቹ ቀናተኞች ገሊላውያን ነበሩ። ከክርስቶስ ደቀ መዛሙርት አንዱ ስምዖን በአንድ ወቅት የዚህ ቡድን አባል የነበረ ይመስላል (ሉቃስ 6:15)።

ከ66-70 ዓ.ም በሮማውያን ላይ ጦርነት የከፈቱት እነዚህ ቡድኖች ነበሩ። የሚያሳዝነው ከሮማውያን ይልቅ እርስ በርሳቸው ወይም ከሌሎች አይሁዶች ጋር ሲዋጉ ቆይተዋል። አንድ ግንባር አለመፍጠራቸው ሮማውያን በቀላሉ ይሁዳንና ኢየሩሳሌምን እንዲቆጣጠሩ አስችሏቸዋል። ከኢየሩሳሌም መፈራረስ በኋላ ውጊያቸውን ቀጥለው በ135 ዓ.ም ሙሉ በሙሉ በሮማውያን ተደምስሰዋል።

23ኛ ጥያቄ፡- እነዚህ ቡድኖች ክርስቶስና የጥንቷ ቤተ ክርስቲያን በነበሩበት ዘመን ካሳደሩት ተጽዕኖ ምን እንማራለን?

የአሕዛብ ሃይማኖቶች

በኢየሱስ ዘመን አሕዛብ እንዴት በዓይን የማይታይ አምላክ ማምለክ እንደሚችል ለመገንዘብ ተቸግረው ነበር። የእነርሱ አምልኮ ያተኮረው በዓይን በሚታዩና በጣዖታት በተወከሉ አማልክት ላይ ነበር። በተጨማሪም እያንዳንዱ የሕይወት ክፍል ጣዖታዊ ጥበቃ ይደረግለት ዘንድ ብዙ አማልክትን ያመልኩ ነበር። ስለዚህ የዝናብ፣ የውኃ፣ የመሬት፣ የሰላምና የጦርነት ጣዖቶች ነበሯቸው። የልምላሜና የሌሎችም ጉዳዮች ጣዖቶች ነበሩዋቸው። ሰዎች ከእነዚህ ጣዖቶች ጋር የነበራቸው ግንኙነት በእርዳታና በበረከት ፍለጋ ላይ የተመሠረተ ነበር። ትኩረታቸው ጣዖታቱ እንዴት መመለክ አለባቸው በሚለው ሁኔታ ላይ አልነበረም።

24ኛ ጥያቄ፦ ይህ ለጣዖታት የነበረው ግምት፣ ክርስቲያኖች አንዱን እውነተኛ አምላክ ከሚመለከቱበት ሁኔታ ሊለይ የሚገባው እንዴት ነው? ለ) ብዙውን ጊዜ ክርስቲያኖች እግዚአብሔር ስለደረገላቸው መልካም ነገርና ስለ አምላክነቱ ከማምለክ ይልቅ ራስ ወዳድ ሆነው እንዲባርካቸውና አንድ ነገር እንዲያደርግላቸው የሚፈልጉት እንዴት ነው?

በአሕዛብ አገሮች ሁሉ ብዙ ጣዖቶችና ቤተ መቅደሶች ነበሩ። በአቴና ሰዎች የማያውቁትን አምላክ ቅር እንዳያሰኙ በማለብ፣ «ለማይታወቅ አምላክ» የሚል መሠዊያ ይሠሩ ነበር (የሐዋ.17:23)። ክርስቶስ በመጣ ጊዜ ግን፣ ብዙ ሰዎች በእነዚህ ጣዖቶች ላይ የነበራቸውን አመለካከት ቀይረው ነበር። ከሰዎች ብዙም በማይለዩት ደካማ ጣዖታት ላይ መደገፉ ሰልችቷቸው ነበር። የእነዚህም ጣዖታት ምግባረ ብልሹነት ሰልችቷቸው ነበር። ስለሆነም እውነትን መፈለግ ጀመሩ። በመጀመሪያ በአንዱ እውነተኛ ፈጣሪ አምላክ ላይ በሚያተኩረው የአይሁድ ሃይማኖት ትምህርት ተሰበው ነበር። እነዚህ አሕዛብ ወደ ምክራቦች ሄደው የእግዚአብሔርን ቃል ይሰሙና ለእውነተኛው አምላክ ይሰግዱ ነበር። አንዳንድ አሕዛብም ግዝረትን ተቀብለው ወደ ይሁዲነት ተለውጠዋል። ነገር ግን ወደ እውነተኛው አምላክ የተሳቡት አሕዛብ የአይሁዶችን ትዕቢትና እግዚአብሔርን ለማምለክ የአሕዛብን ባህል ሙሉ በሙሉ መተው አለባችሁ የሚለውን የአይሁድ ቃል እምብዛም ባይወዱትም፣ «እግዚአብሔርን የሚፈሩ» አሕዛብ ሆኑ (የሐዋ. 10:1-2፤ 16:14፤ 17:4፤ 17)። እነዚህ አሕዛብ ግዝረትን ሳይቀበሉ እግዚአብሔርን ያመልኩና ይጸልዩ ነበር። እነዚህ እግዚአብሔርን የሚፈሩ አሕዛብ ለደኅንነቱ ወንጌል ዝግጁ ነበሩ። ለምሳሌ ያህል፣ ቆርኔሎስ በክርስቶስ በማመን ብቻ ሊድን እንደሚችል ሲሰማ፣ በፍጥነት አምኖ ድኗል (የሐዋ. 10:24-44)።

በክርስቲያኖች ላይ ከፍተኛ ችግር ካስከተሉት ነገሮች አንዱ፣ ነገሥታትን ማምለክ ነበር። እንደ ግብፅ ያሉ ጥንታዊ ሕዝቦችም ንጉሣቸው አምላክ እንደሆነ ያምኑ ነበር። ሮማውያንም ይህንን እምነት መከተል ጀመሩ። ከንጉሡ ሥልጣንና ሕዝቡ ለንጉሡ ያለውን ታማኝነት ከመፈለግ የተነሣ ቂሣር አምላክ ስለ ሆነ መመለክ አለበት የሚል አመለካከት ተንጸባረቀ። ይህ አመለካከት በተለይ በዶሚቲያን ዘመን ይበልጥ አይሉ ነበር። ለመጀመሪያ ጊዜ በሮም ግዛት ውስጥ የሚኖሩ ሰዎች በሙሉ ለንጉሡ እንዲሰግዱና፣ መሥዋዕትም እንዲያቀርቡ የሚደነግግ ሕግ ወጣ።

ክርስቲያኖች ይህንን አናደርግም በማለታቸው ሮማውያን እንደ ዐመፅ ቆጠሩት። ለቄሣር መሥዋዕት አናቀርብም በማለታቸው ምክንያት የተከሰተው የመጀመሪያው ስደት የብዙ ክርስቲያኖችን ሕይወት ቀጠፈ። ለ200 ዓመታት ቄሣሮችን አናመልክም በማለታቸው በብዙ ሺዎች የሚቆጠሩ ክርስቲያኖች ተገደሉ።

ሌሎች ሃይማኖቶችም ነበሩ። ከጣሶት ጋር የተለየ ግንኙነት አለን የሚሉ ምሥጢራዊ የሆኑ ማኅበረሰቦች የሚያካሂዱቸው «ምሥጢራዊ ሃይማኖቶች» ነበሩ። በእነዚህ ምሥጢራዊ ማኅበረሰቦች የሚሰጡትን የአምልኮ ትምህርቶች የሚያውቁ ሰዎች ብቻ በረከትን እንደሚያገኙ ይታመን ነበር። ለጥንቆላም ከፍተኛ ትኩረት ይሰጥ ነበር። በምትሐት በመጠቀም፤ የእንስሳትን ሞራ በማንበብ ወይም ከዋክብትን በመቁጠር፤ እነዚህ ጠንቋዮች ከፍተኛ ኃይል አለን ብለው ይመኩ ነበር። ሰዎችን ለመርገምና ለመፈወስ እንደሚችሉ ይናገሩ ነበር። አንድ ሰው በሥራው ስኬታማ መሆን አለመሆኑን ይተነብዩ ነበር። መሪዎችን ጨምሮ ብዙ ሰዎች ጠንቋዩ እስካልነገራቸው ድረስ ምንም ነገር አይፈጽሙም ነበር። ይህ ከዋክብትን የመቁጠርና ሰዎች የተወለዱበት ዓመት በሕይወታቸው ላይ ተጽዕኖ ያደርሳል የሚለው እምነት፤ ዛሬም ትኩረት ተሰጥቶት ሰዎች በጋዜጦች ላይ ሲከታተሉት እንመለከታለን። (ለምሳሌ፡ በአዲስ አበባ በሚታተሙ አንዳንድ ጋዜጦችና መጽሔቶች ላይ የሚወጣውን የኮከብ ቆጠራ ዐምድ እየተከታተሉ በሕይወታቸው ላይ ስለሚደርሰው ነገር ለማወቅ የሚጥሩ ሰዎች አሉ።)

ቤተ ክርስቲያን እያደገች ስትሄድ፤ ከእነዚህ ሃይማኖቶች ጋር ትጋፈጥ ጀመር። በተጨማሪም ክርስትናን ከተለያዩ ሃይማኖቶች ጋር የማቀያየጡን ፈተና ተቋቁማለች። አንዳንድ ሰዎች ደግሞ ክርስትናን እንደ ምሥጢራዊ የማኅበረሰብ እምነት ይመለከቱት ጀመር። የቅዱሳን ምስሎችን በማስተዋወቅ አምልኮተ ጦረው ወደ ቤተ ክርስቲያን እንዲገባ አድርገዋል። የክርስቶስም ስም በሚፈሩበት ጊዜ የሚናገሩት ወይም የሚይዙት ምትሐት ሆነ።

25ኛ ጥያቄ፡- ሀ) የጥንት ዘመን ሃይማኖቶች በኢትዮጵያ ውስጥ ካሉት ሃይማኖቶች ጋር የሚመሳሰሉት ወይም የሚለያዩት እንዴት ነው? ለ) አንዳንድ ክርስቲያኖች በክርስትና ላይ ሌሎች ነገሮችን በመጨመር እንዴት እንዳበላሹት ግለጽ።

በክርስቶስ ዘመን የነበሩት የዓለም ፍልስፍናዎች

26ኛ ጥያቄ፡- ሀ) ባለፉት 50 ዓመታት ውስጥ በኢትዮጵያ የነገሡትን ሦስት መንግሥታት ግለጽ። ለ) እያንዳንዱ መንግሥት የተመራበት መሠረታዊ ፍልስፍና ምን ነበር?

ለብዙዎቻችን «ፍልስፍና» የሚለው ቃል አስፈሪ ነው። ነገር ግን ፍልስፍና አንድ ሰው ስለሚጠቅመው ነገር ለማስብ የሚረዳውና አቅጣጫ የሚያሰጠው ነው። ሰዎች ሁሉ ተግባራቸውን የሚመሩበት የየራሳቸው ፍልስፍና አላቸው። በግለሰብ ደረጃ ሰዎች የተለያዩ ተግባራትን (ሥራዎችን) ያካሂዳሉ። ይህም ሥራ ለሁሉም፤ ለተማሩት ወይም እግዚአብሔር ማንኛውንም ሥራ እንደሚያከብር ባላቸው አስተሳሰብ ላይ የተመሠረተ ነው። በብሔራዊ ደረጃ አገሮች መንግሥታቸውን ይበጀናል በሚሉት

ፍልስፍና መሠረት ያዋቅራሉ። አንዳንዶች ሥልጣንና ኃይል ይወረሳል ብለው (እንደ ፊውዳሉ ሥርዐት) መንግሥታቸውን ያዋቅራሉ። ሌሎች ደግሞ ሰዎች ሁሉ ሀብታቸውን እኩል መካፈል አለባቸው ብለው (እንደ ኮሙኒስቱ ሥርዐት) መንግሥታቸውን ያዋቅራሉ። አንዳንዶች ሰዎች የመምረጥ መብት ስላላቸው ለእነርሱ የሚጠቅመውን ራሳቸው መምረጥ ይኖርባቸዋል ብለው (እንደ ካፒታሊስትና ዴሞክራቲክ ሥርዓት) መንግሥታቸውን ያዋቅራሉ። ክርስቲያኖች እንዲህ የሚል ፍልስፍና ሊኖራቸው ይገባል፡- «ለሰዎች ትልቁ ነገር እግዚአብሔርን ማክበርና በእርሱም ደስ መስኘት ነው።»

በጥንቱ ዓለም ብዙ የተለያዩ ፍልስፍናዎች ነበሩ። አብዛኛውን ጊዜ እነዚህ ፍልስፍናዎች የክርስቲያኖችን አስተምህሮዎች ይፈታተኑ ነበር። አንዳንድ ጊዜ ክርስቲያኖች የክርስቶስ ትምህርት የበለጠ ተቀባይነት እንዲኖረው በማሰብ፣ ክርስትናን ከእነዚህ ፍልስፍናዎች ጋር ለማስማማት ተፈትነው ነበር።

የጥንቱ ግሪክ ፈላስፋ ፕላቶ ሕይወት በሁለት ደረጃ እንደምትታወቅ አስተምሯል። በመጀመሪያ፣ እጅግ ጠቃሚ የሆነ የማይታይ የአሳቦች ዓለም አለ። ሁለተኛው፣ እንደ ጥላ ዓይነት የሚታይ ዓለም አለ። የሚታየው ነገር የማይታየውን ያህል ጠቃሚ አይደለም። ይህ አመለካከት ከሐዋርያት ዘመን በኋላ በቤተ ክርስቲያን ላይ ከፍተኛ ተጽዕኖ አሳድሯል። ይህ ፍልስፍና ክርስቲያኖች ምግብና ወሲብ የሚፈልገው አካላዊ ሰውነት ከፉ ነው ብለው እንዲያስቡ አድርጓቸዋል። ስለሆነም ክርስቲያኖች በዓለም ጠቃሚ ናቸው የተባሉትን ነገሮች ትተው በገዳም ውስጥ መኖር ጀመሩ። ላለማግባት ወስነው ስለ መልካም ነገሮች ብቻ ለማሰብ ይሞክሩ ነበር።

ቁሳዊ ነገሮች መጥፎ እንደሆኑና የማይታዩ ነገሮች መልካም እንደሆኑ ከሚያስረዳው ከዚህ ፍልስፍና ኖስቲሲዝም የተባለ ልዩ ፍልስፍና ፈለቀ። ይህ ፍልስፍና በአንዳንድ የአዲስ ኪዳን እሳቤዎችና በወንጌሎች ላይ ተጽዕኖ አሳድሯል። አንዳንድ ሐዋርያት እንደ ቆላስይስና 1ኛ ዮሐንስ በመሳሰሉት መጻሕፍት ውስጥ ኖስቲሲዝምን ተቃውመው ጽፈዋል። ኖስቲኮች መንፈስና መልካም በሆነው አምላክና ከፉ በሆነው ሰውና ተፈጥሮ መካከል ትልቅ ገደል እንዳለ አስተምረዋል። ገደሉን ለመደልደል ብዙ ነገሮች ያስፈልጋሉ ይላሉ። ገደሉን የሚሞላ መንፈሳዊ አካል መኖር አለበት። የሰው መንፈስ ከቁሳዊው እስር ቤት እንዲያመልጥ የሚያደርግ ልዩ የእውቀት ቁልፍ ያስፈልጋል ይላሉ። አንዳንድ ክርስቲያኖች ይህን አሳብ በመውሰድ በቅዱሱ አምላክና በከፉዎች ሰዎች መካከል የነበረውን ከፍተኛ የሞላ መንፈስ የሆነው ኢየሱስ እንደሆነ አስተምረዋል። ስለ ክርስቶስ ያለን ልዩ እውቀት ደኅንነትን እንደሚያስገኝም ገልጸዋል። ኖስቲኮች እግዚአብሔር በጣም ቅዱስ ስለሆነ ቁሳዊ ነገሮችን ሊፈጥር አይችልም ይላሉ። የደኅንነት መንገድ የሆነው ኢየሱስ ሙሉ በሙሉ ሰው ሊሆን አይችልም፤ ምክንያቱም ሰው ከሆነ ቁሳዊ ነገር ተካፍሏልና ርኩስ ይሆናል በማለት አስተምረዋል። ስለሆነም ክርስቶስ ሰው አልሆነም ይላሉ። ነገር ግን መንፈስ መጥቶ በክርስቶስ ሰውነት ውስጥ እንደኖረና ከትንሣኤ በኋላ እንደተለየው ይናገራሉ። 1ኛ ዮሐንስ 1፡3፤ 4፡1-3 ክርስቶስ ሙሉ በሙሉ ሰው እንደሆነና እንደ ተዳሰሰ፣ እንደ ታየና እንደ

ደማ፡ እንደ ሞተና ከሞት እንደ ተነሣ በመግለጽ ለኖስቲኮች ትምህርት ምላሽ ይሰጣል። ክርስቶስ መንፈስ ብቻ አልነበረም።

ይህን ትምህርት የሚከተሉ ሰዎች በሁለት የተለያዩ መንገዶች መልስ ይሰጡ ነበር። አንዳንዶች ፍጹማዊው ሕይወት በተቻለ መጠን ከቁሳዊ ነገሮች ርቆ በምድረ በዳ ውስጥ መኖር አለበት ይላሉ። ይህም ሰዎች በገዳም ውስጥ ራስን የመጨቆን ሕይወት እንዲመሩ አድርጓቸዋል። ጳውሎስ በቆላስይስ 2:16-23 ላይ ይህንን አመለካከት ነቅፎ ጽፎአል። ሁለተኛው ምላሽ፡ መንፈሳችን ከእግዚአብሔር ጋር ግንኙነት እስካደረገ ድረስ፡ በአካላችን ላይ የሚደርሰው ነገር አሳሳቢ አይደለም ይላሉ። አንዳንድ ሰዎች በሥጋ የምናደርገው ነገር መንፈሳዊ ሕይወታችንን አይጎዳውም ይላሉ። ስለሆነም ሰዎች ከፍተኛ የዝሙት ኃጢአት ቢፈጽሙም እንኳ ችግር እንደማይኖር ያስረዳሉ። ሰይጣን ይህን ውሸት በመጠቀም ብዙ ተከታዮችን አፍርቷል።

27ኛ ጥያቄ፡- ሀ) ይህ ትምህርት ለእምነታችን አደገኛ የሚሆንባቸውን ሦስት ምክንያቶች ጥቀስ። ለ) የዚህን ትምህርት ክፍሎች በኢትዮጵያ ውስጥ የተመለከትኸው እንዴት ነው?

በመጀመሪያው ምእተ ዓመት በስፋት ይታወቅ የነበረው ሌላው ፍልስፍና ኤፌቆሮሳውያን የሚባለው ነው። ይህ ፍልስፍና እንደ ዘገምተኛ ለውጥ ፍልስፍና ሁሉ ሕይወት የአጋጣሚ ውጤት እንደሆነችና በአተሞች ግጭት እንደ ተከሰተች ያስተምራል። ይህም መልካም ወይም ክፉ የሚባል ነገር እንደሌለ ያመለክታል። የሕይወት ዓላማ በሕይወት እስካሉ ድረስ መደሰት ብቻ ነው። ይህን አመለካከት ጠቅሶ ጳውሎስ ሲናገር ትንሣኤ ሙታን ከሌለ ከሞት በኋላ ምንም ተስፋ የለም፤ ስለዚህ ትርፉ መብላት፤ መጠጣትና መጋባት ብቻ ነው ብሎ ገልጾአል (1ኛ ቆሮ. 15:32)። ጳውሎስ ስለ ትንሣኤ ሙታን ሲያስተምር ያላገጡበት ኤፌቆሮሳውያን ናቸው (የሐዋ. 17:18፤ 32)።

በመጀመሪያው ምእተ ዓመት በዋነኛነት የሚታወቀው ሌላው ፍልስፍና ስቶይሲዝም ነው። ስቶይኮች ዓለም ሩቅ በሆነው አምላክ እንደምትተዳደርና ሰዎች ሕይወታቸውን ለመለወጥ ብዙም ተስፋ እንደሌላቸው ያመኑ ነበር። ስለዚህ ስሜታችንን ገዝተን የሚሆነውን መጠበቅ ይኖርብናል ይላሉ። የሰውን ስሜት የሚቀስቅሱ እንደ ወሲብና ምግብ የመሳሰሉ ነገሮች መወገድ አለባቸው። ሰው በሚችለው ሁሉ ንጹሕ ሕይወት መኖር አለበት ይላሉ። ይህም ፍልስፍና ወንጌሉን ይቃረን ነበር። እግዚአብሔር የሩቅ ሳይሆን የቅርብ አምላክ ነው። እግዚአብሔር ልጁን ወደ ዓለም ልኳል። ከዚህም በተጨማሪ፡ እግዚአብሔር ለሰዎች እርሱን ለመታዘዝ ወይም አለመታዘዝ ማክበር ወይም አለማክበር ምርጫ ሰጥቷቸዋል። ይሁንና፡ እግዚአብሔር ሰዎችን በምርጫቸውና በተግባራቸው በኃላፊነት ይጠይቃቸዋል።

28ኛ ጥያቄ፡- ሀ) ክርስቲያኖች፡ እነዚህን ሁለት ፍልስፍናዎች ቢከተሉም ኖሮ ክርስትናን እንዴት የሚገዱ ይመስልሃል? ለ) ዛሬ በኢትዮጵያ ውስጥ የሚገኙና ቤተ ክርስቲያን ልትዋጋቸው የሚገቡ ፍልስፍናዎች ምን ምንድን ናቸው?

አምስተኛ ቀን፡ የዚህን ሳምንት ትምህርት ክልሰህ ከሳምንታዊ ስብሰባ የውይይት ጥያቄዎችን ተመልከት።

ሳምንታዊ ስብሰባ

(ማስታወሻ፡- ባለፈው ሳምንት ትምህርት የቀረበውን የስብሰባ ሥርዐት ተከተል።)

የውይይት ጥያቄዎች፡-

1. ሀ) ገላትያ 4፡4ን አንብብ። እግዚአብሔር ዓለምን ለክርስቶስ ምጽአት ለማዘጋጀት ከሴሉሲድ እስከ ሮም ግዛት ድረስ የተጠቀመባቸውን ነገሮች ዘርዝር። ለ) የመቃብያን ፖለቲካዊ ዘመን አይሁዶች ፖለቲካዊ መሢሕ እንዲናፍቁ ያደረገው እንዴት ነበረ? ሐ) ክርስቶስ የኖረበትን ዘመን መረዳት አዲስ ኪዳንን በበለጠ እንድንረዳ የሚያደርገው እንዴት ነው? መ) ከእነዚህ እውነቶች እግዚአብሔር አገሮችን፣ ሃይማኖቶችንና ፍልስፍናዎችን ስለ መቆጣጠሩ ምን እንማራለን?

2. ሀ) ሊቀ ካህናቱ የፖለቲካ ገዥ ሊሆን ምን ተከሰተ? ለ) የቤተ ክርስቲያን መሪዎች የፖለቲካ መሪዎች በሚሆኑበት ጊዜ ሲከሰት የተመለከትኸው ችግር ምንድን ነው? ችግሮቹን ያስከተለው ምንድን ነው? ሐ) እግዚአብሔር የቤተ ክርስቲያን መሪዎች በፖለቲካ ውስጥ ምን ዐይነት ሚና እንዲጫወቱ የሚፈልግ ይመስልሃል? ከብሉይ ኪዳን አገልግሎት ለቤተ ክርስቲያን መሪዎች የሚቀርበው የትኛው ነው። ነቢይነት? ካህንነት? ወይስ ንጉሥነት? መልስህን አብራራ። መ) ክርስቲያኖች በመንግሥት ሥልጣን ውስጥ ምን ዓይነት ድርሻ ሊኖራቸው ይገባል? ሠ) ክርስቲያኖች እንደ ዳንኤል ንጹሕ ፖለቲካዊ መሪዎች እንዲሆኑ ለማበረታታት ምን አላብ ትሰጣቸዋለህ?

3. ሀ) በክርስቶስ ዘመን የነበሩ የተለያዩ ሃይማኖታዊ ቡድኖች ምን ምን ነበሩ? ለ) በኢትዮጵያ ከእነዚህ ቡድኖች ጋር የሚመሳሰሉትን ልብ በል። ሐ) ቤተ እምነቶች እየበዙ በሚሄዱበት በአሁኑ ወቅት በክርስቶስ ዘመን ከነበሩ ሃይማኖታዊ ቡድኖች የምናገኘው ማስጠንቀቂያ ምንድን ነው?

4. ሀ) በአዲስ ኪዳን ዘመን የተከሰቱት ዐበይት የአሕዛብ ሃይማኖቶችና ፍልስፍናዎች ምን ምን ነበሩ? እነዚህ እንቅስቃሴዎች በቤተ ክርስቲያን ላይ አሉታዊ ተጽዕኖ ያሳደሩት እንዴት ነው? ሐ) ዛሬ በዓለም ውስጥ በክርስቲያኖች ላይ ተጽዕኖ እያሳደሩ ያሉ አንዳንድ ፍልስፍናዎች ምን ምንድን ናቸው? መ) የቤተ ክርስቲያን መሪዎች ክርስቲያኖች በእነዚህ የተሳሳቱ ፍልስፍናዎች እንዳይጠመዱ ለማገዝ ምን ማድረግ ይኖርባቸዋል?

ትምህርት ሦስት

የመጀመሪያ ቀን፡ የመካከለኛው ምሥራቅና የሮም ግዛት መልክዐ ምድራዊ አቀማመጥ

1ኛ ጥያቄ፡- ሀ) አንድ በዕድሜ የገፉ ሰው ፈልግና ልጅ በነበሩበት ጊዜ፤ በኢትዮጵያ ውስጥ መኪና፤ ኤሌክትሪክ ወይም መንገዶች ባልነበሩበት ወቅት ሁኔታዎች ምን ይመስሉ እንደነበር ጠይቃቸው። ሰዎች ምን ያህል ርቀት ይጓዙ ነበር? እንዴት ይጓዙ ነበር? ምን ይለብሱ ነበር? . . . ወዘተ. ለ) በዚህ መጽሐፍ መጨረሻ ላይ የፓለስቲናን ካርታ ተመልከትና ዐበይት ክፍሎችን ዘርዝር። ሐ) የመካከለኛውን ምሥራቅ ዘመናዊ ካርታ ተመልከት። ዛሬ ከጥንታዊ የእስራኤል ግዛቶች የትኞቹን ማን እንደሚያስተዳድር ግለጽ። መ) ጥንታዊ የሮም ግዛትን ካርታ ተመልከት። ጳውሎስ የሄደባቸውንና በሐዋርያት ሥራ መጽሐፍ ውስጥ የሚገኙትን ዐበይት ክፍሎች ዘርዝር። እነዚህን አገሮች ካላወቅሃቸው፤ የጳውሎስን የሚሰየሩዋቸው ጉዞ ካርታዎች ተመልከት። ሠ) በጥንታዊ የሮም ግዛት ውስጥ የነበሩትን ዘመናዊ አገሮች ዘርዝር። ከእነዚህ ዘመናዊ አገሮች ሐዋርያው ጳውሎስ የሄደው ወደየትኞቹ ነበር።

የጳለስቲና መልክዐ ምድራዊ አቀማመጥ

መጽሐፍ ቅዱስን በምናነብበት ጊዜ በኢየሱስ ዘመን የነበረው ሕይወት በዚህ ዘመን ካለው ሕይወት ጋር ተመሳሳይ እንደሆነ እናስባለን። ነገር ግን በጳለስቲና የነበረው ሕይወት ከጣሊያን ወራሪ በፊት ከነበረው የኢትዮጵያ ሕዝብ ሕይወት ጋር ተመሳሳይ ነው። ያኔ መኪና፤ መንገድ፤ መብራት፤ ኤሌክትሪክ፤ ትምህርት ቤት፤ ጤና ጣቢያ አልነበሩም። ይህን በአእምሮአችን ከያዝን፤ የክርስቶስና የደቀ መዛሙርቱ ሕይወት ምን ይመስል እንደነበረ ልንገነዘብ እንችላለን። አኗኗራቸው ከትላልቅ ከተሞች ይልቅ በኋላ ቀር የገጠር መንደሮች ከሚኖሩ ሰዎች ጋር ይመሳሰላል ነበር።

ሌላው ብዙውን ጊዜ ለመረዳት የሚከብደን የጳለስቲና ምድር ምን ትመስል እንደነበር ነው። መጽሐፍ ቅዱስ ጳለስቲናን «ማርና ወተት የምታፈልቅ አገር» (ዘጸግ. 31፡20) ሲል ይጠራታል። ነገር ግን ከደቡብ ኢትዮጵያ ለም መሬት ጋር ሲነጻጸር፤ ጳለስቲና ምድረ በዳ ናት። በስፋትም ቢሆን እስራኤል ከኢትዮጵያ ታንሳለች። ግዛቱ እጅግ ሰፊ በነበረበት በታላቁ ሄሮድስ ዘመን፤ የግዛቱ ጠቅላላ ርዝመት 400 ኪሎ ሜትር ያህል ነበር። ይህም ከአዲስ አበባ እስከ ወላይታ ሶዶ ያህል ነው። በአብዛኛው ግን ፍልስጥኤም 70 ኪሎ ሜትር ያህል ነች። ይህም ከአዲስ አበባ እስከ ናዝሬት ካለው ርቀት ትንሽ አነስ የሚል ነው። ከሌሎች የዓለም አገሮች ጋር ስትነጻጸር፤ የተስፋይቱ ምድር ትንሽ አገር ናት። በእግዚአብሔር ዕቅድ ውስጥ ግን ይህች አነስተኛ ምድር ልዩ ስፍራ አላት። እግዚአብሔር አነስተኛ ቁጥር የነበራቸውን አይሁዳውያን በዚህች አነስተኛ አገር ምስክሮቹ እንዲሆኑ መረጣቸው። እግዚአብሔር ራሱ በኢየሩሳሌም ቤተ መቅደስ ውስጥ በተለየ መንገድ አደረ። የእግዚአብሔር ልጅ የሆነው መሢሕ ለዓለም ኃጢአት ለመምትና ለመኖር የመጣው ወደ አነስተኛ አገር ነበር።

እንደ ኢትዮጵያ በጳለስቲናም የተለያዩ የመሬት ዐይነቶች አሉ። በጥንቷ ጳለስቲና ከምዕራብ ወደ ምሥራቅ ብንጓዝ፤ በሜድትራኒያን ባሕር አጠገብ

ያለው መሬት እንደ ስንዴ የመሳሰሉ ዐበይት እህሎች የሚበቅሉበት ለምለም ሜዳ መሆኑን እንረዳለን። ወደ ምሥራቅ ኢየሩሳሌም ስንጓዝ ደግሞ እንደ ሰንሰለት የተያያዙ ተራሮችና ኮረብታዎችን እናገኛለን። ብዙዎቹ እነዚህ ተራሮች እምብዛም ዛፍ ከሌለበትና ድንጋያማ ከሆነው የሰሜን ኢትዮጵያ ክፍል ጋር የሚመሳሰሉ ናቸው። ኢየሩሳሌም የተመሠረተችው ከጠላት ጥቃት ከለላ ታገኝ ዘንድ በተራራው ጫፍ ላይ ነው። (የኢትዮጵያ ነገሥታትም ለደኅንነታቸው ሲሉ በተራሮች ላይ ቤተ መንግሥቶቻቸውን ሠርተው ይቀመጡ ነበር።) ከኢየሩሳሌም በስተምሥራቅ ወደ ኢያሪኮ በምንጓዝበት ጊዜ፣ መሬቱ ድንጋያማና ረባዳ ሆኖ እናገኛለን። ከ25 ኪሎሜትር ርቀት በኋላ መሬቱ በሙት ባሕር አካባቢ ወደ 1600 ሜትር ዝቅ ይላል። ይህም ከዓለም እጅግ ዝቅተኛና ሞቃታማ ስፍራዎች አንዱ ነው። ይህ ከምሥራቅ ኢትዮጵያ የደንክል ሸለቆ ጋር ይመሳሰላል።

ከደቡብ ወደ ሰሜን በምንጓዝበት ጊዜ ምድሪቱ የተለያዩ ገጽታዎች እንዳሏት እንረዳለን። በደቡብ ከኬብሮን አጠገብ መሬቱ ደረቅና አለታማ፣ ተራሮች የሚበዙበት፣ ለበጎችና ለፍየሎች መሰማርያ የሚውል ነው። ከኢየሩሳሌም ወደ ሰሜን ስንጓዝ ደግሞ ድንጋያማው ተራራ በሰንሰለታማ ኮረብታዎች ይተካል። ይህም ከደቡብ ኢትዮጵያ ተራሮች ጋር የሚመሳሰል ነው። እነዚህ ተራሮች ለምለምና አረንጓዴ ናቸው። ከሰማርያ በስተሰሜን እስከ ገሊላ ድረስ ጥሩ የእርሻ መሬት ይገኛል። በገሊላ ባሕር ዳርቻ ዓሣ በማጥመድ የሚተዳደሩ ሰዎች የሚገኙበት ብዙ ከተሞች ነበሩ። የክርስቶስ አገልግሎት ያተኮረው በእነዚህ ዓሣ በማጥመድና በግብርና በሚተዳደሩ ማኅበረሰቦች ላይ ነበር። ከሰሜን ገሊላ እስከ ሊባኖስ ድረስ ምድሪቱ አሁንም ተራራማ ገጽታ አላት። እነዚህ ተራሮች በሚዛን ተፈሪ ከሚገኙ የኢትዮጵያ ዱሮች ጋር የሚመሳሰሉ ነበሩ።

ሐዋርያው ጳውሎስ እግዚአብሔር ብዙ ጊዜ ጠቢባንንና ታላላቆችን ላይሆን ድሆችንና ዓለም እንደ ሞኝነት የሚቆጥረውን ነገር እንደ መረጠ ገልጾአል። እግዚአብሔር መንግሥቱን የሚመሠርተው ዓለም እንደ ምናምንቴ በሚቆጥረው ነገር ላይ ነው (1ኛ ቆሮ. 1፡18-25)። ይህ ሁኔታ አይሁዶችንና አገራቸውን በተመለከተ እውነት ነው። አይሁዶች በጣም የሠለጠኑና በአካባቢያቸው ከሚገኙ አገሮች ሁሉ የተሻሉ ናቸው ብለን እናስብ ይሆናል። እውነቱ ግን የዚህ ተቃራኒ ነው። በባህል አንጻር አሕዛብ የጳለስቲናን ሰዎች የሚመለከቱት ብዙ የሰሜን ኢትዮጵያ ሰዎች የደቡብ ሕዝቦችን በሚመለከቱበት መንገድ ነበር። ጳለስቲናን እንደ ምናምንቴና ኋላቀር አገር ነበር የሚመለከቱት። አሕዛብ ጳለስቲናን ዝቅ አድርገው ይመለከቷት ስለነበረ ያለምንም ስጋት አይሁዶች ራሳቸውን እንዲያስተዳድሩ ይፈቅዱላቸው ነበር። ጳለስቲና ለአሕዛብ አገር የምትጠቅም ያደረጋት አንድ ነገር ቢኖር ከተለያዩ አገሮች ለሚመጡ ነጋዴዎች ዋነኛ መተላለፊያ መሆኗ ነበር። በግብፅና በሜሶጶጣሚያ፣ እንዲሁም በሳውዲ ዓረቢያና በሜሶጶጣሚያ መካከል የሚደረገው የንግድ ልውውጥ ይደረግ የነበረው በጳለስቲና በኩል ነበር።

ይህች አነስተኛ የነበረች የዓለም ክፍል፤ እግዚአብሔር ለዓለም ሕዝቦች ለወጠነው ዕቅዱ መዲና ነበረች። እግዚአብሔር ያይ የነበረው ሥልጣኔዋን ወይም ፖለቲካዊ ኃይሏን አልነበረም። እርሱ ይፈልግ የነበረው ከሌሎች ሕዝቦች የተለየ ሕይወት እየኖረ እርሱን የሚያከብርና የሚታዘዝ ሕዝብን ነበር። እግዚአብሔር ቁጥራቸው ጥቂት በሆነ ሕዝብ ምሳሌነት ዓለምን ለመለወጥ ይችላል። እግዚአብሔር ልጁን የላከው ወደዚህች ዝቅተኛና ኋላ ቀር አገር ነበር። አልፎ አልፎ ካልሆነ በቀር ኢየሱስ ክፋለስቲና ምድር አይወጣም ነበር። የጳለስቲና የሥልጣን ማዕከል በነበረችው በሮም መወለድ ይችላል ነበር። የሥልጣኔ ማዕከል በሆነችው በግሪክ መወለድ ይችላል ነበር። ነገር ግን የፖለቲካ ሥልጣንና ሥልጣኔ ክርስቶስን ወደ ጳለስቲና ለላከው እግዚአብሔር ዐቢይ ጉዳዮች አልነበሩም።

2ኛ ጥያቄ፡- እግዚአብሔር ጳለስቲናን የዕቅዱ ማዕከል ካደረገበት ሁኔታ ስለ አሠራሩ ምን እንግራለን? ለ) ይህን እውነት በሕይወትህ እንዴት እንደተመለከትህ ግለጽ።

የሮም ግዛት መልከዐ ምድራዊ አቀማመጥ

እግዚአብሔር በዕቅዱ የሮም ግዛት በምዕራቡ ዓለም ታሪክ፤ ከሁሉም የበለጠ ጠንካራና ለረዥም ጊዜ የቆየ መንግሥት እንዲሆን አድርጓል። የሮም ግዛት ከሕንድ እስከ ታላቋ ብሪታኒያና ከዚያም እስከ ሰሜን አፍሪካ ድረስ የተንሰራፋ ነበር። ለ1600 ዓመታት ቤተ ክርስቲያን በብዛት ያደገችው በዚሁ የዓለም ክፍል ነበር።

በመጀመሪያዎቹ 15 ዓመታት ውስጥ ቤተ ክርስቲያን አገልግሎቷ ያተኮረው በጳለስቲና አካባቢ ነበር። በዚህ ጊዜ ደቀ መዛሙርቱ ክርስቶስ ወንጌልን ወደ ኢየሩሳሌም፤ ይሁዳና ሰማርያ እንዲወስዱ የሰጣቸውን ትእዛዝ በመፈጸም ላይ ነበሩ። ነገር ግን እግዚአብሔር በራሱ መንገድ ሥራውን በመሥራቱ ባልተጠበቀ ሁኔታ ወንጌል ወደ አንጾኪያ ከተማ ደረሰ። አንጾኪያ በመካከለኛው ምሥራቅ የግሪክ መንግሥት ነበረች። እግዚአብሔር ዓለምን በወንጌል ለመድረስ ያዘጋጀው ዕቅድ የጀመረው፤ ወንጌል በአንጾኪያ በአሕዛብ መካከል ሥር ከሰደደ በኋላ ነበር። እንደ ጳውሎስና በርናባስ ባሉት ታላላቅ የወንጌል መልእክተኞች አማካይነት ወንጌል በሮም ግዛት ውስጥ መስፋፋት ጀመረ።

ጥንታዊው ሥልጣኔ ተስፋፍቶ የሚገኘው በሜድትራኒያን ባሕር ዳርቻ 100 ኪሎ ሜትር አካባቢ ነበር። ጳውሎስና በርናባስ ወንጌልን ያደረሱት ወደ ባሕር ዳርቻ አካባቢዎች ነበር። በመጀመሪያው ምእተ ዓመት ወንጌል ሥር የሰደደባቸው እንደ አንጾኪያ፤ ቆላስይስ፤ ኤፌሶን፤ ፊልጵስቶስ፤ ተሰሎንቄ፤ ቆሮንቶስ፤ ሮምና እስክንድርያ የመሳሰሉ አገሮች፤ ለባሕር ዳርቻ ቅርብ ነበሩ። በመጀመሪያው ምእተ ዓመት መጨረሻ ላይ፤ ክርስቲያኖች በዛሬዎቹ ግብፅ፤ እስራኤል፤ ሶሪያ፤ ቱርክ፤ ግሪክና ጣሊያን አገሮች ውስጥ ይኖሩ ነበር።

የጥንቱ ሥልጣኔ የተመሠረተው በሜሶጵጣሚያ ባሕር አካባቢ በመሆኑ፤ ሐዋርያት ሁለት የጉዞ አማራጮች ነበሯቸው። እነዚህን ከተሞች በሚያገናኙ

ዋና ዋና መንገዶች በእግራቸው ይጓዙ ነበር። ጳውሎስ በወንጌል አገልግሎት ጉዞው ወቅት በሁለቱም አማራጮች ተጠቅሟል። ብዙውን ጊዜ በሮም ዋና ዋና መንገዶች የሚጓዘው ከከተማ ወደ ከተማ በሚሄድበት ጊዜ ነበር። ነገር ግን ከአንዱ አውራጃ ወደ ሌላው ርቆ በሚሄድበት ጊዜ በመርከቦች ይጓዝ ነበር።

የአዲስ ኪዳን አክፋፈል

3ኛ ጥያቄ፡- ሀ) ኢየሱስ ስንት የአዲስ ኪዳን መጻሕፍትን ጻፈ? ለ) የአዲስ ኪዳን መጻሕፍትን የጻፉ የክርስቶስ ተከታዮችን ስም ዘርዝር።

ኢየሱስ ክርስቶስ አዲስ ኪዳንን አልጻፈም። አዲስ ኪዳን የተጻፈው እርሱ ከዐረገ ከረዥም ጊዜ በኋላ ነበር። ስለዚህ አዲስ ኪዳን የተጻፈው ክርስቶስ ካረገ ከ20 ዓመት በኋላ ነበር ። ምናልባትም በ49 ዓ.ም አካባቢ የተጻፈው የመጀመሪያው መጽሐፍ የገላትያ መልእክት ሳይሆን አይቀርም ተብሎ ይገመታል። የመጨረሻው የአዲስ ኪዳን መጽሐፍ የሆነው የዮሐንስ ራእይ የተጻፈው በ95 ዓ.ም. አካባቢ ነበር። ክርስቲያኖች በየብሔራቸው ተበትነው ይኖሩ ስለ ነበር፤ የእግዚአብሔር እስትንፋስ የሆኑትን የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት ለመለየት ተጨማሪ 200 ዓመት ወስዷል።

4ኛ ጥያቄ፡- ኤር. 31:31-34፤ ኢዩ. 2:28-29፤ ሕዝ. 37:24-28 አንብብ። እግዚአብሔር ስለሚመጣው ለውጥ ለአይሁዶች የገባው ቃል ኪዳን ምን ነበር?

የጥንት ክርስቲያኖች አሁን አዲስ ኪዳን ብለን በምንጠራው ጥራዝ ውስጥ የሚገኙትን መጻሕፍት ካሰባሰቡ በኋላ፤ መጽሐፍ ቅዱስን ለሁለት ከፈሉ። አይሁዶች እንደ እግዚአብሔር ቃል የተቀበሏቸውን የመጀመሪያዎቹን 39 መጻሕፍት ብሉይ ኪዳን ብለው ሰየሟቸው። (በክርስቶስ ዘመን የነበሩ አብዛኛዎቹ አይሁዶች 39ኙም የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት የእግዚአብሔር ቃል መሆናቸውን ያምኑ ነበር። የዚህ ስብስብ ስምምነት ተግባራዊ የሆነው በ100 ዓ.ም. አካባቢ በተደረገው የአይሁድ ሸንጎ ነበር።) ክርስቲያኖች ከአይሁዶች ጋር በመስማማት እነዚህ መጻሕፍት የእግዚአብሔር ቃል መሆናቸውን ተቀበሉ። ይህም ሆኖ፤ የክርስቶስ መምጣት ለውጥ እንዳስከተለ ያውቁ ነበር። ኤርምያስ፤ ኢሳይያስና ሌሎችም ነቢያት የተነበዩለት አዲስ ኪዳን፤ በክርስቶስ ሞት ተጀመረ። ስለሆነም ክርስቲያኖች ከክርስቶስ በፊት የተጻፉትን መጻሕፍት «ብሉይ ኪዳን» ብለው ጠሯቸው። ይህም እነዚህ መጻሕፍት ከክርስቶስ በፊት እግዚአብሔር ይሠራ የነበረበትን ሁኔታ የሚገልጹ መሆናቸውን እንዳመኑ ያሳያል። ነገር ግን ክርስቶስ በመምጣቱና በመስቀል ላይ በመሞቱ አዲስ የታሪክ ምዕራፍ ተከፍቷል። ክርስቶስ ደሙ «አዲስ ኪዳን» እንደሆነ ገልጾላቸው ነበር (ሉቃስ 22:20)። በዚህ ጊዜ እግዚአብሔር በአይሁዶች ላይ ብቻ ማተኮሩን ትቶ ለአሕዛብ ሁሉ ዕቅዱን በመፈጸም ላይ ነበር። በመሆኑም የጥንት ክርስቲያኖች 27 መጻሕፍት የሚገኙበትን ሁለተኛውን የመጽሐፍ ቅዱስ ክፍል አዲስ ኪዳን ብለው ጠሩት።

5ኛ ጥያቄ፡- የአዲስ ኪዳን መጻሕፍትን በቅደም ተከተል ዘርዝራቸው። እነዚህን መጻሕፍት በማጠቃለያ ፈተና ወቅት እንደምትጠየቅ እወቅ።

የጥንት ቤተ ክርስቲያን መሪዎች የአዲስ ኪዳን መጻሕፍትን ሲያሰባስቡ፤ ዝርዝራቸውን በጊዜ ቅደም ተከተል አላዘጋጁም ነበር። ነገር ግን በአምስት ዐቦይት ምድቦች ከፍለዋቸው ነበር።

የመጀመሪያው ምድብ ወንጌላትን ያካትታል። እነዚህ በተለያዩ ደራሲያን የተጻፉ አራት መጻሕፍት፤ ስለ ክርስቶስ ሕይወትና ሞት ይተርካሉ።

ሁለተኛው ምድብ የሐዋርያት ሥራ ነው። ይህ ታሪካዊ ዘገባ፤ የጥንቷ ቤተ ክርስቲያን ከኢየሩሳሌም ወደ ሮም መስፋፋቷን ያብራራል (ከ30 እስከ 40 ዓ.ም.)።

አብዛኛዎቹ መጻሕፍት የሚገኙት በምስተኛው ምድብ ውስጥ ነው። እነዚህም በሐዋርያው ጳውሎስ የተጻፉ መልእክቶች ናቸው። እነዚህ በጊዜ ቅደም ተከተል የተዘረዘሩ ሳይሆኑ፤ ከረዥሙና በጣም አስፈላጊ (ሮሜ፤ 1ኛ ቆሮንቶስ) ከሆነው ወደ አጭሩ የፊልሞና መልእክት የሚያመሩ ናቸው። እነዚህም የጳውሎስ መልእክቶች በመባል የሚታወቁ ሲሆኑ፤ ለተወሰኑ አብያተ ክርስቲያናት ወይም ግለሰቦች የተላኩ ናቸው። እነዚህ መልእክቶች ሐዋርያው ጳውሎስ ስለተወሰኑ ጉዳዮች የሰጣቸውን ምክሮችና ትምህርቶች የሚያካትቱ ናቸው።

(ማስታወሻ፡- በቀድሞይቱ ቤተ ክርስቲያን የዕብራውያን መልእክት ጸሐፊ ማንነት ለረዥም ጊዜ ሲያከራከር ቆይቷል። አንዳንዶች ጸሐፊው ጳውሎስ እንደሆነ ያምናሉ። ይህም በአማርኛው የመጽሐፍ ቅዱስ ርእስ ላይ ተንጸባርቋል። ሌሎች ምሑራን ደግሞ ሌላ ሰው እንደ ጻፈው ይገምታሉ። በግሪኩ ቅጂ ላይ መልእክቱ ስለ ደራሲው ማንነት አይናገርም። የዕብራውያን መልእክት በጳውሎስ መጻፉ ስላልተረጋገጠ በቀጣይ የአዲስ ኪዳን ምድብ ውስጥ እንዲገባ ተደርጓል።)

አራተኛው ምድብ እንደ ጴጥሮስ፤ ያዕቆብ (የክርስቶስ ወንድምና) ሐዋርያው ዮሐንስ በመሳሰሉት የተለያዩ ደራሲያን የተጻፉትን መልእክቶች ያጠቃልላል። እነዚህ መልእክቶች ለአንድ ግለሰብ ወይም ቤተ ክርስቲያን ሳይሆን፤ ለሁሉም ክርስቲያኖች የተጻፉ በመሆናቸው ምሑራን አጠቃላይ መልእክቶች በማለት ይጠሯቸዋል። በዚህ ክፍል ውስጥ ስምንት መጻሕፍት ሲኖሩ፤ እነርሱም ከዕብራውያን እስከ ይሁዳ ያሉት ናቸው። እነዚህ መልእክቶች የተጻፉት ጠለቅ ያሉ ትምህርታዊ ትንታኔዎችን ለመስጠት ሳይሆን፤ ብዙ አብያተ ክርስቲያናት የሚያጋጥሟቸውን ችግሮች ለማመልከት ነው።

በአምስተኛው ምድብ ውስጥ የሚገኘው የዮሐንስ ራእይ ነው። ክርስቲያኖች ይህ መጽሐፍ እግዚአብሔር የዘላለምን መንግሥት ለመመሥረት የወጠነውን አጠቃላይ ዕቅድ የሚያመለክት የመጨረሻው የእስትንፋስ-እግዚአብሔራዊ ጽሑፍ እንደሆነ ስለ ተገነዘቡ፤ በመጨረሻ ላይ አስገብተውታል። ሐዋርያው ዮሐንስ ይህ የመጨረሻ የእስትንፋስ-እግዚአብሔር መጽሐፍ መሆኑን ስለተገነዘበ የሚከተለውን ጽፎአል። «በዚህ መጽሐፍ የተጻፈውን የትንቢት ቃል ለሚሰማ ሁሉ እኔ እመሰክራለሁ፤

ማንም በዚህ ላይ አንዳች ቢጨምር እግዚአብሔር በዚህ መጽሐፍ የተጻፉትን መቅሠፍቶች ይጨምርበታል፤ ማንምም በዚህ በትንቢት መጽሐፍ ከተጻፉት ቃሎች አንዳች ቢያጎድል፤ በዚህ መጽሐፍ ከተጻፉት ከሕይወት ዛፍና ከቅድስቲቱ ከተማ እግዚአብሔር ዕድሉን ያጎድልበታል» (ራእይ 22:18-19)። ምንም እንኳን የሐንስ ይህንን ማስጠንቀቂያ የሰጠው ስለ ራሱ መጽሐፍ ቢሆንም፤ የጥንት ክርስቲያኖች ማስጠንቀቂያው ለአዲስ ኪዳን በሙሉ የሚሠራ መሆኑን ተገንዝበው ነበር። በዚህ መጽሐፍ እግዚአብሔር እንዲጻፍ የፈለገው ሁሉ ተጽፎአል።

በ66ቱ መጻሕፍት ውስጥ እግዚአብሔር ይበልጥ እንዲያብራራልን የምንፈልጋቸው ብዙ ነገሮች ቢኖሩም፤ እግዚአብሔር ሰዎች ከእርሱ ጋር ለመዛመድ የሚፈልጓቸውን ነገሮች ሁሉ አመልክቷል። ለዚህም ነው ሌሎች መጻሕፍትንና የመጽሐፍ ቅዱስ ማብራሪያዎችን ከመጽሐፍ ቅዱስ እኩል መቁጠር አደገኛ የሚሆነው። እስትንፋስ እግዚአብሔር የሆነ መጽሐፍ፤ መጽሐፍ ቅዱስ ብቻ ነው። ለጥያቄዎቻችን ሁሉ መልስ መፈለግ የሚገባንም ከመጽሐፍ ቅዱስ ብቻ ነው።

6ኛ ጥያቄ፡- ሀ) 2ኛ ጢዋ. 3:16-17፤ 2ኛ ጴጥ. 1:20-21 አንብብ። እነዚህ ጥቅሶች በእስትንፋሱ-እግዚአብሔር ስለተጻፈው ቃል ምን ያስተምራሉ? ለ) ብዙ ክርስቲያኖች እውነትን ለማወቅ ሌሎች መጻሕፍትን ወይም ሕልሞችን ዋና ምንጭ አድርገው ለመጠቀም የሚፈተኑባቸውን መንገዶች ግለጽ። ሐ) ይህ አደገኛ የሚሆነው ለምንድን ነው?

አዲስ ኪዳን እንደ ብሉይ ኪዳን በአንድ ሰው የተጻፈ አይደለም። ነገር ግን መንፈስ ቅዱስ፤ በሁሉም ዘመን የምትኖረው ቤተ ክርስቲያን የምትፈልገውን መልእክት ለመጻፍ የተለያዩ ሰዎችን መርጦ በልባቸውና በአእምሯቸው ውስጥ ተግባሩን አከናውኗል። አዲስ ኪዳንን የጻፉት ማቴዎስ፤ ማርቆስ፤ ሉቃስ፤ ዮሐንስ፤ ጴጥሮስ፤ ያዕቆብ፤ ይሁዳ፤ ጳውሎስና ያልታወቀው የዕብራውያን ጸሐፊ ናቸው።

አዲስ ኪዳን የተጻፈበት ዘመን ቅደም ተከተል

ብሉይ ኪዳን የተጻፈው በ1000 ዓመታት ጊዜ ውስጥ (1400-400 ዓ.ዓ) ሲሆን፤ አዲስ ኪዳን የተጻፈው ደግሞ በ50 ዓመታት ጊዜ ውስጥ ነው (48-100 ዓ.ም)። ምንም እንኳን ምሑራን አንዳንድ መጻሕፍት የተጻፉባቸውን ትክክለኛ ጊዜ ባያውቁም፤ በሐዋርያት ሥራ ውስጥ ከተፈጸሙት ድርጊቶች ጋር በማነጻጸር መሠረታዊ ግምቶችን ለመስጠት ችለዋል። እነዚህ በሐዋርያት ሥራ ውስጥ የሚገኙ ድርጊቶች ደግሞ በዓለም ታሪክ ከተፈጸሙት ድርጊቶች ጋር ይነጻጸራሉ። ከዚህ በታች ስለ አዲስ ኪዳን መጻሕፍት የጊዜ ቅደም ተከተል የተሰጠውን ሠንጠረዥ አጥና። መጻሕፍቱ የተጻፉባቸውን ዓመታትና የተፈጸሙትን ክስተቶች አስተውለህ አጥና።

7ኛ ጥያቄ፡- ሀ) የአዲስ ኪዳን መጻሕፍትን አሁን ባሉበት ቅደም ተከተል ዘርዝር። የመጻሕፍቱን ሙሉ መጠሪያ ጻፍ። ይህ በማጠቃለያው ፊተና ወቅት የሚቀርብልህ ጥያቄ ሊሆን ይችላል። ለ) በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ የሚገኙትን መጻሕፍት ቅደም ተከተል ከዚህ በታች ከቀረበው የጊዜ ቅደም ተከተል አደራደር ጋር አነጻጽር።

የመጽሐፉ ስም	የተጻፈበት ዘመን (ዓ.ም)	ደራሲው	የተጻፈበት ቦታ	ታሪካዊ ሁኔታ	በሐዋርያት ሥራ ውስጥ የሚገኝበት ስፍራ
ገላትያ	49	ጳውሎስ	በሶርያ አንጾኪያ	ከመጀመሪያው ጉዞና ከኢየሩሳሌም ጉባኤ በኋላ	14:21-15:35
ያዕቆብ	50	ያዕቆብ	ኢየሩሳሌም	ከኢየሩሳሌም ጉባኤ በኋላ	15:35
1ኛና 2ኛ ተሰሎንቄ	50-51	ጳውሎስ	ቆሮንቶስ	በ2ኛው የወንጌል አገልግሎት ጉዞ ወቅት	18
1ኛ ቆሮንቶስ	54	ጳውሎስ	ኤፌሶን	በ3ኛው የወንጌል አገልግሎት ጉዞ ወቅት	19
2ኛ ቆሮንቶስ	55	ጳውሎስ	መቄዶንያ	በ3ኛው የወንጌል አገልግሎት ጉዞ ወቅት	19
ሮሜ	55	ጳውሎስ	ቆሮንቶስ	በሦስተኛው የወንጌል አገልግሎት ወቅት	20:2-3
ግርቆስ	h 58-60	ዮሐንስ ግርቆስ	ሮም		
ሉቃስ	60	ሉቃስ	ቂሣርያ	ጳውሎስ በቂሣርያ ታስሮ ሳለ	24-26
ኤፌሶን ቆላስይስ ፊልጵስፆስ ፊልሞና	61	ጳውሎስ	ሮም	በሮም ታስሮ ሳለ	28:30-31
የሐዋርያት ሥራ	62	ሉቃስ	ሮም	ጳውሎስ በሮም ታስሮ ሳለ	28:30-31

1ኛ ጢሞቴዎስ	62	ጳውሎስ	መቄዶንያ	ጳውሎስ ክእስር ከተፈታ በኋላ	
ቲቶ	62	ጳውሎስ	ኒኮፖሊስ	ጳውሎስ ክእስር ከተፈታ በኋላ	
1ኛ ጴጥሮስ	63	ጴጥሮስ	ሮም		
2ኛ ጴጥሮስ	64	ጴጥሮስ	ሮም	ጴጥሮስ ሊታሰርና ሰማዕት ሊሆን በተቃረበ ጊዜ	
2ኛ ጢሞቴዎስ	64	ጳውሎስ	ሮም	ጳውሎስ ለ2ኛ ጊዜ በሮም በተቃረበት ወቅት	
ማቴዎስ	65	ማቴዎስ	ኢየሩሳሌም		
ዕብራውያን	66	አይታወቅም	አይታወቅም	ከኢየሩሳሌምና ከመቅደሱ መፍረስ በፊት	
ይሁዳ	66	የክርስቶስ ወንድም ይሁዳ	አይታወቅም		
ዮሐንስ	85	ዮሐንስ	ኤፌሶን		
1ኛ ዮሐንስ	90	ዮሐንስ	ኤፌሶን		
2ኛ ዮሐንስ	90	ዮሐንስ	ኤፌሶን		
3ኛ ዮሐንስ	90	ዮሐንስ	ኤፌሶን		
ራእይ	95	ዮሐንስ	ፍጥዋ	ዮሐንስ በፍጥዋ ደሴት በግዞት ላይ ሳለ	

* * የተለያዩ ምሑራን እነዚህን ዘመኖች በተመለከተ ክርክሮችን ያነሳሉ። ስለሆነም እነዚህ ዘመኖች እንደ ግምት ብቻ መታየት ይኖርባቸዋል። የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት የተጻፉባቸው ዘመኖችና የጊዜ ቅደም

ተከተል አንዳንድ ጊዜ ከምሑራን ምሑራን እስከ አምስት ዓመታት ይለያያሉ።

ሁለተኛ ቀን፡- የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት እንደ ቅዱሳት መጻሕፍት እንዴት ሊታወቁ ቻሉ?

8ኛ ጥያቄ፡- ሀ) የተለያዩ ዐበይት ሃይማኖቶችንና ቅዱሳት መጻሕፍቶቻቸውን ዘርዝር። ለ) 2ኛ ጴጥ. 1፡20-21 አንብብ። ጴጥሮስ ስለ ብሉይ ኪዳን ምን ተናገረ? ሐ) 66ቱ መጻሕፍት ብቻ የእግዚአብሔር ቃል ናቸው የሚለውን መቀበል ወሳኝ የሚሆነው ለምንድን ነው?

እያንዳንዱ ሃይማኖት ከአምላኩ እንደ ተቀበለ የሚያምነው ልዩ መጽሐፍ አለው። ሂንዱዎች ቬዳስ፣ ቡድሒስቶች ቲፒታካ፣ ሙስሊሞች ደግሞ አላህ ለመሐመድ ሰጠው የሚሉት ቁርዓን ከእስትንፋሱ-እግዚአብሔር የተገኙ መጻሕፍት አለን ይላሉ። ለምሳሌ፣ የያህዌ ምስክሮች የመጠባበቂያ ግንብ መጽሐፍ ቅዱስን ይበልጥ ያብራራል በማለት ይናገራሉ። ክርስቲያኖች እግዚአብሔር ለሰው ልጆች አንድ እስትንፋሱ-እግዚአብሔር መጽሐፍ ብቻ እንደ ሰጠ ያምናሉ። ይህም መጽሐፍ፣ ብሉይና አዲስ ኪዳን የተሰኙ ክፍሎች ያሉት መጽሐፍ ቅዱስ ነው። ምንም እንኳ ሌሎች መጻሕፍት አንዳንድ ጠቃሚ መረጃዎችን ሊሰጡን ቢችሉም፣ ምንም ስሕተት የሌለባቸው የእግዚአብሔርን ቃል የያዙ 66ቱ መጻሕፍት ብቻ እንደሆኑ እናምናለን።

በኢየሱስ ክርስቶስ ዘመን አብዛኞቹ አይሁዶች 39ኙ የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት በሰዎች መጻፋቸውንና የእግዚአብሔር ቃል እንደሆኑም ተረድተው ነበር። ምንም እንኳ እግዚአብሔር ቃሉን ለመጻፍ ሰዎችን መሣሪያ አድርጎ ቢጠቀምም፣ በእነዚህ 39 መጻሕፍት ውስጥ የሚገኘው አሳብ ሁሉ እግዚአብሔር ራሱ በቀጥታ መጥቶ የተናገረው ሥልጣናዊ ቃል እንደሆነ ተረድተው ነበር። ክርስቶስ በምድር ላይ በነበረበት ወቅት ከሦስቱም ዐቢይ የብሉይ ኪዳን ምድቦች፣ ማለትም ከሕግ፣ ከነቢያትና ከጽሑፎች እየጠቀሰ በማስተማር የእግዚአብሔር ቃል መሆናቸውን አስረድቷል። ሐዋርያው ጳውሎስ የብሉይ ኪዳን ቅዱሳት ጽሑፎች የሰው ሳይሆኑ፣ የእግዚአብሔር ሥራዎች እንደሆኑ ገልጾአል (2ኛ ጢሞ. 3፡16)።

እግዚአብሔር በአዲስ ኪዳን ዘመን የሠራው፣ በብሉይ ኪዳን በሠራው መንገድ ነው። መጽሐፍ ቅዱስ የሰው ሥራ ብቻ አይደለም። የእግዚአብሔርም ሥራ ብቻ አይደለም። እግዚአብሔር ሰዎች እንዲጽፉለት የፈለገውን አሳብ ቃል በቃል አልተናገረም። (ይህ ሙስሊሞች መሐመድ ከአላህ ቃል በቃል ተቀብሎ ጽፎአል ብለው ከሚያምኑት የተለየ ነው)። እያንዳንዱ የመጽሐፍ ቅዱስ መጽሐፍ የሰውና የእግዚአብሔር ሥራ ውጤት ነው። የተለያዩ የአዲስ ኪዳን ደራሲያን መልእክቶቻቸውን የጻፉት የራሳቸውን ቃል በመጠቀም ነበር። ለዚህም ነው ምሑራን አንዳንድ መጻሕፍት የተጻፉበት የግሪክ ቋንቋ ከሌሎች የላቀ መሆኑን የሚናገሩት። በጽሑፋቸው ውስጥ የእያንዳንዱ ደራሲ ባሕርይ ይታያል። ጳውሎስ በጸጋ፣ ዮሐንስ በእምነት ወይም ብርሃን ላይ ሲያተኩሩ እንመለከታለን። እያንዳንዱ ደራሲ የተወሰኑ ቃላትን ይደጋግማል። ለምሳሌ፣ ዮሐንስ «ብርሃን» እና «ጪለማ»

የሚሉትን ቃላት በተደጋጋሚ ጠቅሷል። ይህም መንፈስ ቅዱስ የደራሲያኑን ማንነት ችላ እንዳላለ ያሳያል። ይህ ባይሆን ኖሮ፣ እያንዳንዱ የመጽሐፍ ቅዱስ መጽሐፍ ተመሳሳይ ቃሎችን፣ አገላለጾችንና ሥነ ጽሑፋዊ ዘዴዎችን ያንጸባርቅ ነበር። ይህን በመጻሕፍቱ ውስጥ አናይም። ምናልባት አብዛኞቹ ደራሲያን የእግዚአብሔርን ቃል እየጻፉ መሆናቸውን ላያውቁ ይችሉ። እግዚአብሔር ሰዎች በመንፈስ ቅዱስ አማካይነት እየተመሩ ቃሉን ከእርሱ ጋር እንዲጽፉ ሲፈቅድ፣ ስለ ጸሐፊዎቹ ምን ልንማር እንደምንችል፣ ያተኮረባቸውን አሳቦች ልንመለከት፣ የወደደችውን ቃላት ልናጤን፣ . . . ወዘተ. እንችላለን።

የመጽሐፍ ቅዱስ መጻሕፍት የሰው ቃሎች ብቻ አይደሉም። እነዚህ መጻሕፍት በመንፈስ ቅዱስ አማካይነት የተሰጡ የእግዚአብሔር ቃላት እንደሆኑ ተገልጾል (2ኛ ጴጥ. 1፡20-21)። መንፈስ ቅዱስ የእያንዳንዱ ደራሲ ስበእናና ችሎታ እንዲንጸባርቅ በመፍቀድ የጽሕፈት ሂደቱን ስለ ተቆጣጠረ፣ ሁሉም ነገር ተጽፎ ከተጠናቀቀ በኋላ እግዚአብሔር ሊያስተላልፍ የፈለገው አሳብ ያለምንም ስሕተት በትክክል ሊተላለፍ ችሏል። መንፈስ ቅዱስ የእያንዳንዱን ደራሲ አሳብ፣ ቃልና ዐረፍተ ነገር ስለተቆጣጠረ የመጨረሻ ውጤቱ የእግዚአብሔር እንጂ የሰው ቃል እንዳልሆነ እንገነዘባለን። ምሑራን በመጽሐፍ ቅዱስና በክርስቶስ መካከል ተመሳሳይነት አለ ይላሉ። ኢየሱስ ክርስቶስ በአንድ ጊዜ ፍጹም አምላክና ፍጹም ሰው እንደሆነ ሁሉ፣ መጽሐፍ ቅዱስም በአንድ ጊዜ የእግዚአብሔርና የሰው ሥራ ነው። ይህም መጽሐፍ ቅዱስን እንደ ሌሎች መጻሕፍት ማጥናት እንደሌለብን ያስገነዝበናል። ይልቁንም እግዚአብሔር በቀጥታ እንደሚናገረን አድርገን ልናጠናው ይገባል።

ኢየሱስ ክርስቶስ ከመሞቱ በፊት ደቀ መዛሙርቱ መንፈስ ቅዱስን እንደሚቀበሉ ነግሯቸው ነበር። ከመንፈስ ቅዱስ ዐበይት ሥራዎች አንዱ በአንዳንድ ሰዎች ልብ ውስጥ በመሥራት ቅዱሳት መጻሕፍትን እንዲጽፉ ማድረግ ነበር። ክርስቶስ በዮሐ. 16፡12-15 እንደተናገረው፣ «የምነግራችሁ ገና ብዙ አለኝ፣ ነገር ግን አሁን ልትሸከሙት አትችሉም። ግን እርሱ የእውነት መንፈስ በመጣ ጊዜ ወደ እውነት ሁሉ ይመራችኋል፤ የሚሰማውን ሁሉ ይናገራል እንጂ ከራሱ አይነግርምና፤ የሚመጣውንም ይነግራችኋል። እርሱ ያከብረኛል፣ ለእኔ ካለኝ ወስዶ ይነግራችኋልና። ለአብ ያለው ሁሉ የእኔ ነው፤ ስለዚህ፡- ለእኔ ካለኝ ወስዶ ይነግራችኋል አልሁ።» በተጨማሪም ክርስቶስ፣ «አብ በስሜ የሚልከው ግን መንፈስ ቅዱስ የሆነው አጽናኝ እርሱ ሁሉን ያስተምራችኋል፤ እኔም የነገርኋችሁን ሁሉ ያሳስባችኋል» ብሏል (ዮሐ. 14፡26)። አንዳንድ ምሑራን፣ «ያሳስባችኋል» የሚለው አራቱን ወንጌላት እንደሚያመለክትና «ወደ እውነት ሁሉ ይመራችኋል» የሚለው መልእክቶችን፣ እንዲሁም «የሚመጣውንም» የሚለው ደግሞ የዮሐንስ ራእይን እንደሚያመለክት ይናገራሉ።

በኋላም ሐዋርያው ጴጥሮስ፣ «የጌታችንም ትዕግሥት መዳናችሁ እንደ ሆነ ቁጠሩ። እንዲህም የተወደደው ወንድማችን ጳውሎስ ደግሞ እንደ ተሰጠው ጥበብ መጠን ጻፈላችሁ፣ በመልእክቱም ሁሉ ደግሞ እንደ ነገረ ስለዚህ

ነገር ተናገረ። በእነዚያ ዘንድ ለማስተዋል የሚያስቸግር ነገር አለ፤ ያልተማሩትና የማይጻኑትም ሰዎች ሌሎችን መጻሕፍት እንደሚያጣምሙ እነዚህን ደግሞ ለገዛ ጥፋታቸው ያጣምማሉ» (2ኛ ጴጥ. 3፡15-16) ብሏል። ጴጥሮስ፤ ጳውሎስ የጻፋቸው መልእክቶች የብሉይ ኪዳንን ያህል ሥልጣን እንዳላቸው ገልጾአል። ይህም ሐዋርያት ገና በሕይወት ሳሉ እንኳ አንዳንድ መጻሕፍትን ከብሉይ ኪዳን እኩል ማየት እንደ ጀመሩ ያመለክታል። ነገር ግን ቤተ ክርስቲያን 27ቱን የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት የእግዚአብሔር ቃል ናቸው ብላ ለመቀበል 200 ዓመታት ያህል ወስዶባታል።

የእግዚአብሔር ቃል የሆነውን የእግዚአብሔር ቃል ካልሆነው ለመለየት፤ ለጥንት ክርስቲያኖች ወሳኝ ተግባር ነበር። በዚያን ጊዜ ሐዋርያት ነን ብለው የተናገሩ ደራሲያን ነበሩ። እነዚህ ሰዎች የጻፉት አሳብ ግን ሐዋርያቱ ከጻፉት ጋር ይጋጭ ነበር። በስደት ወቅት ክርስቲያኖች ለእውነት ለመዋት ቁርጥ ውሳኔ ማድረግ ነበረባቸው። ስለዚህ ለውሸት መዋት አይፈልጉም ነበር። መጻሕፍቱን መገልበጡ ደግሞ ረዥም ጊዜ የሚወስድ ተግባር ነበር። ስለሆነም በዓለም ሁሉ የሚገኙ የቤተ ክርስቲያን መሪዎች የእግዚአብሔር ቃል የሆኑትን መጻሕፍት መሰብሰብ ጀመሩ። በተጨማሪም የተሻሉ ናቸው የሚባሉ የቀዳሚ ጽሑፎችን ቅጂ መፈለግ ጀመሩ።

እነዚህ ቀደምት የቤተ ክርስቲያን አባቶች አንድ ጽሑፍ የእግዚአብሔር ቃል መሆኑንና አለመሆኑን ለመለየት የተጠቀሙባቸው መመዘኛዎች ምን ምን ነበሩ?

1. ደራሲው ማን ነው? ደራሲው የማይታወቅ ወይም አጠራጣሪ ከሆነ፤ መጽሐፉን እንደ ቅዱስ መጽሐፍ አድርገው አይቀበሉም ነበር። ዋናው መመዘኛቸው ደራሲው ከቀደምት ሐዋርያት አንዱ መሆን አለበት የሚል ነበር። የጥንታዊቷ ቤተ ክርስቲያን መሪዎች የመጀመሪያው ምእተ ዓመት ሐዋርያት እውነትን የመደንገግ ሥልጣን እንደተሰጣቸው ተረድተው ነበር። ስለሆነም እነዚህ ሐዋርያት እግዚአብሔር ሥልጣን ያለውን ቃሉን ለመጻፍ የሚጠቀምባቸው መሆኑን ያውቁ ነበር።

ደራሲው ሐዋርያ ካልሆነ፤ እንዲህ ብለው ይጠይቃሉ፡ «መጽሐፉ ተቀባይነት ያገኝ ዘንድ ይህ ጸሐፊ ከሐዋርያት ጋር የቀረበ ግንኙነት ነበረው?»። የሐንስ ማርቆስና ሉቃስ የጳውሎስ የቅርብ ተባባሪዎች ስለነበሩ፤ የጻፉዋቸው መጻሕፍት እንደ እግዚአብሔር ቃል ተቆጥረው ተቀባይነት አግኝተዋል።

2. መጽሐፉ ከብሉይ ኪዳንና ከሐዋርያት አስተምህሮ ጋር ሙሉ ለሙሉ ይስማማል? እግዚአብሔር አይዋሽም! ከራሱም ጋር አይቃረንም። ስለሆነም መጽሐፉ እግዚአብሔር በብሉይ ኪዳንና በሐዋርያት አማካይነት ካስተማረው አሳብ ጋር መስማማት አለበት። ካልተስማማ፤ መጽሐፉ የእግዚአብሔር ቃል ሊሆን አይችልም።

3. መልእክቱ የሚጠቅመው ለመላው የክርስቶስ አካል ነው ወይስ ለአንድ ግለሰብ ወይም ቤተ ክርስቲያን? ሐዋርያት የጻፉት ጽሑፍ ሁሉ የመጽሐፍ ቅዱስ አካል አልሆነም። ሐዋርያው ጳውሎስ ለቆሮንቶስ ቤተ

ክርስቲያን የጻፈው አንድ መልእክት በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ እንደሌለ እናውቃለን። አንዳንድ መልእክቶች ብዙ መንፈሳዊ እውነት ወይም ለቤተ ክርስቲያን የሚያበረክቱት አስተዋጽኦ አልነበራቸውም። ስለሆነም የጥንት ቤተ ክርስቲያን አባቶች አልተቀበሏቸውም። እንደ ፊልጵስዮስ ዐይነት ሌሎች መልእክቶች ምንም እንኳን ለአንድ ቤተ ክርስቲያን የተላኩ ቢሆኑም በየትኛውም ዘመንና ስፍራ ለሚኖሩ ክርስቲያኖች የሚጠቅም ትምህርት ይዘዋል። ስለሆነም የእግዚአብሔር ቃል መሆናቸው ታውቋል።

የቤተ ክርስቲያን መሪዎች የአዲስ ኪዳን አካል የሆኑትን መጻሕፍት ለመወሰን ረዥም ጊዜ የወሰደባቸው ለምን ነበር? በአንድ በኩል አብዛኛዎቹ የመጽሐፍ ቅዱስ መጻሕፍት የእግዚአብሔር ቃል መሆናቸውን ለመለየት ብዙ ጊዜ አልወሰደም ነበር። ጳውሎስ ከሞተ ከጥቂት ትውልዶች በኋላ የእርሱ መልእክቶች፣ አራቱ ወንጌላት፣ 1ኛ ዮሐንስ፣ እንዲሁም ዮሐንስ ራእይ የእግዚአብሔር ቃል መሆናቸው ተረጋግጧል። ሌሎች መጻሕፍት ረዥም ጊዜ የወሰዱት ለምን ነበር?

1. የጥንቷ ቤተ ክርስቲያን ከግብፅ እስከ ሮም ድረስ ተስፋፍታ እንደነበር ማስታወስ ይኖርብናል። አንዳንድ መጻሕፍት የተጻፉት በኢየሩሳሌም ሲሆን፣ ሌሎቹ የተጻፉት በሮም ነበር። እነዚህ መጻሕፍት በእጅ ተባዝተው በብዙ መቶ ኪሎ ሜትር ተራራቀው ለሚገኙ አብያተ ክርስቲያናት እስኪላኩ ድረስ ጊዜ ወስዶ ነበር። የቤተ ክርስቲያን መሪዎች ደግሞ መጽሐፉን አንብበው እስኪረዱ ድረስ የእግዚአብሔር ቃል መሆኑን ለመወሰን ጊዜ ይወስድባቸው ነበር። ስለዚህ አንድን መጽሐፍ እንደ እግዚአብሔር ቃል መቀበሉ ከባድ ውሳኔ እንደሆነም ተገንዝበው ነበር።

2. የቤተ ክርስቲያን መሪዎች ስለ አንድ ጉዳይ ተነጋግረው ለመወሰን ይቸገሩ ነበር። አንድ መሪ ከኢየሩሳሌም ወደ ሮም ለመድረስ በወራት ለሚቆጠር ጊዜ ጉዞ ማድረግ ነበረበት። ስለሆነም በአብያተ ክርስቲያናት ዘንድ እንደ ቅዱሳት መጻሕፍት ቢያገለግሉም፣ መሪዎቹ ተገናኝተው የሚወያዩበትና የሚወስኑበት መድረክ ባለመኖሩ እስከ 350 ዓ.ም. ድረስ የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት የእግዚአብሔር ቃል አካል መሆናቸው በይፋ አልተረጋገጠም ነበር።

3. የጥንት ክርስቲያኖች እንደ ዕብራውያን ያሉትን መጻሕፍት ማን እንደጻፋቸው አያውቁም ነበር። ስለሆነም መሪዎቹ የእግዚአብሔር ቃል መሆናቸውን ከመቀበላቸው በፊት በጸሎት ይገመግሟቸው ነበር።

4. እንደ 2ኛ ዮሐንስ ያሉት መጻሕፍት ግን ዓለም አቀፋዊ መልእክት ስላልነበራቸው፣ የእግዚአብሔር ቃል አካል ይሁኑ ወይም አይሁኑ የሚለው ሲያከራክር ቆይቷል።

ይህ የምርጫ ሂደት ሙሉ ለሙሉ የሰው ሥራ ነበር? እነዚህ የቤተ ክርስቲያን መሪዎች የእግዚአብሔር ቃል ለሆኑት «ዕውቅና እንዲሰጡ» መግለጻችን ይታወሳል። መጽሐፎቹ ቢመረጡም ባይመረጡም የእግዚአብሔር ቃል መሆናቸው አይቀርም። ነገር ግን ቃሉን እንዲጽፉ ሰዎችን የቀሰቀሰው መንፈስ ቅዱስ የምርጫውንም ሂደት መርቷል። በመሆኑም መንፈስ ቅዱስ

በጥንት ክርስቲያኖች ልብ ውስጥ በመሥራት፤ እነዚህ መጻሕፍት ከሌሎች የተለዩ መሆናቸውን እንዲገነዘቡ አስችሏቸዋል። እነዚህ የጥንት ክርስቲያኖች የመጽሐፍቱን ጠቃሚነት እንዲገነዘቡ፤ መንፈስ ቅዱስ እነርሱና የቤተ ክርስቲያን መሪዎቻቸው በ27ቱ መጻሕፍት ላይ የነበረውን የእግዚአብሔርን እጅ እንዲመለከቱ መርቷቸዋል። አዲስ ኪዳንን በምናነብበት ጊዜ እነዚህ መጻሕፍት እውነትን በማቅረቡ በኩል ምን ያህል ከፍተኛ ሚና እንደሚጫወቱ ልንገነዘብ እንችላለን። ከእነዚህ መጻሕፍት መካከል አንዱ ቢጎድል፥ ስለ እግዚአብሔር አላብ አንድ ጠቃሚ ነገር ይጎድልብን ነበር።

9ኛ ጥያቄ፡- ሀ) ክርስቲያኖች 27ቱ የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት የእግዚአብሔር ቃል መሆናቸውን ያምናሉ። ታዲያ ብዙ ሰዎች ጊዜ ወስደው የእግዚአብሔርን ቃል የማያጠኑት ለምንድን ነው? ለ) የእግዚአብሔርን ቃል በጥንቃቄ ከማጥናት ይልቅ ቪዲዮ ወይም ሌሎች የማብራሪያ መጻሕፍትን የእምነታችን ምንጮች ስናደርግ መጽሐፍ ቅዱስ የእውነት ዋንኛ ዳኛ ነው የሚለውን በተግባራችን ምን እያደረግን ነው? ሐ) እግዚአብሔር ሁሉንም ነገር እንድንለካበት እንከን የሌለውና የማይለወጥ ቃል የሰጠን ለምን ይመስልሃል?

በእጃችን ያለው የአዲስ ኪዳን ቅጂ ምን ያህል አስተማማኝ ነው?

10ኛ ጥያቄ፡- መስሊሞች ክርስቲያኖች መጽሐፍ ቅዱስን ለውጠዋል ብለው ይናገራሉ። ሀ) ይህ በእምነታችን ላይ የተሰነዘረ አደገኛ ክስ የሚሆነው ለምንድን ነው? ለ) ለዚህ ክስ ምን መልስ ትሰጣለህ?

ዛሬ በኢትዮጵያ ውስጥ በሚገኙ ታላላቅ ከተሞች፤ በክርስቲያኖች እጅ ያለው መጽሐፍ ቅዱስ በስሕተት የተዋላና በክርስቲያኖች የተለወጠ እንደሆነ የሚናገሩ መስሊሞች ያሳተሟቸው መጻሕፍት ሞልተዋል። ይህም የብዙ ደካማ ክርስቲያኖችን እምነት አሽመድምዷል። ይሁንና መስሊሞች የሚናገሩት እውነት ይሆን? ምንም እንኳ ይህ ከዚህ መጽሐፍ ዐላማ ውጭ ቢሆንም፤ የአዲስ ኪዳንን ትክክለኛነት ቀጥለን እንመለከታለን። ለመስሊሞች እንዴት መልስ መስጠት እንዳለብህ ለማወቅ የሚከተሉትን መጻሕፍት ማንበቡ ጠቃሚ ነው፡- ላለማደናገር፤ ማወዳደር፤ ማሰላሰል፤ ማጠቃለል፤ እንድረስላቸው፤ የክርስቲያን-መስሊም ውይይት።

በጥንት ጊዜ ወረቀት አገልግሎት ላይ ከመዋሉ በፊት መጻሕፍት የሚጻፉት ከሚከተሉት ሦስት ነገሮች በአንዱ ላይ ነበር። አንዳንድ አጫጭር አላቦች በሸክላ ላይ ይጻፉ ነበር። ምንም እንኳ በቀላሉ የሚሰበር ቢሆንም፤ ይህ መጻፊያ ቶሎ ስለማያረጅ ለብዙ ምእተ ዓመት ለመቆየት ይችላል። ዛሬ በጥንት ዘመን እንደ ተጻፉ የሚነገርላቸው ሸክላዎች ቢኖሩም፤ መጽሐፍ ቅዱስ ግን በሸክላ ላይ አልተጻፈም። ሁለተኛው መጻፊያ የእንስሳት ቆዳ ነበር። ይህም የኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ስትጠቀም የነበረውን ብራና የሚመስል ነው። ብራና ብዙ የመቆየት ዐቅም ቢኖረውም፤ የመድረቅ፤ የመሰንጠቅ ወይም ቀለሙ የመፍዘዝ ባሕርይ አለው። ሦስተኛው መጻፊያ ከፖፒሪስ (እንደ ወረቀት የተዘጋጀ ተክል) የሚሠራ ቢሆን፤ ብዙ ሳይቆይ የሚያረጅ መጻፊያ ነው።

በጥንት ጊዜ ማተሚያ ቤቶች ስላልነበሩና ዳግም ማተም ስለማይቻል ያረጁትን የመጽሐፍ ቅዱስ ክፍሎች ለመገልበጥ ወይም ሌላ ቅጂ ለማባዛት የሠለጠኑ ጸሐፍት ያስፈልጉ ነበር። የጥንት ሥነ ጽሑፍ ምሑራን መጽሐፍ ቅዱስን በተለይም የአዲስ ኪዳን ምንባቦችን በመመርመር፣ የሚከተሉትን ነገሮች አጠነዋል፦

1. ጸሐፍቱ የእግዚአብሔርን ቅዱስ ቃል የሚጽፉ መሆናቸውን ተገንዝበዋል። ይህም ጽሑፉን በሚገለብጡበት ጊዜ ከፍተኛ ጥንቃቄ እንዲያደርጉ አስችሏቸዋል። ጽሑፉን በትክክል መገልበጣቸውን ለማረጋገጥ ደግሞ ሌሎች ጸሐፍት ያመሳክሩት ነበር። ስለሆነም እነዚህ ጸሐፍት እኛ ለጋዜጣ ጽሑፍ ከምናደርገው የበለጠ ጥንቃቄ አድርገዋል።

2. የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት ሁሉ የተጻፉት በግሪክ ቋንቋ ነው። እኛ የምንጠቀምበት ወደ አማርኛ ቋንቋ የተተረጎመውን መጽሐፍ ቅዱስ ነው። የአማርኛ መጽሐፍ ቅዱስን በጥንቃቄ ብንመረምር፣ የሕትመት ስሕተቶችን ልንመለከት እንችላለን። አንዳንድ ጊዜም የትርጉም ስሕተቶች ያጋጥማሉ። አንድ ሰው ከአንድ ቋንቋ ወደ ሌላ ቋንቋ በሚተረጎምበት ጊዜ፣ የምንጭ ቋንቋውን የሚመስል አሳብ ለማቅረብ እንደሚችል እንረዳለን። ለዚህም ምክንያቱ ቃላት የተለያዩ ትርጉም ስላላቸው ነው። ብዙውን ጊዜ አዳዲስ የመጽሐፍ ቅዱስ ትርጉሞች የሚወጡት የመጀመሪያውን መጽሐፍ አሳብ ይበልጥ የሚገልጹ ትርጉሞችን ለማዘጋጀት በሚደረግ ጥረት ነው።

3. እነዚህ ጸሐፍት መጻሕፍቱን በሚገለብጡበት ጊዜ፣ በቅጂው ሂደት ወቅት አንዳንድ ስሕተቶች ለመከሰት ችለዋል። ከጋዜጣ ላይ አንድ ጽሑፍ ወስደህ በእጅህ አምስት ጊዜ ብትገለብጥ፣ በአንድ ወይም በሁለት ቅጂዎች ላይ ስሕተት ልትሠራ ትችላለህ። ከዚያም ቅጂዎቹን ለአምስት ጓደኞችህ ብትልክና ሌሎች አምስት ሰዎች በእጃቸው ገልብጠው እንዲልኩ ብታደርግ፣ ስሕተቶቹ እየበዙ ይሄዳሉ። ስሕተት ያለባቸውን ቅጂዎች የተቀበሉት ሰዎች ስሕተቶቹን ይገለብጣሉ። አንዳንዶቹ ደግሞ ራሳቸው ተጨማሪ ስሕተቶችን ይሠራሉ። ስለሆነም ቅጂዎችን ለሌሎች በሚያስተላልፉበት ጊዜ የአንተን ብቻ ሳይሆን የራሳቸውንም ስሕተቶች አብረው ያስተላልፋሉ። ይህ በአንድ የጋዜጣ ጽሑፍ ላይ ሊከሰት ከቻለ፣ ለብዙ ዓመታት ሲገለበጡ የኖሩት ብዙ የአዲስ ኪዳን ቅጂዎች ሁኔታ ምን ሊመስል እንደሚችል መገመት ይቻላል።

4. አዲስ ኪዳን ከጥንቱ ሥነ ጽሑፎች ሁሉ በቅጂው ጥራት ተወዳዳሪ አልተገኘለትም። ምሑራን ከ5000 በላይ ሙሉ ወይም ከፊል የአዲስ ኪዳን ምንባቦችን የያዙ ቅጂዎች አሰባስበዋል። ምሑራን እነዚህን ከተለያዩ የዓለም ክፍሎች የተሰበሰቡትን ጥንታዊ ቅጂዎች በሚያነጻጽሩበት ጊዜ፣ አንዳንድ ልዩነቶች ቢኖሩባቸውም የትኛውም ግድፈት የክርስቲያኖችን አስተምህሮ እንደማያፋልስ ተገንዝበዋል። ከሌሎች መዛግብት ጋር ሲነጻጽር፣ በአዲስ ኪዳን ውስጥ የሚገኙ ልዩነቶች በጣም አነስተኛ ናቸው። (ለምሳሌ፡ በሉቃስ 10፡1 አንዳንድ የአዲስ ኪዳን መዛግብት 70፣ ሌሎች ደግሞ 72 ደቀ መዛሙርት እንደ ተላኩ ይናገራሉ።)

5. ከጥፋት ተርፈው ከቆዩት የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት አንዳንዶቹ በጣም አርጅተዋል። አንዳንዶቹ ጥናታዊ መጻሕፍት የተገለበጡት ደራሲው ከጻፋቸው ከ1000 ዓመት በኋላ ሲሆን፤ አዲስ ኪዳንን በተመለከተ ግን የመጀመሪያው ጽሑፍ ከተጻፈ ከአርባ ዓመት በኋላ የተባዙ ቅጂዎች አሉ። ለምሳሌ፤ ምሑራን በ125 ዓ.ም. የተባዛ የዮሐንስ ወንጌል ቅጂ አግኝተዋል። ዮሐንስ ወንጌሉን የጻፈው በ90 ዓ.ም አካባቢ በመሆኑ፤ ይህ ከ40 ዓመት ያነሰ ጊዜ እንደሆነ ያመለክታል። እንደዚሁም በ60 ዓ.ም. አካባቢ የተባዛ የማቴዎስ ወንጌል ቅጂ ተገኝቷል። ይህም ብዙዎቹ የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት ከመጀመሪያው ጽሑፍ ጋር እጅግ የሚቀራረቡ ቅጂዎች እንዳሏቸው ያመለክታል።

6. ምሑራን አሁን ያሉትን በሺዎች የሚቆጠሩ ልዩ ልዩ ቅጂዎችና ጥንታዊ ትርጉሞችን (ለምሳሌ ላቲን) ካነጻጸሩ በኋላ፤ ጸሐፍት የአዲስ ኪዳን መጻሕፍትን በከፍተኛ ጥንቃቄ እንደገለበጡ አረጋግጠዋል። በተጨማሪም የአዲስ ኪዳን ምንባቦችን የሚጠቅሱ ወይም የሚያብራሩ ጥንታዊ የማብራሪያ መጻሕፍትም አሉ። ይህ ሁሉ ምሑራን ዛሬ በእጃችን ያለው የአዲስ ኪዳን ቅጂ ትክክለኛ እንደሆነ እንዲያረጋግጡ ረድቷቸዋል።

ከእነዚህ ሁሉ እውነቶች የተነሣ ምሑራን መዛግብቶችን በማነጻጸርና ስሕተቶችን በማረም በእጃችን ያለው የአዲስ ኪዳን ቅጂ ማቴዎስ፤ ጴጥሮስ ወይም ጳውሎስ በመጀመሪያ ከጻፉት ጋር 95 በመቶ ተመሳሳይ እንዲሆን ለማድረግ ችለዋል። አንዳንድ ጥያቄዎችን የሚያስነሡ ጉዳዮች ቢኖሩም፤ የምንባቡን ፍች የማይለውጡ አነስተኛ ዝርዝር ጉዳዮች ብቻ ናቸው። ቁርባንን ጨምሮ የትኛውም መጽሐፍ የዚህ ዓይነት ትክክለኛነት የለውም። በአንዳንድ የመጽሐፍ ቅዱስ ክፍሎች ውስጥ ጥቂት የትክክለኛነት ጥያቄ እንዳለ እሙን ቢሆንም፤ መጽሐፍ ቅዱስ ትክክለኛ ለመሆኑ ምንም ዓይነት ጥርጣሬ ሊገባን አይገባም። የመጀመሪያዎቹ የአዲስ ኪዳን ጸሐፊዎች በጻፉትና ዛሬ በእጃችን በሚገኘው መጽሐፍ መካከል ይህ ነው የሚባል ሁኔታ ለውጥ የለም። ትርጉሞችም በከፍተኛ ጥንቃቄ የተዘጋጁ በመሆናቸው፤ በመጀመሪያው ጽሑፍና በትርጉሞቹ መካከል የሚገኘው ለውጥ በእምነታችን ላይ ተጽዕኖ ያሳድራል ብለን ሳንጠራጠር እንደ እግዚአብሔር ቃል መቀበል እንችላለን።

ለመሆኑ ክርስቲያኖች ዛሬ በእጃችን ያለው መጽሐፍ ምንም ስሕተት የለውም ለማለት እንችላለን? አንችልም። ነገር ግን ሁለት ነገሮችን መናገር ይቻላል። አንደኛው፤ የመጀመሪያው የሐዋርያት ጽሑፍ ሙሉ በሙሉ የእግዚአብሔር ቃል ነው። የእግዚአብሔር ቃል በመሆኑም፤ ሐዋርያቱ የተጠቀሙበትም ቃል ሆነ የጻፉት አሳብ አንዳች ስሕተት የለውም። እንደ እግዚአብሔር ሁሉ፤ እነዚህም መጻሕፍት ውሸት የለባቸውም (ያዕ. 1፡17፤ ዘኁል. 23፡19)። ሁለተኛው፤ በየዘመኑ የተባዙት ቅጂዎች ስሕተት ባይታጣባቸውም፤ እነዚህ ልዩነቶች ግን አንዳች የአስተምህሮ ለውጥ አሳስከተሉም። ስለ እግዚአብሔር፤ ስለ ኢየሱስ ክርስቶስ፤ ስለ ደግንነት፤ ስለ መንግሥተ ሰማይ፤ ሲኦል የምናውቀው ሁሉ ምንም ዓይነት ስሕተት የለውም። ስለሆነም ቅጂዎቹ በሚባዙበት ጊዜ ስሕተቶች እንደ ተከሰቱ

ብናምንም፤ የትኞቹም ስሕተቶች ስለ ደኅንነትና ስለ ኢየሱስ ክርስቶስ የምናምነውን እውነት አይለውጡም።

11ኛ ጥያቄ፡- ሀ) ክርስቲያኖች የሚያጠኑት መጽሐፍ የእግዚአብሔር ቃል መሆኑን ሙሉ በሙሉ ማመን አስፈላጊ የሚሆነው ለምንድን ነው? ለ) መጽሐፍ ቅዱስ ትክክል ነው ወይስ አይደለም በማለት መጠራጠር ብንጀምር ምን ይከሰታል?

ሦስተኛ ቀን **የአራቱ ወንጌላት መግቢያ**
ወንጌላት እንዴት ተጻፉ?

12ኛ ጥያቄ፡- ሀ) በአማርኛ «ወንጌል» ማለት ምን ማለት ነው? ለ) «የምሥራች» ማለት ምን ማለት ነው? የምሥራች ከሚባሉ ነገሮች አንዳንዶችን ዘርዝር። ሐ) የመጀመሪያዎቹ ክርስቲያኖች የመጀመሪያዎቹን አራት የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት «ወንጌላት» ብለው የሰየሙት ለምንድን ነው? (ማር. 1፡1 አንብብ።) መ) ወንጌል ማለት ምን ማለት እንደሆነ በራስህ አገላለጽ ጠቅለል አድርገህ ጻፍ።

የመጀመሪያው የአዲስ ኪዳን ክፍል ስለ ክርስቶስ ሕይወት የሚናገሩ አራት መጻሕፍት የሚገኙበት ነው። የጥንት ክርስቲያኖች እነዚህን መጻሕፍት ወንጌል በማለት ጠርተዋቸዋል። «ወንጌል» ማለት «የምሥራች» ማለት ነው። ወንጌል ከሚለው የግእዝ ቃል ይልቅ «የምሥራች» ወይም ብስራት የሚለው የተሻለ ይሆናል።

የጥንት ክርስቲያኖች እነዚህን የመጀመሪያ አራት መጻሕፍት ወንጌል ብለው የጠሩበት ምክንያት፤ እግዚአብሔር ኃጢአተኞችን ከራሱ ጋር ለማስታረቅ አንድ ልጁን ኢየሱስ ክርስቶስን ለሰው ልጆች ኃጢአት መሥዋዕት እንዲሆንና የሰዎችንም የሞት ፍርድ ዕዳ እንዲከፍል የላከው መሆኑን የሚናገሩ መልካም ዜናዎች በመሆናቸው ነው (2ኛ ቆሮ. 5፡21)። የእግዚአብሔር ልጅ በሰዎች መካከል በመኖር የእግዚአብሔርን ባሕርይና ሕዝቡ እንዲኖሩ የሚፈልገውን ሕይወት አሳይቷቸዋል (ዮሐ. 1፡14)። ክርስቶስ ሞትን ካሸነፈና በእኛም ምትክ ያቀረበውን መሥዋዕት እግዚአብሔር እንደተቀበለው ካረጋገጠ በኋላ፤ ከሞት በመነሣት ወደ ሰማይ አርጓል። በክርስቶስና በማዳኑ የሚያምኑ ሰዎች ለእርሱ እየተገዙ መኖር አለባቸው። የኃጢአት ይቅርታ ካገኘን በኋላ፤ እንደ ልጆቹ በእግዚአብሔር መንፈሳዊ ቤተሰብ ውስጥ ተቀባይነትን እናገኛለን (ዮሐ. 1፡12)። በተጨማሪም እኛ የዓለም ምስክሮች ነን (ማቴ. 28፡19-20)።

13ኛ ጥያቄ፡- በእነዚህ አራት ወንጌላት ውስጥ የሚገኙ እውነቶች መልካም ዜናዎች ከሆኑ፤ ብዙ ክርስቲያኖች ስለ ክርስቶስ ለሌሎች ለመናገር የማይፈልጉት ለምን ይመስላል?

በእግዚአብሔር ዕቅድ ኢየሱስ ምንም መጽሐፍ አልጻፈም። ሙስሊሞች አላህ ቁርዓን ለመሐመድ ቃል በቃል እያጻፈ ሰጥቶታል ይላሉ። ክርስቶስ ቃሉን ለደቀ መዛሙርቱ ቃል በቃል እየተናገረ አላጻፋቸውም። ነገር ግን መንፈስ ቅዱስ በክርስቶስ ተከታዮች ልብ ውስጥ በመሥራት እግዚአብሔር ሰዎች እንዲያውቁ የሚፈልገውን አሳብ እንዲጽፉ አድርጓቸዋል። የክርስቶስ ደቀ መዛሙርት ስለ ክርስቶስ ሕይወትና ትምህርት የሚያስረዳውን ታሪክ የጻፉት ክርስቶስ ካረገ ከ30 ዓመት በኋላ ነው።

አራቱ ወንጌላት የተጻፉት በአራት የተለያዩ ደራሲያን ነው። ከ12ቱ ደቀ መዛሙርት መካከል የነበሩት ማቴዎስና ዮሐንስ የክርስቶስን ሕይወት ከመመልከታቸውም በላይ፤ ትምህርቱን ተከታትለዋል። የተቀሩት ሁለቱ የወንጌላት ጸሐፊዎች ግን የክርስቶስ ሕይወትና ትምህርት ምስክሮች አልነበሩም። ማርቆስና ሉቃስ የክርስቶስን ሕይወት ታሪክ ለመጻፍ የቻሉት ከደቀ መዛሙርቱና ከሌሎች ሰዎች ጋር ባደረጉት ውይይት ነበር።

ምሁራን ወንጌላት በሂደት መጻፋቸውን ያምናሉ።

1. ወንጌል የሚጀምረው በኢየሱስ ነው። የተመሠረተውም ከሰማይ ወደ ምድር መጥቶ በኖረው በኢየሱስ ክርስቶስ ሕይወትና ትምህርት ላይ ነው። ወንጌል የፈጠራ ታሪኮችና ተረቶች ወይም አፈ ታሪኮች ጥርቅም ሳይሆን፤ እውነት ነው። ለዚህም ነው ሐዋርያው ዮሐንስ የተደረገውን ሁሉ በዓይኖቹ እንደተመለከተ የገለጸው። ክርስቶስ በታሪክ ምዕራፍ ውስጥ የታየ እውነተኛ ሰው ነበር (1ኛ ዮሐ. 1:1-2)። ሐዋርያት ለሌሎች የተናገሯቸውን ነገሮች በዓይኖቻቸው ተመልክተዋል (ዮሐዋ. 10:37-39)።

2. ከክርስቶስ ሞት በኋላ ደቀ መዛሙርቱ ክርስቶስ ያደረገውንና ያስተማረውን ለሌሎች መናገር ጀመሩ። እነዚህ ክርስቲያኖች ታሪኮቹን ለወዳጆቻቸው በመናገራቸው፤ ስለ ክርስቶስ ሕይወትና ትምህርት የሚያስረዱ እውነቶች ከቤተ ክርስቲያን ወደ ቤተ ክርስቲያን መተላለፍ ጀመሩ። ሐዋርያት ብሉይ ኪዳንን በሚያጠኑበት ጊዜ፤ በክርስቶስ ሕይወት ብዙ ትንቢቶች እንደ ተፈጸሙ ተገነዘቡ። ስለሆነም እነዚህን የትንቢት ፍጻሜዎች በጽሑፍ አኖሩ። ክርስቶስ የብሉይ ኪዳን ትንቢቶችን እንደ ፈጸመ የሚያመለክቱ 80 ያህል ጥቅሶች በአዲስ ኪዳን ውስጥ ይገኛሉ። ሐዋርያት ለመጭው ትውልድ ያስተላለፉት ስለ ክርስቶስ የሚናገሩትን እውነቶች ብቻ ሳይሆን፤ የክርስቶስን ሕይወት ትርጓሜዎች ጭምር ነበር። ሐዋርያት የክርስቶስን ማንነት ይበልጥ በተረዱ ቁጥር፤ ስለ ክርስቶስ ማንነት ትምህርታዊ ገለጻዎችን መስጠት ጀመሩ። አንዳንድ ምሁራን እነዚህ የክርስቶስ ታሪኮች በቃል የተጠኑ ታሪኮችና በጥንቃቄ ለሌሎች የተላለፉ እንደሆኑ ያስባሉ።

3. በቃል የሚተላለፍ መልእክት ፍጥነት ቢኖረውም፤ ስሕተት ግን ሊኖረው ይችላል። እነዚህ ስሕተቶች አንዳንድ ጠቃሚ እውነቶችን ሊያስቀሩ ወይም ታሪኩን ከመጠን በላይ ሊያጋንኑ ይችላሉ። ስለሆነም ሰዎች እነዚህን ታሪኮች በጽሑፍ ማስፈር ጀመሩ። ሉቃስ በመጽሐፉ መጀመሪያ ላይ እንደገለጸው፤ መጽሐፉን ለመጻፍ የተለያዩ ምንጮችን መርምሯል (ሉቃስ 1:1-2 አንብብ)። ነገር ግን የተጻፉት ታሪኮች ቅዱሳት መጻሕፍት አልነበሩም። እነዚህ ታሪኮች በስሕተት የተሞሉ ባይሆኑም፤ መንፈስ ቅዱስ የኢየሱስ ሕይወትና አገልግሎት ታሪክ ምንጭ እንዲሆኑ አላደረገም።

14ኛ ጥያቄ፡- ሀ) እያንዳንዱ ክርስቲያን ስለ ክርስቶስ ማንነት፤ ስለ ሠራቸው ሥራዎችና በእርሱ ማመን ማለት ምን ማለት እንደሆነ በግልጽ ማወቁ አስፈላጊ የሚሆነው ለምንድን ነው? ለ) በኢትዮጵያ የሚገኙ አብያተ ክርስቲያናት አዳዲስ ክርስቲያኖች እነዚህን ነገሮች እንዲያውቁ ጥረት የሚያደርጉ ይመስለሃል? ሐ) እያንዳንዱ ክርስቲያን ስለ ክርስቶስ ማንነትና ለምን በእርሱ ማመን

እንደሚያስፈልግ ግልጽ መረዳት እንዲኖረው ለማድረግ ቤተ ክርስቲያንን የሚረዳ ምን አሳብ አለህ?

4. መንፈስ ቅዱስ በአራት ሰዎች ሕይወት ውስጥ በመሥራት አራቱን ወንጌላት እንዲጽፉ መርቷቸዋል። ስለ ክርስቶስ ሕይወትና ታሪክ ሥልጣናዊ ጽሑፍ ማዘጋጀት ያስፈለገው ለምን ነበር?

ሀ. ወንጌል በሮም ግዛቶች ሁሉ ሲሰፋፋ፥ ስለ ክርስቶስ የሚናገሩ ታሪኮች ከአንዱ ሰው ወደ ሌላው ሰው ሲተላለፉ መለወጣቸው አልቀረም። በጂዎች የሚቆጠሩ ሰዎች በክርስቶስ ስላመኑ፥ ሐዋርያት ሁሉንም ክርስቲያኖች ለመጎብኘትና ስለ ክርስቶስ ለማስተማር አይችሉም ነበር። ስለሆነም ስለ ክርስቶስ ሕይወት፥ ስላስተማራቸው ነገሮችና ስለ ማንነቱ እውነተኛ ታሪክ ማግኘት አስፈላጊ ሆነ። ይህ በተለይ ክርስቶስን ላላዩትና ስለ ክርስቶስ ግልጽ ግንዛቤ ለማግኘት ለሚፈልጉ ሁለተኛ ትውልድ ክርስቲያኖች የበለጠ አስፈላጊ ነው።

ለ. ብዙዎቹ የዓይን ምስክሮችና ሐዋርያት በሞት እየተለዩ ነው። ሌሎች ደግሞ ከስደት የተነሣ ተበታትነው ነበር። ስለሆነም እነዚህ የዓይን ምስክሮች ከመሞታቸው በፊት በዓይን ምስክሮች የተረጋገጠ ትክክለኛ ታሪክ መጻፍ አስፈላጊ ነበር። ታሪኮቹ የተጻፉት ስለ ክርስቶስ በሰሙት ሰዎች ብቻ ቢሆን ኖሮ፥ ትክክለኛነታቸው አጠራጣሪ ይሆን ነበር። ከክርስቶስ ጋር የነበሩ፥ የተፈወሱ፥ በውኃ ላይ ሲራመድና ሙታንን ሲያስነሣ የተመለከቱ ሰዎች ታሪኩን መናገራቸው አስፈላጊ ነበር።

ሐ. ምናልባትም ትክክለኛ ያልሆኑ ታሪኮችም ላይጻፉ አልቀረም። ስለሆነም ሐዋርያት ተአማኒነት ያላቸውን የክርስቶስ ሕይወት ታሪኮች መጻፍ አስፈለጋቸው።

መ. አዳዲስ ክርስቲያኖችን ለማስተማር። አንድ ሰው በክርስቶስ ማመኑ ስለ ክርስቶስ ከመመስከር አይገታውም። ይህ የሂደቱ ጅማራ ብቻ ነው። አዳዲስ ክርስቲያኖች ስለ ክርስቶስ ምን ማመንና እንዴት መኖር እንዳለባቸው መማር አለባቸው። ስለሆነም ወንጌላቱ ከተጻፉበት ዓባይት ምክንያት ውስጥ አንዱ አዳዲስ ክርስቲያኖች ስለ ክርስቶስና እርሱን ስለ መከተል ግንዛቤ እንዲያገኙ ለመርዳት ነበር።

ብዙ ሰዎች አራቱ ወንጌላት ስለ አንድ ሰው የሕይወት ታሪክ የሚናገሩ ናቸው ብለው ያስባሉ። ከዚህም የተነሣ ከዝነኛ ሰው ታሪካዊ ዘገባ ጋር ያነጻጽሩታል። ነገር ግን አራቱ ወንጌላት በታሪክ ጸሐፊዎች ከተጻፉ ግለ ታሪኮች ጋር የሚመሳሰሉባቸውና የሚለያዩባቸው መንገዶች እንዳሉ መገንዘብ ጠቃሚ ነው። ወንጌላትን በምናጠናበት ጊዜ የሚከተሉትን ነገሮች እናገኛለን።

ሀ. አራቱ ወንጌላት ክርስቶስ ስላደረጋቸው ነገሮች እውነተኛውን መረጃ ያቀርባሉ። ይህም ከግለሰብ የሕይወት ታሪክ ጋር ያመሳሰላቸዋል።

ለ. አራቱ ወንጌላት የክርስቶስን ክፍል ታሪክ ብቻ ይናገራሉ። ከአራቱ ወንጌላት ክርስቶስ ያደረገውንና የተናገረውን ሙሉ በሙሉ በዝርዝር ለማቅረብ የሞከረ የለም። እያንዳንዱ የወንጌል ጸሐፊ የመረጠው

የተወሰኑትን ታሪኮች ብቻ ነው። ሐዋርያው ዮሐንስ የኢየሱስ ታሪክ በሙሉ ቢጻፍ ኖሮ፤ በቂ ቀለም ማግኘት እንደማይችል ገልጾልኝ (ዮሐ. 20:30-31፤ 21:25)።

ሐ. አራቱ ወንጌላት የማስተማሪያ መሣሪያዎች ናቸው። እያንዳንዱ የወንጌል ጸሐፊ፤ የተወሰኑ ታሪኮችንና ኢየሱስ ያስተማራቸውን የተወሰኑ ትምህርቶች መርጦ ለክርስቲያኖችና ክርስቲያን ላልሆኑ ሰዎች ለመግለጽ ሞክሮአል። ጸሐፊዎቹ ክርስቲያን ላልሆኑ ሁሉ ክርስቶስ የእግዚአብሔር ልጅና ብቸኛው የደኅንነት መንገድ እንደሆነ ለማሳመን ጥረዋል። ለምሳሌ፤ ሐዋርያው ዮሐንስ ክርስቶስ ሥጋ ለብሶ ወደ ዓለም ከመምጣቱ በፊት ማን እንደነበረ አብራርቷል (ዮሐ. 1:1-14)። በተጨማሪም ጸሐፊዎቹ የሚያድን እምነት ምን እንደሆነና ይህም ሙሉ ታማኝነትን እንዴት እንደሚጠይቅ ለማሳየት ሞክረዋል። የእግዚአብሔር ልጅ የሆነው ክርስቶስ አዳኛቸው በመሆኑ፤ በሁኔታዎች ሁሉ በእርሱ መታመን ያስፈልጋቸው ነበር። ዐይነ ስውራንን ያበራው፤ ሙታንን ያስነሣውና ማዕበሉን ጸጥ ያደረገው እርሱ በሚያጋጥማቸው ሁኔታ ውስጥ ሁሉ ከእነርሱ ጋር ነበር።

ወንጌላትን ስናነብና ስናጠና ልናነሣቸው የሚገቡ ሁለት ጥያቄዎች አሉ።

1. «ስለ ክርስቶስ፤ ስለ ማንነቱና እንድናደርጋቸው ስለሚፈልጋቸው ነገሮች ምን መማር እንችላለን?» ከአንድ ሰው ጋር ያለን ግንኙነት ይበልጥ የሚጠነክረው፤ ስለ ግለሰቡ፤ ስለ ባሕርዩ፤ ዋጋ ስለሚሰጣቸው ነገሮችና ማንነቱን ስለቀረጹት ነገሮች በማወቅ ነው። ከክርስቶስ ጋር ያለንም ግንኙነት የሚጠነክረው እርሱን የበለጠ በማወቅ ነው። ክርስቶስን በበለጠ ለማወቅ ከሚረዱን ነገሮች አንዱ በአራቱ ወንጌላት ውስጥ ስለ እርሱ የተገለጹትን እውነቶች በጥንቃቄ ማጥናት ነው።

2. «ደራሲው የኢየሱስ ተከታይ ለመሆን ሊያስተምረን የፈለገው አሳብ ምንድን ነው?» ክርስቶስ እርሱን መከተል ማለት ምን ማለት እንደሆነ ለሦስት ዓመት ያህል ለደቀ መዛሙርቱ አስተምሯል። አራቱ ወንጌላትም ይህንኑ አሳብ ዘግበውልናል። የክርስቶስ ተከታዮች ባሕርይ ምን መሆን አለበት? ኢየሱስን መከተል ደቀ መዛሙርቱን ምን ዋጋ ያስከፍላቸዋል? የክርስቶስ ተከታዮች ለሌሎች ሊያስተላልፉ የሚገባው መልእክት ምንድን ነው? ክርስቶስን ለመከተል የሚፈልጉ ሰዎች ዋና ኃላፊነት ምንድን ነው? አራቱ ወንጌላት ለእነዚህ ጥያቄዎች በሙሉ መልስ ይሰጣሉ።

15ኛ ጥያቄ፡- ሀ) እነዚህን ሁለት ጥያቄዎች በተደጋጋሚ መጠየቅ ያለብን ለምንድን ነው? ለ) በቅርቡ ከክርስቶስ ጋር ያለህ ግንኙነትና ዕውቀት እንዴት እያደገ እንደ መጣ ግለጽ። ሐ) ፊልጵስዩስ 3:10 አንብብና ይህን ጥቅስ በሕይወትህ ተግባራዊ ለማድረግ የምትችልባቸውን መንገዶች ዘርዝር።

ዛሬ ብዙ ክርስቲያኖች ድካም ከሚታይባቸው ምክንያቶች አንዱ፤ የክርስቶስ ደቀ መዛሙር መሆን ማለት ምን ማለት እንደሆነ በግልጽ አለማወቃቸው ሳይሆን አይቀርም። ደኅንነት ለማግኘት በክርስቶስ ማመን በቂ እንደሆነ እናውቃለን። ነገር ግን ብዙዎቻችን ክርስቶስን መከተል ማለት

ምን ማለት እንደሆነ አልተማርንም። ይህም ብዙ ክርስቲያኖች እንደ ዓለማውያን እንዲመላለሱ አድርጓቸዋል። ችግሮች በሚገጥሙን ጊዜ ማጉረምረም ወይም ከክርስቶስ መንገድ መውጣት እንጀምራለን። ብዙዎቻችን ለዓለማውያን ምን እንደምናካፍል አናውቅም። ምናልባትም አብያተ ክርስቲያናት፣ የጥንት ክርስቲያኖች አዳዲስ ክርስቲያኖችን ለማሠልጠን የተጠቀሙባቸውን መሣሪያዎች ማለትም አራቱን ወንጌላት መጠቀም ይኖርባቸዋል።

16ኛ ጥያቄ፡- ሀ) አዳዲስ ክርስቲያኖች አንዱን ወይም ሁሉንም ወንጌላት እንዲያጠኑ በማድረግ ለማስተማር ዐቅድ። የትኛውን ወንጌል ትመርጣለህ? ለምን? ሥልጠናውን እንዴት ታደራጀቀለህ? ለ) ብዙ ክርስቲያኖች ስለ ክርስቶስ ማንነትና እርሱን መከተል ማለት ምን ማለት እንደሆነ አያውቁም። በገንዘቢያቸው እንዲያድጉ ለማገዝ አራቱን ወንጌላት እንዴት ልትጠቀም ትችላለህ?

አራት ወንጌላት የሆኑት ለምንድን ነው?

17ኛ ጥያቄ፡- አንድ አውቶቡስና የጭነት መኪና በማቋረጫ መንገድ ላይ ተጋጩ እንበል። ይህን አደጋ አራት ሰዎች ተመለከቱት። ከእነዚህ አራት ሰዎች ውስጥ አንዱት ሴት፣ አንድ ፖሊስ፣ አንድ ጠበቃና አንድ መካኒክ ነበሩ። በችሎቱ ፊት ዳኛው ስለተከሰተው አደጋ እንዲያብራሩ ጠየቋቸው። ሀ) አራቱ ሰዎች የተከሰተውን ጉዳይ በዝርዝር ለማስረዳት ይችላሉ? ለ) እነዚህ አራት ምስክሮች ከአንድ ምስክር የሚሻሉት እንዴት ነው?

መንፈስ ቅዱስ ስለ ክርስቶስ ሕይወት ይጽፋ ዘንድ አራት ሰዎችን ለምን እንደ ተጠቀመ በእርግጠኝነት አናውቅም። ይሁንና ከላይ የቀረበው ማብራሪያ አንድ ፍንጭ የሚሰጠን ይመስላል። ሴት ከወንድ በላይ ነገሮችን የማጤን ጥበብ አላት። ፖሊሱ ደግሞ ከጠበቃውና ከሜካኒኩ በተለየ መንገድ ሪፖርቱን ሊያቀርብ ይችላል። እያንዳንዱ አስተያየት ደግሞ ዳኛው የተፈጸመውን ክስተት ከተለያየ አቅጣጫ እንዲገነዘብ ይረዳዋል። ሴቲቱ ምናልባትም በአደጋው ምክንያት ስለተከሰተው ሥቃይና ሕመም ልትናገር ትችላለች። ፖሊሱ ደግሞ ስለ መኪናው ሕጋዊ ምዝገባና ስለ ሾፊሩ ትከክለኛነት ወይም ጥፋተኛነት ሊያስረዳ ይችላል። ጠበቃው ደግሞ ሕጋዊ ጉዳዮች ላይ በማተኮር፣ ለተከሰተው አደጋ ማን ካሳ ሊከፍል እንደሚገባ ሊገልጽ ይቻላል። ሜካኒኩ ደግሞ ሾፊሩ ፍሬን ስለ መጠቀሙ፣ ወዘተ... በማስረዳት ሜካኒካዊ ጉዳዮችን ያብራራል። ይህ ሁሉ አስተያየት ዳኛው ትከክለኛ ውሳኔ ለመስጠት እንዲችል ይረዳታል።

ልክ እንዲሁ እግዚአብሔር ስለ ልጁ ከተለያዩ እይታዎች አንጻር እንዲመሰክሩ አራት ሰዎችን ተጠቅሟል። ከእያንዳንዱ የወንጌል ጸሐፊ ስለ ክርስቶስ የተለያየ እይታ እናገኛለን። ማቴዎስ አይሁዳዊ ቀራጭ (ግብር ሰብላቢ) ነበር። እርሱም፣ ለአይሁዶች የዳዊት ልጅ ስለሆነው ስለ ክርስቶስ ጻፈላቸው። ሮም ይኖር የነበረው ማርቆስ፣ «ኢየሱስ ማን እንደሆነ ሥራ ለሚበዛባቸው ሮማውያን» አስረድቷል። የታሪክ ምሑርና ሐኪም የነበረው ሉቃስ ለሰዎች ስሜትና ፍላጎት ትኩረት ሰጥቷል። በተጨማሪም ሉቃስ ክርስቶስ አሕዛብንና ድውያንን፣ መከራ የደረሰባቸውን፣ ድሆችንና ሴቶችን እንዴት እንደረዳ አብራርቷል። ዮሐንስ፣ «ክርስቶስ ማን ነው?» የሚለውን

ጥያቄ መልሷል። ከክርስቶስ ሕይወት ወሳኝ ትምህርቶችን እያወጣ አብራርቷል። ይህም እያንዳንዱ የወንጌል ጸሐፊ አንዱን ክርስቶስና ሕይወቱን ከተለያዩ አንጻር በመመልከት ሙሉ ገለጻ እንደ ሰጡን ያሳያል። በመሆኑም አራቱ ወንጌላት ከአንድ ወንጌል ይልቅ ስለ ክርስቶስ ግልጽ ምስል እንዲኖረን አድርገዋል።

ብዙ ምሑራን እያንዳንዱ ወንጌል ለተወሰኑ ሕዝቦች የተጻፉ ናቸው የሚል ግምት አላቸው። ማቴዎስ ለአይሁዶች፣ ማርቆስ ለሮሜ ሰዎች፣ ሉቃስ ለግሪኮች፣ ዮሐንስ ለመላው ዓለም እንደ ጻፉ ያስባሉ። በተጨማሪም ምሑራን እያንዳንዱ ደራሲ በክርስቶስ ማንነት ላይ የተለይ ትኩረት እንዳደረገ ያስረዳሉ። ማቴዎስ፣ ክርስቶስ የአይሁድ ንጉሥ እንደሆነ፣ ማርቆስ የእግዚአብሔር አገልጋይ እንደሆነ፣ ሉቃስ ፍጹም የሰው ልጅ እንደሆነ፣ እንዲሁም ዮሐንስ ክርስቶስ ዘላለማዊ የእግዚአብሔር ልጅ እንደሆነ ያስረዳል ይላሉ።

ሌላው አራቱ ወንጌላት የተጻፉበት ምክንያት ከብሉይ ኪዳን የመጣ ሳይሆን አይቀርም ይላሉ። በብሉይ ኪዳን ዘመን አንድ ሰው በጥርጣሬ ወይም በአንድ ሰው ምስክርነት ብቻ ሊፈረድበት ወይም ሊገደል አይችልም ነበር። እንዲፈረድበት ቢያንስ ሁለት ወይም ሦስት ምስክሮች ያስፈልጋሉ (ዘዳግ. 19:15)። ስለሆነም እግዚአብሔር ኢየሱስ ክርስቶስ የእርሱ ልጅና ብቸኛው የደኅንነት መንገድ መሆኑን ለመመስከር ከሦስት አልፎ አራት ምስክሮችን ሰጥቷል። የእነዚህ አራት ምስክሮች ቃል ሰዎችን ሊያሳምናቸው ይገባል።

ምስክረ ወንጌላት

18ኛ ጥያቄ፡- እነዚህን ምንባቦች አነጻጽር። ማቴ. 9:2-8፤ ማር. 2:3-12፤ ሉቃስ 5:18-26፤ ማቴ. 10:22፤ ማር. 13:13፤ ሉቃስ 21:17 ምንባቦቹ የሚመሳሰሉት እንዴት ነው?

ምሑራን ሁለት በባሕርያቸው የሚለያዩ ወንጌላት እንዳሉ አስተውለዋል። ማቴዎስ፣ ማርቆስና ሉቃስ አንደኛው ዐይነት ወንጌል ናቸው። እነዚህ ወንጌላት አስተምህሮአዊ ትንታኔ የላቸውም። ይሁንና ክርስቶስ ያደረገውንና ያስተማረውን አገልግሎት በሰጠበት ታሪካዊ መንገድ ያቀርባሉ። ሦስቱም ክርስቶስ ተአምራትን እንዳደረገና በምሳሌዎች እንዳስተማረ ያስረዳሉ። በእነዚህ ሦስት ወንጌላት ውስጥ ጎልቶ የሚታየው የክርስቶስ አምላካነት ሳይሆን ሰብዓዊነት ነው። ምሑራን እነዚህን ሦስት ወንጌላት «ምስክረ ወንጌላት» በማለት ይጠሯቸዋል። ምስክረ ወንጌላት የተባሉት በቅርጽና በገለጻ ስለ ክርስቶስ ያቀረቡት አሳብ አንድ ዓይነት በመሆኑ ነው።

ነገር ግን የመጨረሻው የዮሐንስ ወንጌል በጣም የተለየ ነው። ዮሐንስ ስለ ክርስቶስ ካደረጋቸው ተአምራት ሰባቱን ብቻ ጽፎአል። ሐዋርያው ዮሐንስ ያተኮረው በክርስቶስ ረዣዥም ስብከቶች ላይ ነው። ምሳሌዎችን ከመጠቀም ይልቅ፣ ኢየሱስ ክርስቶስ እውነትን እንዴት በግልጽ እንደ ተናገረ አሳይቷል። በኢየሱስ ሰብአዊነት ላይ ከማተኮር ይልቅ፣ ክርስቶስ አምላክ እንደሆነ በግልጽ ዘግቧል።

የማቴዎስ፣ የማርቆስና የሉቃስ አጻጻፍ በአንዳንድ ስፍራዎች ላይ እጅግ መመሳሰል፣ ለምሳሌ ችግሮችን አስከትሏል። የሁለት ተማሪዎች የጽሑፍ ፈተና ቃል በቃል ወይም በአሳብ ደረጃ ተመሳሳይነት ካለው አንዱ የሌላውን እንደ ኮረጃ ያህል ማለት ነው። ሁለት የተለያዩ ሰዎች አንድ ዓይነት ቃላትና የአሳብ አወራረድ ተከትለው ሊጽፉ አይችሉም። ነገር ግን በመጀመሪያዎቹ ሦስት ወንጌላት ላይ የተካሄደው ጥንቃቄ የተሞላበት ጥናት አንዳንድ ጊዜ ቃላቱ፣ ብዙ ጊዜ ደግሞ አሳቦቹ ተመሳሳይ መሆናቸውን አረጋግጧል። ምሳሌውን የማርቆስ ወንጌል 93 በመቶ በማቴዎስና በሉቃስ፣ የማቴዎስ ወንጌል 58 በመቶ በማርቆስና በሉቃስ፣ እንዲሁም የሉቃስ ወንጌል 41 በመቶ በማቴዎስና በማርቆስ ውስጥ እንደሚገኝ ገምተዋል፤ በአንጻሩም በሌሎቹ ሦስት ወንጌላት ውስጥ የሚገኘው የዮሐንስ ወንጌል 8 በመቶ የሚሆነው ብቻ ነው።

ስለሆነም ምሳሌው የመጀመሪያዎቹ ሦስቱ ወንጌላት እንዴት እንደ ተጻፉ በሚያቀርቧቸው ጥናቶች ይለያያሉ። አብዛኞቹ የተከተሉት የጥናት አሳብ ማርቆስ መጀመሪያ እንደ ተጻፈ ነው። ማቴዎስም ማርቆስ ከጻፈው ውስጥ ብዙውን በመውሰድ ለራሱ ዓላማ በሚመች መንገድ ጽፎአል። ማቴዎስ ከማርቆስ በተጨማሪ ሌሎች ምንጮችን ተጠቅሟል። ሉቃስም የማቴዎስንና የማርቆስን ወንጌል ላይጠቀም አይቀርም። አንዳንድ ምሳሌውን ማቴዎስና ሉቃስ የተጠቀሙበት ሌላም ምንጭ እንዳለ ያምናሉ።

ሌሎች ደግሞ አንዱ ወንጌል ከሌላው በቀጥታ እንዳልቀዳና ይልቁንም የሦስቱ ወንጌላት ጸሐፊዎች ተመሳሳይ ትውፊቶችን እንደ ተጠቀሙ ያስረዳሉ። እነዚህ ምሳሌውን በጥንቷ ቤተ ክርስቲያን ስለ ክርስቶስ የሚናገሩ ታሪኮች ባጭር ባጭሩ ተጽፈው ይገኙ ነበር ይላሉ። እነዚህ አጭር ታሪኮች በቃል እየተጠኑ ለአዳዲስ ክርስቲያኖች በጥንቃቄ ይተላለፉ ነበር። በመሆኑም ሦስቱ የወንጌላት ጸሐፊዎች እነዚህን በቃል የተጠኑ ታሪኮች ተጠቅመዋል ይላሉ።

በዚህ ጉዳይ ዙሪያ ሌሎችም ብዙ ግምታዊ አሳቦች አሉ። ለምሳሌ፣ ሦስቱም ወንጌላት አሁን አንድ በጠፋ ጥንታዊ ወንጌል ተጠቅመዋል የሚሉም አሉ። የወንጌላት ጸሐፊዎች ተጽፈው የተቀመጡትን አጭር ታሪኮች እንደ ተጠቀሙ የሚናገሩ ምሳሌውንም ሞልተዋል። አንዳንዶች የማቴዎስ ወንጌል የመጀመሪያው ወንጌል ስለሆነ ሌሎቹ ሁለት ጸሐፊዎች እርሱን እንደ ዐቢይ ምንጭ እንደ ተጠቀሙ ያስባሉ። ስለሆነም ምሳሌውን እነዚህ ሦስት ወንጌላት ለምን በጣም ሊመሳሰሉ እንደ ቻሉ ሁሉንም የሚያስማማ መልስ ሊሰጡ አልቻሉም። የምናውቀው ነገር ቢኖር መንፈስ ቅዱስ በጽሕፈት ሂደቱ ውስጥ አመራር ሰጧል እንደ ነበረ ነው። መንፈስ ቅዱስ ለሰው ሁሉ እንዲተላለፍ የሚፈልጋቸውን አሳቦች ጸሐፊዎቹ እንዲዘግቡ መርቷቸዋል። በተጨማሪም ታሪኮቹ ክርስቶስ በትክክል ያደረገውንና ያስተማረውን እንዲያንጸባርቁ አድርጓል።

19ኛ ጥያቄ፡- ወንጌላትን የመጻፉ ሂደት የመንፈስ ቅዱስና የሰዎች የጋራ ጥረት ውጤት ነው። ይህ መንፈስ ቅዱስ የሚሠራበት የተለመደ መንገድ መሆኑን ግለጽ።

መንፈስ ቅዱስ አንተን፡ ትምህርትህንና ችሎታዎችህን፡ ስለ ተጠቀመበት መንገድ አንዳንድ ማብራሪያዎችን ስጥ።

አራተኛ ቀን፡- የዚህን ሳምንት ትምህርት ክልስና ከሳምንታዊው ስብሰባ የውይይት ጥያቄዎችን ተመልከት።

ሳምንታዊ ስብሰባ

(ማስታወሻ፡- በመጀመሪያው ሳምንት ትምህርት የነበረውን የስብሰባ ሥርዐት ተከተል።)

የውይይት ጥያቄዎች፡-

1. ሀ) አምስቱን የአዲስ ኪዳን ክፍሎች ዘርዘር። ለ) የእያንዳንዱ ክፍል ዐቢይ አስተምህሮ ምንድን ነው? ሐ) ይበልጥ የምታነበው የትኛውን ክፍል ነው? ለምን? መ) ብዙም የማታነበው የትኛውን ክፍል ነው? ለምን? ሠ) ለክርስቲያኖች በሁሉም የአዲስ ኪዳን ክፍሎች ውስጥ የሚገኙትን እውነቶች መረዳት አስፈላጊ የሚሆነው ለምንድን ነው?

2. ሀ) አዲስ ኪዳን «የሰው ቃል» የሚሆነው እንዴት ነው? ለ) «የእግዚአብሔር ቃል» የሚሆነውስ? ሐ) እግዚአብሔርና ሰው አዲስ ኪዳንን አብረው በጻፉበት ሁኔታ ስለ እግዚአብሔር አሠራር ምን እንማራለን? መ) የእግዚአብሔርና የሰው የጋራ ሥራዎች የሆኑትን ሌሎች ነገሮች ዘርዘር። ሠ) መንፈስ ቅዱስ መጽሐፍ ቅዱስን በመጻፍ፡ በመምረጥና ጠብቆ በማቆየቱ ረገድ ስለነበረው ተሳትፎ ግለጽ።

3. አንድ ሙስሊም፡ «አዲስ ኪዳናችሁ በስሕተቶች የተሞላ ስለሆነ ሊታመን አይችልም» ቢልህ፡ ከዚህ ከተማርኸው ክፍለ-ትምህርት ምን መልስ ትሰጠዋለህ? መጽሐፍ ቅዱስ እስትንፋስ እግዚአብሔር መሆኑን ለማስረዳት፡ ሌላ ምን ምክንያት ትሰጠዋለህ?

4. ሀ) ወንጌልን በምናጠናበት ጊዜ ልናነሣቸው የሚገቡን ሁለት ጥያቄዎች ምንና ምን ናቸው? ለ) አንድ የወንጌል ምንባብ ምረጥና እነዚህን ሁለት ጥያቄዎች በማንሣት ምን ምን ጠቃሚ እውነቶችን እንደምታገኝ ግለጽ?

ትምህርት አራት

የመጀመሪያ ቀን፡ የወንጌላት ስምምነት

ባለፈው ሳምንት፡ መንፈስ ቅዱስ በእያንዳንዱ የወንጌል ጸሐፊ ልብ ውስጥ በመሥራት የክርስቶስን ሕይወት ከተለያዩ እይታዎች አንጻር ለተለየ ዓላማ እንዲጽፉ እንደ መራቸው ተመልክተናል። ይህም እያንዳንዱ የወንጌል ጸሐፊ ከክርስቶስ ሕይወትና ትምህርቶች የተወሰኑትን መርጦ ክርስቲያኖችንና ክርስቲያን ያልሆኑ ሰዎችን ለማስተማር የሚያስችል መጽሐፍ እንዳዘጋጀ ያመለክታል። ከዚህም የሚከተሉትን ነጥቦች እንመለከታለን።